

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KÜRESEL MÜCADELE İÇİNDE YEMEN VE İNSAN
HAKLARI İHLALLERİ**

Mayassa Fahim ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KÜRESEL MÜCADELE İÇİNDE YEMEN VE İNSAN
HAKLARI İHLALLERİ

Mayassa Fahim ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ

ankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	iii
TEZ KABUL VE ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Önemi Ve Özgün Değeri	5
2. BÖLÜM: YEMEN İÇ SAVAŞI'NIN TEMEL DİNAMİKLERİ- TARİHSEL ARKA PLAN	7
2.1. Yemen'de İç Savaşın İlk Perdesi: 1962 Darbesi	7
2.2. Güney Yemen ve Kuzey Yemen'in Birleşmesi	16
2.3. 1994 Yemen İç Savaşı	19
3. BÖLÜM: YEMENDE MEZHEP ÇATIŞMALARI	21
3.1. Zeydilik İnancı	21
3.1.1. Zeydiye'nin Temel Görüşleri	26
3.2. Husiler	30
3.3.Yemen İç Savaşı'nda Husiler	36
3.3.1. Ortadoğu'da Halk Hareketleri Sonrası Husi İsyanı	37
4. BÖLÜM: YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARIN BÖLGESEL ETKİLERİ	40
4.1. Arap Baharında Yemen	40
4.2. Suudi Arabistan – İran Mücadelesi	49
4.3. Suudi Arabistan ve İran Açısından Yemen'in Geleceği	59

5. BÖLÜM: YEMEN’DE İNSANİ KRİZ	66
5.1. Krize Genel Bakış, Çatışma, Şiddet ve Güvensizliğin Etkileri	66
5.1.1 Krize Genel Bakış	66
5.1.2 Krizden etkilenen nüfus	67
5.1.3 Çatışma, Şiddet ve Güvensizliğin Etkileri	69
5.1.4 Yemen'deki insani krizin güç etkileri	72
5.1.4.1 Bölgesel Güçler ve Dinamikleri	72
5.1.4.2 ABD’nin Rolü	76
5.2. Yemen’de BM Düzeyinde İnsan Haklarının Korunması	80
5.3.Yemen Krizinde Göç	82
5.3.1 Suudi Arabistan	83
5.3.2 Cibuti	84
5.3.3 Umman	85
5.4.Yemen’de Su, Çevre ve COVID-19 Krizi	86
5.4.1 Covid-19 yemen’de insan kriz	89
5.4.2 Zayıflayan Bir Sağlık Sistemi	90
5.5.Yemen’e yapılan yardımlar	93
5.5.1 Uluslararası Kuruluşların Yemen’e İnsani Yardımları	101
5.5.2 Uzman Kuruluşların Yemen’e İnsani Yardımları	104
 6. SONUÇ	 111
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	126

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Küresel Mücadele İçinde Yemen ve İnsan Hakları İhlalleri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../.....

İmza

Mayassa Fahim ALİ

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mayassa Fahim Ali tarafından hazırlanan *Küresel Mücadele İçinde Yemen ve İnsan Hakları İhlalleri* başlıklı bu çalışma, 17/10/2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oyçokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ	İmza:
Üye : Prof. Dr. Sezai ÖZÇELİK	İmza:
Üye : Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12.10.23 tarih ve 2023/44-01-(2) sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Her birimizin bir hayali ve tutkusu vardır. Bu tutkunun dalgaları bizi bazen bir yöne, bazen diğer yöne çeker; bazen şeytan sokmuş gibi tökezler, kimliğimizi ve hayalimizi arar, ona ulaşmak için çabalarız. Hayatın iniş çıkışlarını aşmak için neredeyse son nefesimize kadar kendimizi zorlamamız gerekiyor.

Ben savaş ve yıkımla çevrili bir ülkeden geliyorum. Umutlarım ve hayallerimle tüm olumsuzlukların üstesinden geldim ve zorlukları başarıyla aştım. Çocukluğumdan beri peşimi bırakmayan bir hayali yaşamak için bir umut arıyordum. Hayatın zorlu aşamalarının bana çok destek verdiğini inkâr etmiyorum ama hepsine meydan okudum ve kaderime merhamet etmesi için hayata yalvardım.

Hicret ve yolculuk arasında Allah'ın rahmeti, kaybettiğim ve sevdiğim sevdiklerimin duaları ve Cennet'immin Rahman'a gönderdiği mesajlarla kuşatıldım; güvenliğe ulaşana kadar varlığımıza değer veren ve gelişmemize izin veren, neredeyse solmakta olan hayalime kucak açan bir diyara varmayı başardım.

Yokluğumda evim olanlara...

Ve ülkemizin yalnızlığında beni sevgiyle kucakladığı için Türkiye'ye teşekkür ediyorum. Türkiye halkı sokak sokak yolculuğumun bir parçası oldu.

Cibuti'ye de bana hayalimi gerçekleştirme fırsatı verdiği için teşekkür etmek istiyorum. Benim için bu yolculuk, bursla somutlaşan bir yolun başlangıcıydı.

Danışmanım Doç. Dr. Sedat Demirci'ye hayallerimde bana eşlik ettiği için teşekkür ederim. Ardından, şu anda çalışmalarımı tartışırken önünde durduğum jüri üyelerine teşekkür etmek istiyorum. Onlar da şimdi gerçekleştirdiğim rüyanın bir parçasıydı.

Aileme gelince ne ben ne de dualarım onların hakkını ödeyemeyiz.

Ailem bana asaletin bağını verdi. Başarılarımı dualarla karşılayacaklar. Ruhumu kucaklayarak bana verdiğiniz her şey için minnettarım.

Son olarak, hikâyemi tamamlamama yardımcı olan her şey için teşekkür ederim: Dostlarım ve yol boyunca kardeş ve yoldaş olarak tanıştıklarım.

Mayassa Fahim ALI

ÖZET

Tezin Başlığı	: Küresel Mücadele İçinde Yemen ve İnsan Hakları İhlalleri
Tezin Yazarı	: Mayassa Fahim ALI
Danışman	: Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü	: Yüksek Lisans
Kabul Tarihi	:17.10.2023

Yemen, küresel mücadelenin merkezinde yer alan ve insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke. Yemen'de 2014 yılında başlayan ve Husi isyancıların başkent Sana'yı ele geçirmesinin ardından hızla genişleyen iç savaş, çatışma ortamı yaratmıştır. Bu savaş, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri ile Husi isyancılar arasında şiddetli çatışmalara dönüştü. İran destekli Şii Husi isyancılar ile Suudi destekli Sünni hükümet güçleri arasındaki çatışma, geniş kapsamlı bölgesel etkileri olan mezhepsel çatışmalarla körüklendi. İran'ın Husilere verdiği destek, bölgede mezhepsel bölünmelere ve çatışmalara yol açmıştır. Suudi Arabistan'ın Yemen'e askeri müdahalesi İran'ın etkisini sınırlama çabalarıyla bağlantılıdır. Bu çatışma Suudi Arabistan ve İran arasındaki bölgesel rekabetin bir parçasıdır ve bölgede daha geniş bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Yemen'deki insani kriz, dünyadaki en büyük insani krizlerden biri olarak kabul edilmektedir. Savaş ülkede büyük bir yıkıma ve yerinden edilmeye neden olmuştur. Gıda, su, sağlık hizmetleri ve temel ihtiyaçlara erişimde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle çocuklar ve kadınlar bu krizden en çok etkilenen gruplar. Uluslararası yardım çağrılarına rağmen insani yardım yetersiz kalmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, küresel mücadelede Yemen'deki insan hakları ihlallerine odaklanarak, Yemen iç savaşının temel dinamiklerini, mezhep çatışmalarını, çatışmanın bölgesel etkilerini ve Yemen'deki insani krizi analiz etmektir. Olayların tarihsel arka planını sunmakta, çatışmanın nedenlerini analiz etmekte, bölgesel etkilerini değerlendirmekte ve Yemen'deki insani krizin derinlemesine bir incelemesini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yemen Çatışması, İnsani Kriz, Çatışma Analizi, İnsan Hakları Savunuculuğu, Kriz Yönetimi.

ABSTRACT

Thesis Title : Yemen and Human Rights Violations In The Global Struggle
Author : Mayassa Fahim ALI
Supervisor : Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 17.10.2023

Yemen is a country caught up in global struggle, where human rights violations are rampant. The Yemeni Civil War, which began in 2014 with the Houthi rebels seizing the capital city of Sana'a, has rapidly escalated into a violent conflict between the Houthi rebels and the Saudi Arabia-led coalition forces. The sectarian clashes between the Iran-backed Shia Houthi rebels and the Saudi-backed Sunni government forces have fueled the conflict. The regional consequences of the Yemeni conflicts are extensive, with Iran's support for the Houthis affecting sectarian divisions and clashes in the region. Saudi Arabia's military intervention in Yemen is associated with its efforts to limit Iran's influence. This conflict has become part of the wider regional rivalry between Saudi Arabia and Iran, posing a broader security threat to the region. The humanitarian crisis in Yemen is regarded as one of the largest global humanitarian crises. The war has caused widespread devastation and displacement in the country. There are significant challenges in accessing food, water, healthcare, and basic necessities. Children and women are the most affected groups by this crisis. Despite international appeals for assistance, humanitarian aid remains insufficient.

This thesis aims to investigate the fundamental dynamics of the Yemeni Civil War, sectarian conflicts, regional implications of the conflicts, and the humanitarian crisis in Yemen, focusing on the human rights violations within Yemen's context in the global struggle. The thesis will provide a historical background, analyze the causes of the conflicts, assess regional effects, and conduct an in-depth examination of the humanitarian crisis.

Keywords: Yemen Conflict, Humanitarian Crisis, Conflict Analysis, Human Rights Advocacy, Crisis Management.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşmiş Milletler Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: BM Güvenlik Konseyi
BMMYK	: Birleşmiş Milletlere Mülteciler Yüksek Komiserliği
DMO	: Destinasyon Yönetim Organizasyonu
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EOCS	: Emergency Operations Centers Services
GCC	: Körfez İş birliği Konseyi Üyeleri
GGK	: Güney Geçiş Konseyi
Ksrelief	: King Salman Humanitarian Aid and Relief Center
MCLA	: Multi-Cluster Location Assessment
SSCB	: Sovyetler Birliği
UKC	: Ulusal Organizasyon Konsinye
UNDP	: Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı
UNHAS	: Birleşmiş Milletlere Hava Servisi
UNOCHA	: Birleşmiş Milletlere İnsani İşler Koordinasyon Ofisi
WFP	: Dünya Gıda Programı
WHO	: World Health Organization
YHRP	: Yemen Humanitarian Response Plan

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1-1: Yemen haritası.....	67
Şekil 1-2: Yemen'de açlık riski	70

1. GİRİŞ

Yemen, coğrafi konumu nedeniyle son derece önemli bir stratejik yapıya sahiptir. Orta Doğu'da Arap Yarımadası'nda yer alan Yemen, Bab'ül Mendeb Boğazı'nın doğusunda ve Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı Afrika Boynuzu üzerinde olması nedeniyle ticaret hacminin çok yüksek olduğu bir bölgededir. Ticaret hacmi çok yüksektir ve Orta Doğu'dan petrol transferini sağlamaktadır. Yemen çevresindeki denizaşırı ticaret ürünlerinin yaklaşık yüzde 70'inin büyük bir kısmı Süveyş Kanalı, Aden Körfezi ve Kızıldeniz üzerinden taşındığı için bu bölgenin mevcut istikrarı büyük önem taşımaktadır.

Her zaman farklı etnik kökenlere sahip olan Yemen, parçalanmış coğrafyası ve sosyal yapısı nedeniyle siyasi ve sosyal açıdan yönetilmesi en zor ülkelerden biridir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Yemen'de iki büyük mezhep ülke genelinde yaygındır. İran Şii'liğinden birçok özellik bakımından farklılık gösteren Zeydilik, Yemen'de doğmuş ve yaşayan bir mezheptir. Yemen'de Şiilik kadar yaygın olan bir diğer mezhep ise Sünniliktir. Yemen'in bu toplumsal yapısı, ülkenin yönetiminde ve sosyal hayatında güçlü bir etkiye sahiptir.

Yemen, tarih boyunca çeşitli siyasi çalkantılarla ve iç çatışmalarla karşı karşıya kalmış bir ülkedir. Bu çatışmalardan biri, 1962 yılında Yemen'de gerçekleşen bir askeri darbe ile başlamıştır. 26 Eylül 1962'de, Yemen'deki imamlık yönetimine karşı bir grup cumhuriyetçi subay tarafından gerçekleştirilen darbe, ülkede önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu darbe sonucunda, kuzeyde Cumhuriyetçilerin kontrolü ele geçirirken, güneyde ise bağımsızlık ilanı ile sonuçlanan olaylar yaşandı.

Güney Yemen, 1967 yılında bağımsızlığını ilan etti. Bu tarih, Güney Yemen'in resmi olarak bağımsız bir devlet olarak varlığını kabul ettiği tarih olarak kayıtlara geçti. Yeni kurulan bu devlet, sosyalist bir yönetim benimseyerek Sovyetler Birliği ile yakın

ilişkiler kurdu. Bu dönemde, Güney Yemen'de sosyalizm ve ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda çeşitli reformlar gerçekleştirildi. Güney Yemen'in bağımsızlık ilanı,

ülkedeki siyasi manzarayı büyük ölçüde etkiledi ve Yemen coğrafyasında iki ayrı siyasi varlık ortaya çıktı.

Ancak, bu süreç Kuzey ve Güney Yemen arasında kesintisiz bir istikrarsızlık dönemini de başlattı. 1990 yılında iki ülkenin birleşmesine rağmen, iç çatışmalar ve siyasi gerilimler devam etti. Birleşme sonrasında dahi, farklı siyasi ve kültürel geçmişlere sahip olan bölgeler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle çatışmalar sürdü. Bu durum, ülkede uzun süreli bir iç savaşın fitilini ateşledi.

1962 darbesi ve Güney Yemen'in bağımsızlık ilanı, Yemen'deki iç savaşın ilk perdesini oluşturdu. Bu olaylar, ülkede yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlerin başlangıcını temsil ederken, aynı zamanda bugün hala devam eden karmaşık siyasi manzaranın da temellerini atmıştır. Yemen'deki iç savaş, tarih boyunca yaşanan bu önemli olaylar zincirinin bir sonucu olarak günümüze kadar gelmiş ve ülkenin istikrarını tehdit etmeye devam etmektedir.

Yemen, tarih boyunca mezhebi çatışmaların etkisinde kalmış bir ülke olarak bilinir. Özellikle Zeydi mezhebinin hakim olduğu kuzey bölgeler ile Sünni nüfusun yoğun olduğu güney bölgeler arasındaki mezhepsel ayrılıklar, ülkede süregelen bir gerilimi doğurmuştur. Bu mezhep çatışmaları, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda derin etkilere neden olmuştur.

Yemen'deki mezhep çatışmalarının temelinde, Zeydi Şiiilik ile Sünnilik arasındaki farklılıklar yatar. Zeydi mezhebi, Yemen'in kuzey bölgelerinde hakimdir ve tarihsel olarak imamlar tarafından yönetilen bir yapıya dayanır. Diğer yandan, güney bölgelerde Sünni Müslümanlar ağırlıktadır. Bu mezhepsel ayrılıklar, ülkenin birleşmesi sonrasında da devam etmiş ve siyasi istikrarsızlığa zemin hazırlamıştır.

Özellikle 2011'deki Arap Baharı sonrasında, Yemen'deki mezhepsel gerilimler daha da tırmandı. Ülkede siyasi çalkantılar arttıkça, mezhep temelli ayrılıklar da derinleşti. 2014 yılında Husi isyancılar, Zeydi mezhebinin temsilcileri olarak bilinen bir grup

isyancı, başkent Sanaa'yı ele geçirdi. Bu durum, ülkedeki mezhepsel gerilimleri daha da artırdı ve Suudi Arabistan önderliğindeki bir koalisyonun müdahalesine yol açtı.

Mezhep çatışmaları sadece siyasi arenada değil, aynı zamanda insani açıdan da büyük bir felakete neden oldu. Çatışmaların ve askeri operasyonların sürdüğü bölgelerde, insanlar temel insani ihtiyaçlardan yoksun kaldı, açlık ve hastalık yaygınlaştı.

Yemen'deki mezhep çatışmaları, ülkenin karmaşık siyasi ve toplumsal dokusunu şekillendiren önemli bir faktördür. Bu çatışmaların çözümü için sadece siyasi değil, aynı zamanda insani ve ekonomik alanlarda da kapsamlı çözümler gereklidir. Bu, Yemen halkının barış, istikrar ve refah içinde yaşayabilmesi için hayati bir adımdır.

İran devriminin gerçekleşmesinden sonra İslam nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturan Şiilerin İslam coğrafyasına yöneldiği açıktır. Bugün mezhepsel gerilimlerden en çok zarar gören Suriye, Irak ve Lübnan'ın yanı sıra Yemen de bu gerilimlerden yoğun bir şekilde etkilenmektedir. Ortadoğu'da yaşanan Şii-Sünni çatışması Yemen'de de kendini gösteriyor. Ülkenin her bölgesinde yaşanan gerilimler artık bir devlet geleneği haline gelmiş durumda. Mezhepsel sorunların en belirgin olduğu Yemen'de başka birçok sorun da var. Bu olumsuzluklara baktığımızda ülkedeki önemli bir sorun topluluğu çok hızlı. Arap dünyasının en yoksul ülkesi olan Yemen, yılda yaklaşık %3,5'lik nüfus artış hızıyla dünyanın en hızlı büyüyen merkezlerine ev sahipliği yapıyor. Hızlı nüfus artışı eğitim, sağlık ve istihdamın sağlanmasını bir sektör haline getirmekte ve kamu dağıtımını ciddi şekilde engellemektedir. Hızlı nüfus artışının yanı sıra yolsuzluk, cinayet ve patlama gibi ekonomik sorunlar da ülkenin katlanmak zorunda olduğu sorunlar arasındadır.

Devlet yönetiminin beceriksizliği ve zayıf iradesi diğer sorunlara kıyasla en dikkat çekici ve önemli sorunlar arasındadır. Ülkenin parçalanmışlığı ve geleneksel yerel yapıların gücünü modern zamanlarda bile koruması güçlü bir devlet inşa etmeyi zorlaştırmaktadır. Ülke nüfusunun büyük bir bölümünü kabileler oluşturuyor. Yemen'in siyasi tarihine bakıldığında aşiretlerin bölgede önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminde bile aşiretler ve aşiret sistemleri kontrol altına

alınmamıştır. Bu nedenle dini liderler ve geleneksel yapı çok güçlüdür ve bu durum modern hayata geçişte uyum sorununu ön plana çıkaran bir başka sorundur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Günümüz dünyasında insan hakları ihlalleriyle mücadele uluslararası toplumun en önemli önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, farklı bölgelerdeki çatışma ve krizlerin insan hakları üzerindeki etkisi büyük bir endişe kaynağıdır. Bu çalışmanın amacı, küresel mücadelede özel bir yere sahip olan Yemen'deki insan hakları ihlallerini ve bu ihlallerin uluslararası düzeyde nasıl ele alındığını incelemektir.

Yemen coğrafi olarak Orta Doğu'da yer almasına rağmen, Yemen'deki insan hakları krizi uluslararası alanda büyük ilgi görmektedir. Bu çalışma, Yemen'deki çatışmanın arka planını, taraflarını ve bu çatışmanın insan haklarına nasıl bir tehdit oluşturduğunu derinlemesine inceleyecektir. Ayrıca, çatışmanın tarafları olan Husiler ve Hadi hükümeti arasındaki dinamiklerin insan hakları ihlalleri üzerindeki etkisi de derinlemesine analiz edilecektir.

Yemen krizinin çocuklar, kadınlar ve siviller gibi özellikle hassas grupları nasıl etkilediği, bu gruplara karşı ne tür insan hakları ihlallerinin işlendiği ve uluslararası toplumun bu ihlallere nasıl karşılık verdiği incelenecektir. İnsani yardım çabalarının etkinliği, yardım ulaştırmada yaşanan zorluklar ve uluslararası yardım kuruluşlarının çalışmaları da bu çalışmanın odak noktasını oluşturacaktır.

Çalışmada ayrıca uluslararası toplumun Yemen'deki krize nasıl tepki verdiği ve bunun bölgesel ve küresel güvenlik dinamikleri üzerindeki etkisi de incelenecektir. Özellikle Yemen krizinin bölgesel istikrarsızlık üzerindeki etkisi ve çatışmaların yayılma potansiyeli uluslararası ilişkiler perspektifinden derinlemesine analiz edilecektir.

Son olarak, bu çalışma Yemen'deki insan hakları ihlallerinin küresel mücadele bağlamında nasıl ele alındığını, uluslararası toplumun bu krizi ele almak için hangi

adımları attığını ve nasıl çözümler arandığını derinlemesine inceleyecektir. Yemen'deki kriz, insan hakları konularının yanı sıra uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularını da içerdiği için çok önemli bir vaka çalışması olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma hem akademisyenler hem de politika yapıcılar için faydalı bir kaynak olacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi Ve Özgün Değeri

Küresel ölçekte insan hakları ihlalleri, bugün dünyanın en acil ve endişe verici sorunlarından biridir. Bu haklar, insanların yaşam, özgürlük, eşitlik ve haysiyet haklarını koruyan temel değerlerdir. Ancak birçok bölgede yaşanan savaşlar, çatışmalar ve krizler bu hakların göz ardı edilmesine, ihlal edilmesine ve hatta inkâr edilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, Yemen'deki insan hakları ihlalleri sadece bölgesel bir sorun olarak değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde derin etkileri olan bir trajedi olarak görülmelidir.

Yemen krizi sadece bölgesel istikrarsızlıkla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda insan haklarına yönelik ciddi tehditler de oluşturmaktadır. Çatışmanın patlak vermesinden bu yana, çatışmanın tarafları arasındaki şiddet, sivil kayıpların artmasına ve altyapının tahrip olmasına yol açmıştır. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi hassas gruplar çatışmanın etkilerinden en fazla zarar görenler arasındadır. Bu grupların temel haklarının ihlal edilmesi sadece Yemen halkının hayatını tehdit etmekle kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplumun insan hakları değerlerine olan güvenini de sarsmıştır.

Yemen krizinin insan hakları boyutu, uluslararası ilişkilerde yeni bir perspektif açmış ve küresel bir tepkiye yol açmıştır. Uluslararası toplum Yemen'deki insan hakları ihlallerine karşı duyarlılığını ifade etmiş ve çözüm arayışlarını hızlandırmıştır. İnsani yardım kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve ülkeler Yemen halkına yardım etmek, insani krizi hafifletmek ve insan haklarına saygının yeniden tesis edilmesine katkıda bulunmak için çeşitli çabalar sarf etmiştir. Bu bağlamda Yemen krizi, insan haklarının

uluslararası düzeyde korunması ve savunulmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın önemi, Yemen'deki krizin ciddi insan hakları boyutunu analiz etmekle sınırlı değildir. Bu krizin bölgesel ve küresel güvenlik dinamikleri üzerindeki etkisini anlamak da önemlidir. Yemen krizi bölgedeki istikrarsızlığı artırabilir, terörizmin yayılmasına zemin hazırlayabilir ve ülkenin deniz ticaretinin geçtiği stratejik konumu nedeniyle uluslararası ticareti olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle krizin insan hakları ihlalleri ve güvenlik boyutları birlikte ele alınmalı ve bütüncül bir bakış açısı sergilenmelidir. Sonuç olarak, Yemen'deki insan hakları ihlalleri küresel mücadelenin öncelikli konularından biridir. Bu çalışmanın amacı, Yemen krizinin insan hakları üzerindeki etkisini, uluslararası toplumun tepkilerini ve krizin bölgesel ve küresel güvenlik dinamikleri üzerindeki etkisini derinlemesine analiz etmektir. Yemen krizi, uluslararası toplumun insan hakları alanında dayanışma ve işbirliği içinde nasıl tepki verdiğini göstermesi açısından çok önemlidir. Bu çalışma sadece akademisyenler ve politika yapıcılar için değerli bir kaynak olmakla kalmıyor, aynı zamanda küresel düzeyde insan haklarının savunulması ihtiyacını da bir kez daha vurguluyor.

2. BÖLÜM

YEMEN İÇ SAVAŞI'NIN TEMEL DİNAMİKLERİ – TARİHSEL ARKA PLAN

2.1. Yemen’de İç Savaşın İlk Perdesi: 1962 Darbesi ve Güney Yemen’in Kuruluşu

Yemen, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış ve Zeydi İmam Yahya önderliğinde "İmamet" rejimini kurmuştur. Ancak İmam Yahya 1948 yılında bir suikast sonucu öldürülmüş ve yerine oğlu İmam Ahmed geçmiştir. İmam Yahya'nın öldürülmesinin nedeni, günümüzde modern Yemen'in kurucuları olarak kabul edilen Ahmed Nu'man ve Muhammed Zübeyri gibi İngiliz ve İslam karşıtı liderlerin öncülüğünde Aden'de başlayan Özgür Yemen Hareketi'dir. İmam Ahmed'in 1962'deki doğal ölümünden sonra oğlu İmam Bedir iktidarı ele geçirdi, ancak bir hafta sonra Albay Abdullah el-Sallal tarafından yapılan bir darbeyle görevden alındı. Bu darbenin ardından Yemen'de 1968 yılına kadar sürecektir bir iç savaş patlak verdi. İç savaşın tarafları, darbeden sağ kurtulan İmam Bedir yönetimindeki İmamet rejimi ile darbeyi gerçekleştiren Cumhuriyetçilerdi. Yeni rejim bir yıl sonra Mısır modelini temel alan bir anayasa yaptı. Bu dönemde Yemen derin siyasi, ideolojik ve dini bölünmeler yaşadı ve iç savaş nedeniyle uzun bir istikrarsızlık dönemi geçirdi. İç savaşın tarafları arasındaki çatışmalar ve dış müdahaleler Yemen'in siyasi ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir¹.

1962 Cumhuriyet Devrimi'nin kökleri 1940'ların ortalarında sürgünde bulunan el-Vezir liderliğindeki Özgür Yemen Hareketi'ne kadar uzanmaktadır. İmam Yahya, Suudi Arabistan'la yaşadığı anlaşmazlıkların ardından silahlı kuvvetlerini güçlendirmek için yabancılardan yardım alma ihtiyacı duydu. İmam Bedir

liderliğindeki bir grup asker, aralarında 1962 darbesinin mimarı El Sallal'ın da bulunduğu Irak'a gönderildi. Cumhuriyet rejimi tarafından yönetilen ülkelere -Irak ve

¹ Cingöz, M, *Ortadoğu'da İran - Suudi Arabistan Mücadelesi ve Yemen Sorunu: Sosyal İnşacı Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.85.

Mısır- gönderilen askerler sadece askeri eğitim almakla kalmadı, aynı zamanda bulundukları ülkenin siyasi fikirlerinden de etkilendiler².

İmam Ahmed babasının izinden gitti ve ordusunu modernize edip güçlendirmenin gerekli olduğuna karar verdi. 1957 yılında Mısır'da darbeyle iktidara gelen Nasır yönetimi, İmam Ahmed'in isteği üzerine belli sayıda asker gönderme kararı aldı. İmam Ahmed bu eylemiyle sadece ordusunu geliştirmek değil, aynı zamanda halka karşı reform yanlısı bir tutum sergilemek istiyordu. Ancak bu olay Ortadoğu'da Nasır milliyetçiliğinin yükselişte olduğu bir dönemde meydana geldiğinden Yemenli subaylar Nasır'ın ideolojik etkisine maruz kalıyordu³.

Mısır, Yemenli subaylar üzerindeki nüfuzunu fark ederek İmam Ahmed'e komplo kurulduğu iddiasını yaydı. Ayrıca Nasır, İmam Ahmed'in oğlu Prens Bedir'e, İmam Ahmed'in onu öldüreceğini belirten bir telgraf gönderdi. Ancak genç imam, Nasır'la olan bu planın ardındaki entrikayı geç de olsa fark etti ve her şeyi anlattı. Bu itirafın ışığında İmam Ahmed oğlunu affederek, onu Yemen'in Suudi Arabistan ve Ürdün'le ilişkilerini geliştirmek için çaba göstermeye teşvik etti. Ancak Zeydi Krallığının son temsilcisi İmam Ahmed'in 19 Eylül 1962'de vefat etmesiyle yönetim İmam Ahmed'in oğlu Veliaht Bedir'e geçti. Ancak Veliaht Prens Bedir, 27 Eylül'de el-Sallal tarafından kısa süre sonra bir darbeyle görevden alındı, bu da kralcılarla cumhuriyetçiler arasında 1968'e kadar sürecektir bir iç savaşı tetikledi. Cumhuriyet rejimini kurmak amacıyla yapılan darbenin ardından darbeci liderler derhal Mısır'a bağılılıklarını ilan etmişler ve kısa bir süre sonra 8 Ekim civarında ilk Mısır birlikleri Yemen'e ulaşmıştı. Öte yandan veliaht prens darbe sırasında kaçmayı başardı ve hızla kendine müttefik aradı⁴.

Böylece Veliaht Bedir kuzeydeki kabileler arasında ilk taraftarlarını kazandı. Ahmad Jaaber'e göre prens, darbeden önce iyi ilişkiler içinde olduğu Mısır'a şöyle meydan okudu: "Yemen, Türklere mezar olduğu gibi Mısırlılara da mezar olacak." Bedir'in destek arayışı, sürekli taraf değiştirmesine neden oldu. Örneğin Kuzey Yemen'in en

² Mohammad, A., *Yemen'de Suudi Arabistan-İran Rekabeti (1990-2016)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, sakarya 2016, s.65

³ Cingöz, a.g.e. s.23

⁴ Mohamad, A., a.g.e., s.18

büyük ve en önemli kabileleri olan Haşid ve Bakil kabileleri, İmam'la aynı dini ve siyasi geleneği paylaşmalarına rağmen Cumhuriyetçilerin yanında yer aldı. Bu durum veliaht prensi zora soktu ve dışarıdan destek aramasının yolunu açtı⁵.

Nasır'ın darbe öncesinde Bedir'i Suudi Arabistan'a baskı yapmak için bir araç olarak kullandığı söylenebilir. Mısır, Suriye ve Yemen'in Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurduğu 1958-1961 yılları arasında Nasır, Kahire'deki İmam karşıtı Yemenli muhaliflerden desteğini çekti. Orkaby'ye göre Nasır, Bedir'i "koruyucu" olarak yetiştirmek ve onu güney Arabistan'da Nasır için destekleyici bir figür haline getirmeyi ummak için sık sık Kahire'ye getiriyordu. 1962 darbesi, bazıları tarafından 1948'den 1955'e kadar olan darbe girişimlerinin devamı olarak görülürken, bazıları da sonuçta Yemen toplumunun parçalanmasının bir ifadesi olarak gördü⁶.

Soğuk Savaş'ın Arap ülkeleri üzerindeki etkisi, Sovyetlerin desteklediği Mısır ile ABD'nin desteklediği Suudi Arabistan arasında görüldü. Ortadoğu ülkeleri tarihlerinin en güçlü evresine girmiş olsalar da bir yandan da kırılgan hale geldiler. Yemen'deki iç savaş, öncelikle dış müdahalelerin iç savaşın dinamikleri üzerindeki etkisini yansıtan bir örnektir. Bu süreçte Arap milliyetçiliğinin temsilcisi Mısır ile geleneksel monarşinin temsilcisi Suudi Arabistan karşı karşıya geldi. 1950'li yıllarda iki ülkenin buluşma noktaları Lübnan ve Irak'tan Yemen'e kaydı⁷.

Suudi Arabistan açısından, Yemen'de Mısır destekli darbenin uygulanması, özellikle İmamlık rejimiyle olan teolojik ve bölgesel anlaşmazlıklar nedeniyle Suudi Arabistan'ı desteklemeye yöneltti. Böylece 1962 devrimiyle birlikte Yemen, Suudi Arabistan için yeni bir güvenlik sorunu haline geldi. Suudi Arabistan, Mısır'ın Cumhuriyetçileri desteklemek için gönderdiği askeri gücü, monarşiyi devirmek ve petrol kaynaklarına el koymak için kullanıldığı şeklinde yorumladı. Sosyalist Nasırcı devrimcilerin önderlik ettiği cumhuriyet rejimini sınırları dışında kurma çabalarının tehdit

⁵ Haydari Hu, *Shia-Sünni Conflict Over Saudi Arabia and Iran in Axis of Yemen Crisis*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2018, s.25

⁶ Haydari, a.g.e. s.34

⁷ Çelik, M., *19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başında Yemen*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, elazığ 1999, s.36

oluşturduğu algısı, Suudi Arabistan'ın Yemen'deki hâkimiyetini sürdürmek için önemli mali yardımlar yapmasına yol açtı. Suudi Arabistan, iç savaş sırasında Yemen'e kendi askerlerini göndermese de İmamlık rejimindeki askerlerin eğitiminde Ürdün'ün yardımından yararlandı. Son olarak Suudi Arabistan'ın iç savaşa dolaylı müdahalesinin temelinde ABD Kennedy yönetiminin Yemen'e müdahale konusunda net bir politika belirlememesi yer alıyor⁸.

Bir başka açıdan bakıldığında Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki gerilim, Yemen'deki iç savaşla daha da belirgin hale geldi. Ancak bu gerilim aslında daha önceden başlayan bir durumu yansıtıyor. Amerika'nın 1957 yılında "Eisenhower Doktrini" ile bölgede sosyalizme karşı angaje olması, Suudi Arabistan'ın Mısır'ı tehdit olarak görmesine ve buna göre sert tedbirler almasına yol açtı. Suudi hükümeti Nasır'a karşı ittifak arayışına girdi ve uzun süredir düşman olduğu Irak ve Ürdün'ün Haşimi krallarıyla bağlarını gevşetmeye başladı. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Ürdün'ün Nasır yanlısı başbakanına karşı Kral Hüseyin'e askeri güç sağladı. 1960'lı yıllarda muhafazakâr devletlerin lideri olan Suudi Arabistan, Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğini temsil eden Nasır'ın faaliyetlerini dengeleme görevini üstlendi⁹.

Hür Subaylar Darbesi ile Nasır, Ortadoğu'da hem hükümetler hem de halk arasında büyük bir popülerlik kazandı. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesiyle birlikte Batı ile yaşanan kriz onu kahraman bir figür haline getirdi. Nasır, 1955'te Bağlantısızlar Hareketi Bandung Konferansı'na katılarak dış politikadaki etkisini artırmaya başladı. Bu dönemde Yemen dâhil Ortadoğu'da büyük nüfuz sahibi oldu. Nasır'ın portreleri çadırların yanına asılırken İmam Ahmed'e karşı direniş de büyüdü. Ancak Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılması ve Ürdün ile Suudi Arabistan arasında ittifak kurulmasıyla milliyetçi hareketin ivmesi azalmaya başladı. 1961'de Suriyeli subayların gerçekleştirdiği darbe, Nasır'ın tüm çabalarını boşa çıkardı ve ortak cumhuriyetin kısa ömürlü olması anlamına geldi. Bu durum 1962 yılına gelindiğinde Nasır'ın itibarının azalmasına ve Mısır'ın statüsünün zayıflamasına yol açtı¹⁰.

⁸ Cingöz, a.g.e. s.27

⁹ Çelik, a.g.e. s.41

¹⁰ Mohamad, a.g.e. s.21.

Mısır'da darbenin temel gerekçelerinden biri İngiliz sömürgeciliğinden kurtulma isteğiydi ve Mısır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle bu konu uluslararası bir mesele haline geldi. Uluslararası toplumdan dışlanmanın etkisiyle Mısır, Kızıldeniz'deki İngiliz yönetimini sona erdirmeye çalışmayı sürdürdü ve Nasser, 1963'teki bir konuşmasında kendisini "İngilizlerin başına bir diken" olarak tanımladı. Dolayısıyla Yemen'deki iç savaş, Mısır'ın kapılarını açacağı gibi, bölgesel nüfuzunu da yeniden kazanmasına olanak tanıyacaktı. Cumhuriyetçilerin desteği çok önemliydi çünkü eğer başarılı olurlarsa, sadece Yemen'in jeopolitik avantajlarından yararlanmakla kalmayacak, aynı zamanda Suudi Arabistan'ı kuzeyde zor durumda bırakacak ve güneyde İngiliz karşıtı milliyetçileri destekleyerek büyük bir avantaj elde edeceklerdi¹¹.

Üç yıl sonra Yemen'deki Mısırlı askerlerin sayısı 70.000'in üzerine çıktı. Mısır'da hem sahada askerler vardı, hem de darbeden sonra eski yönetimin devlet kurumlarına geçişini denetleyecek bir takım danışmanlar atanmıştı. Ancak devrimin başarıyla sonuçlanmasının ardından Cumhuriyetçiler güney Yemen'de siyasi kontrolde istenilen kazanımı elde edemediler. Çünkü Zeydiliğin temel ilkelerinden biri olan hükümdarın Ehl-i Bey'te mensup olması gerekliliği, darbeyi gerçekleştiren Selal'in meşruiyetinin kuzey Yemen'de sorgulanmasına yol açtı. Al-Sallal, önde gelen bir aileden gelmediği ve yerel halkla hiçbir bağlantısı olmadığı için Nasır'ın kuklası olarak görülüyordu¹².

Savaşın diğer taraf Suudi Arabistan ise mezhep farklılıklarına rağmen Mısır kontrolündeki Kuzey Yemen Cumhuriyeti'nde Zeydi monarşisini desteklemeyi seçti. Suudi Arabistan, ilk iki yılında savunma harcamalarını iç savaşa yönlendirerek ABD desteğine duyulan ihtiyacı vurguladı. O dönemde ABD Başkanı Kennedy, Suudi Arabistan'a Yemen konusunda hızlı bir yanıt verme konusunda isteksizdi. Ancak Suudi Arabistan ve İran, bölgesel müttefik arayışında iş birliğini yeniledi ve savaş

¹¹ Çelik, a.g.e. s.42

¹² Tayyar Arı. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Alfa Akademi Basım Yayın Dağıtım Ltd.Şti, Bursa 2014, s.54.

sonunda Güney Yemen'in ayrılacağı İngiltere, gizlice Riyad'daki hükümete destek verdi¹³.

Nasır ile Suudi Arabistan arasındaki çatışma sadece jeopolitik güvenlik kaygılarından ibaret değil. Haifa A. Jawad'a göre Ortadoğu'da siyaseti etkileyen iki önemli siyasi akım var: Pan-İslamcılık ve Pan-Arabizm. 1948'de İsrail'in kurulmasıyla birlikte Nasır, bölgede genel olarak büyüyen bir akım olan Arap milliyetçiliğini "pan-Arabizm" olarak sembolize ederken, İslam birliğini savunan ve laik ideolojileri reddeden "pan-İslamizm" ise Suudi Arabistan tarafından benimsendi¹⁴.

Suudi Arabistan o dönemde umduğu yardımı İran'dan aldı. Suudi Arabistan'ın Mısır'la ilişkilerinin bozulmasında çeşitli faktörler rol oynasa da ABD'nin Basra Körfezi'nde artan nüfuzu ve Suudi Arabistan'ın İran ve Irak'la ilişkilerinin güçlenmesi bu duruma yol açtı. İran da Yemen'deki Sovyet tehdidinin kendi ülkesine yönelik olması nedeniyle Suudi Arabistan'ı desteklemeyi tercih etti. 1962 yılında İran'ın Cidde Maslahatgüzarı Ali Asemi'nin açıklamasına göre, Kuzey Yemen'e 30.000 gönüllü asker gönderilmiştir¹⁵.

Nasır, Yemen iç savaşıyla ilgili tüm anlaşmazlıklara rağmen Kasım 1965'te Cidde'ye giderek Kral Faysal ile görüştü. Daha sonra Cidde Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre iki ülke, Siyonizm'e karşı İslam Birliği'nin yanında yer alacak, Yemen halkı kendi siyasi düzenini belirlemekte özgür olacak, Suudi Arabistan İmam'ın takipçilerine verdiği desteği, Mısır da Cumhuriyetçilere verdiği desteği geri çekecek. Geri çekilmek. Ancak anlaşma beklenen sonucu vermedi ve her iki taraf da birbirine güvenmeyerek Yemen'deki vekillerini desteklemeye devam etti. Bu durum nedeniyle Kral Faysal Aralık 1965'te İran'a resmi bir ziyarette bulundu. Ziyaret sırasında İslam konferansı toplandı ve Faysal, Nasır'ı hedef alarak iki ülkenin İslam karşıtı fikirlerle mücadele etmesi gerektiğini belirtti. Sonuç olarak her iki ülke de kendilerini Nasır ve

¹³ Fred Halliday, *Arabia Without Sultans*, London: Saqi Books, 2002, s. 27 Aktaran: Asher Orkaby, *Beyond The Arab Cold War: The International History of the Yemen Civil War, 1962-1968*, New York: Oxford University Press, 2017.

¹⁴ Arı, a.g.e. s.211

¹⁵ Orkaby, a.g.e. s.211

Sovyet destekli Arap rejimleri (Irak-Suriye) tarafından tehdit altında buldu ve bu da Mısır'a yönelik ortak bir politikanın yolunu açtı¹⁶.

Nasır ile ortaya çıkan Arap milliyetçiliği arasındaki ilişki, Arap-İsrail Savaşları'ndaki ağır yenilgilerin ardından zayıflamaya başladı ve Sovyet nüfuzu da azaldı. Arap milliyetçiliğinin zirvede olduğu bir dönemde, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın kaybedilmesi, Nasır'ın bölgedeki gücünün azalmasına neden oldu. Bu durum Mısır ve diğer ülkeler açısından İsrail karşısında güvenlik sorunları yaratmıştır. Savaş sonucunda Mısır Gazze Şeridi'ni kaybetmiş ve bu kaybedilen topraklara odaklanmıştı. Daha sonra Yemen'e verilen askeri desteğin azalması, 1962'de başlayan iç savaşın bitişini hızlandırdı¹⁷.

Altı yıl süren savaşın sona ermesiyle Yemen'de yeni bir dönem başladı. 1967 sonlarında es-Sallal rejimi darbeye devrilse de savaş tamamen sona erdi. Kuzey Yemen'in yeni lideri Kadı Abdai-Rahmanal-Iryani'ydi (1967-1974). Hükümet, Mısır ve diğer 20'den fazla ülke tarafından resmi olarak tanınan “Yemen Arap Cumhuriyeti (YAC)” adını benimsedi. Mısır liderliğindeki cumhuriyet rejiminin ilk anayasası 30 Aralık 1970'te kabul edildi. 1967 yılında Hartum'da düzenlenen Arap Zirvesi'nde Sudan, Mısır ve Suudi Arabistan'ın katılımıyla “Yemen Barış Planı” kabul edilmiş ve ilgili taraflar ekonomik ve askeri yardımları sona erdirmeye taahhüdünde bulunmuştu. Anlaşmadan sadece bir gün sonra, Ekim ayında Güney Yemen'deki NFC, başta İngiltere olmak üzere büyük güçlerin geri çekilmesiyle GYDHC'yi ilan etti¹⁸.

Yemen İç Savaşı hem cumhuriyetçilerin mevcut rejime karşı isyanının bir ifadesi hem de güneydeki İngiliz kolonisine karşı bir kimlik arayışıydı. Ancak diğer özgür subaylar gibi Yemenliler de sosyal sınıf seferberliğine veya büyük ulusal projelere dayalı güçlü bir askeri yapıya sahip değildi. Savaş sonucunda Kuzey ve Güney Yemen olmak üzere iki bağımsız bölge ortaya çıktı. Güney Yemen Marksist yönetim sistemine geçti,

¹⁶ Arı, a.g.e. 213

¹⁷ Orkaby, a.g.e s.212

¹⁸ Vered, M. and Wright J. M. (2017). *Update From tge 4th Edition of the World Health Organization Classification of Head and Neck Tumors: Odontogenic and Maxillofacial Bone Tumors*, Head and Neck Pathol, 11:68-77.

İngiliz sömürge devleti yapısına tamamen son verdi ve yeni bir ordu kurdu. Öte yandan UKC, 22 saltanat ve şeyh kurumunu dağıtıp tek yönetim altında birleştirme çabalarıyla uğraştı ancak ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla karşılaştı¹⁹.

Yeni hükümetin kuzeydeki ileriye dönük politikaları gelecekte yeni bölünmelere yol açabilecek önemli değişikliklere işaret ediyor. Bu tedbirler arasında ordunun güçlendirilmesi ve Sünni unsurlara öncelik verilmesinin yanı sıra Zeydi aşiretlerin etkisinin azaltılması çabaları da yer alıyor. Bu amaçla Husiler olarak bilinen Seyyid hareketinin gücünü kırmak için diğer aşiretleri destekleme stratejisi bu politikanın uygulanmasına örnektir.

Fred Halliday, Yemen İç Savaşı'nın uluslararası etki yaratmasının ana nedenlerini şu şekilde açıkladı: Yemen İmamlığı, Nasır'ın Arap milliyetçiliği ve güneyde İngiliz emperyalizminin sonu. Robert D. Burrowes ise iç savaşı yalnızca iki bölgesel rakip arasındaki vekâlet savaşı olarak değil, aynı zamanda Yemen milliyetçiliği, ulus inşası, pan-Arap birliği ve retorik arasındaki bir mücadele olarak tanımladı. Philips, darbenin nedeninin sadece İmamlığa karşı direniş olmadığını, aynı zamanda cumhuriyetçi milliyetçilikten beslenen aşiret yapılarına karşı artan muhalefet olduğunu belirtti. Yemen'de hızlı bir değişimin yaşandığına dikkat çeken Sarah Philips'e göre kabileler orduda daha fazla temsil ediliyor. Burrowes, bu durumun şaşırtıcı olmadığını, devlet ile aşiretler arasındaki güç dengesinin aşiretler lehine değiştiğini vurguladı²⁰.

Bugün Yemen mücadelesinin devam ettiği dikkate alındığında İmamlık rejimi ile Cumhuriyet rejimi arasındaki tek farkın kimlikte olduğu görülüyor. İki taraf arasında kullanılan kavramlar, Suudi Arabistan'ın bölgesel rekabet bağlamında Mısır'ı güney sınırında tehdit olarak gördüğü kavramlardır. Suudi Arabistan, kuzey Yemen'deki aşiretlerin İmam'a bağlılıklarını güçlü gördükleri için cumhuriyeti desteklemeyeceklerini öngördü. Aynı zamanda Suudi Arabistan, Zeydi kabilelerinin Nasır'ın ordusunun sınırlarına ulaşmasını engellemek için araziyi istismar

¹⁹ Vered, a.g.e. s.42.

²⁰ Davışa, A. (2016). *Arap Milliyetiliği: Zaferden Umutsuzluğa*, 2.Basım, LütfiYalçın (çev.), İstanbul: Literatür.

edebileceğine inanıyordu. Sonuç olarak iç savaş sürecinde dış müdahalelerin önemli rol oynadığı ve yerel yönetimlerin tarihin gidişatına etki edemediği tespit edilmiştir²¹.

İç savaşın sona ermesindeki en büyük etkenlerden biri hiç şüphesiz Mısır'ın 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgisi nedeniyle Nasır'ın itibarının azalmasıydı. Hem ülke içindeki ekonomik zorluklar hem de 1967 savaşındaki yenilgi, Nasır'ı Yemen'de mahsur bırakmıştı. Cumhuriyetçilere verdiği desteği bırakıp Suudi Arabistan'la anlaşma yapmak zorunda kalmasına yol açtı.

Suudi Arabistan, yabancı bir gücün kendi askerlerini konuşlandırmadan sınırlarını işgal etmesini engelleyerek savaştan galip çıktı ancak desteklediği İmamlık rejimi savaşı kaybetti. Arap-İsrail Savaşı ve Nasır milliyetçiliğinin sona ermesi, İmamlık rejiminin Yemen'deki hayatta kalma çabalarının azalmasına yol açtı. Riyad'da güç merkezi olan Suudi Arabistan, 1967'de İngiltere'den bağımsızlığını kazanan ve iki taraf arasında tampon bölge görevi gören Güney Yemen'e yönelik politikasını yeniden düşünmek zorunda kaldı. Krallık, Cumhuriyet yönetimini kabul etti ve aynı zamanda aşiretlere mali yardım sağlayarak iç politikada ve dış çevreleme stratejilerinde destek verdi. Aynı zamanda zayıf bir devlet olan Yemen, Suudi Arabistan'ın ekonomik yardımlarına bağımlı hale geldi ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki hakimiyetini sürdürme fırsatı doğdu²².

Nasır'ın ölümünün ardından Mısır ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler Enver Sedat'ın önderliğinde hızla gelişti. Sedat, Arap milliyetçiliği siyasetini terk ederek farklı bir yaklaşımı tercih etti. Bu, Suudi Arabistan'ın gücünü pekiştirdiği ve bölgedeki rakip gücü etkisiz hale getirdiği anlamına geliyordu. Ancak 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla durum değişti. İki bölgesel gücün iç savaştaki etkisi, o dönemde ortaya çıkan hukuki ve askeri kutuplaşmanın bir sonucudur. YAC hükümetinin bu dönemde idari ve ekonomik kapasitesinin sınırlı olması nedeniyle iki güç arasındaki husumet, Yemen Arap Cumhuriyeti'nin iç ve dış karar alma

²¹ Davışa, a.g.e. s.169

²² Vered, a.g.e. s.44

mekanizmalarını ciddi şekilde etkiledi. Özellikle İç Savaş sırasında, Kraliyetçilerin karşı-devrimci girişimlerine karşı güvenlik kaygıları YAC'ın en büyük önceliği²³.

2.2. Güney Yemen ve Kuzey Yemen'in Birleşmesi

Yemen'in iki ayrı bölgeye bölünmesinin tarihsel nedenleri incelendiğinde; Ülke nüfusu arasındaki mezhep ve din farklılıkları ve bunun sonucunda ortaya çıkan iç çatışmalar, kuzey Yemen'in Osmanlı Devleti tarafından yönetilmesi ve güneyin İngiliz yönetimine devredilmesi gibi etkenlerin yanı sıra, Yemen'deki iç karışıklıkların da başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bölünmesi derinleştirdiği görülüyor²⁴.

İngiliz sömürüsü altındaki Güney Yemen, 1967 yılında bağımsızlığını kazanarak Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak varlığını sürdürürken, kuzey bölgesiyle birleşmeden önce ülke önce Marksist Ulusal Kurtuluş Cephesi, ardından Yemen Sosyalist Partisi tarafından yönetiliyordu. . Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti bu süreçte Arap devrimci rejimlerinin yardımını alarak pasif bir yapıyı benimsemiştir.

Kuzey ve Güney Yemen'in birleşme çabaları büyük ölçüde her iki bölgedeki çatışmalardan kaynaklanıyordu. Bu nedenle 1970'li yıllarda birleşme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. 1980'lerde Irak ve Ürdün'ün birleşmeyi teşvik etme çabaları sonucunda her iki rejimin de birleşme arzusu daha da arttı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği ile yakın temas halinde olan Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Moskova'dan gerekli yardım ve desteği alamaması nedeniyle kuzey rejimiyle birleşme fikri giderek belirginleşti. Ülkesindeki Soğuk Savaş'a ve 1989 yılında siyasi reform sempatanlarının ortaya çıkışına²⁵.

Ocak 1986'da Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde iktidara gelen Cumhurbaşkanı Ali Nasır Muhammed'in, Yemen Sosyalist Partisi'ndeki rakiplerine

²³ Davışa, a.g.e. s.170

²⁴Şahin, M. (2020). *Dış Aktörlerin İç Savaş Dinamiklerine Etkisi: Yemen Örneği*, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

²⁵ Şahin, a.g.e. s.94

karşı güç gösterisi yaparak kışkırttığı çatışmalarda yaklaşık 15.000 kişinin ölmesi, durumun ne kadar vahim olduğunu ortaya koyuyor. . 1980'li yıllarda petrol fiyatlarındaki keskin düşüş eğilimi Körfez'de ve dolayısıyla Güney Yemen'de ekonomik bunalıma yol açarken, beklenen dış yardımların azalması Güney Yemen'i başka çıkış yolları aramaya zorladı²⁶.

1980'lerin sonunda iki bölge arasındaki bölgede petrol bulunması ve petrol fiyatlarındaki istikrarlı artış, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti ile Kuzey Yemen'in birleşmesinde önemli bir adımdı. Öte yandan Güney Yemen'in Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap Yarımadası'ndaki diğer ülkelerden yardım alma isteği de birleşme sürecini etkileyen bir diğer faktör oldu ve sonuçta her iki rejimin birleşmesi 1990 yılında gerçekleşti. Her iki Yemenlinin imzaladığı anlaşmaya dayanarak 22 Mayıs 1990'da bir araya gelerek Birleşik Yemen Devleti'ni kurdular²⁷.

Mayıs 1990'da Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra Ağustos ayında çıkan Körfez Savaşı, ekonomik açıdan Irak ve Suudi Arabistan'a bağımlı olan Yemen'i derinden etkilemiştir. Yemen, başlangıçta üyesi olduğu Geçici Güvenlik Konseyi'nin gücünü artırarak bir barış girişimi başlatmak istedi ancak Irak'ın yanında yer alarak savaş ortamına çekildi.

Yemen'in savaşa katılmasının ve taraf seçmesinin önemli bir nedeni var. Yemen, uzun süredir Suudi Arabistan'ın baskısı altındaydı ve Irak, bir bakıma Yemen'i bu baskıdan koruyan ve Suudilere karşı dengeleyici bir güç olan bir ülkeydi. Irak'ın Yemen'le çıkarları ve ilişkileri 1970'li yıllara dayanıyor. 1979 sınır savaşlarında Suriye, Ürdün ve Irak, Yemen'e önemli yardımlarda bulundu. Yemen bu açıdan Irak'ı kendisine daha yakın görüyor²⁸. Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Geçici Güvenlik Konseyi'nin üyesi olan Yemen, ülkesinde yaşanan olumsuzluklara Arap çözümünü istese de Yemen'in sorunlarını tarafsız bir şekilde anlatan Konsey, Yemen'e bu konuda verdiği desteği vermedi. aranan yemen diğer ülkelerden destek alamamasına ve bunu

²⁶ İzmirli, M. S. (2019). *Yemen İç Savaşında İran'ın Rolü*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

²⁷ İzmirli, a.g.e. s.10

²⁸ Şahin, a.g.e. s.96

başarısızlık nedeni olarak görmesine rağmen tarihinde ilk kez uluslararası sahneye çıkmış ve kendi dış politikasının gidişatını belirleme konusunda önemli bir adım atarak birçok güçlü ülkeyi kendine çekmiştir. Yemen Amerika Birleşik Devletleri gibi.

Yemen'in ABD ile stratejik ilişkileri Körfez Savaşı öncesinde oldukça iyi durumdaydı. Ayrıca ABD, Yemen'e yıllık ortalama 48 milyon dolar kalkınma yardımı sağlayarak ve Yemen ordusuna ve savunma sanayine yardım sağlayarak ülkenin kalkınmasına destek verdi. Ayrıca ABD, Yemen'in yer altı kaynaklarını bulup çıkarmak için güçlü şirketlerini bölgeye konuşlandırdı. Bunlar arasında Hunt Oil Company; 1984 yılında kuzeybatı Yemen'de önemli bir petrol kuyusu keşfetti ve bu kuyu ülkeye ekonomik rahatlama getirdi. Bu doğrultuda Yemen, ABD'ye yakınlığını daha da pekiştirmeye çalıştı ancak bu dönemde çıkan Körfez Savaşı'nın içine çekilince trajik sonuçlar elde etti²⁹.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birinci Körfez Savaşı öncesinde Irak askerlerini Yemen'den çıkarmak istiyordu ancak bu karar desteklenmedi; Başta ABD olmak üzere bölgedeki diğer ülkeler Yemen'i bazı şekillerde cezalandırdı. Bu ülkeler arasında özellikle Suudi Arabistan bir milyona yakın Yemenli işçiyi kendi ülkesinden sınır dışı ederek Yemen'e gönderdi. Bunun sonucunda ülke ciddi ekonomik zarara uğradı. Tüm bu olumsuzluklar öncesinde döviz pozisyonu iyi olan ülkenin bu avantajını kaybetmesi, Arabistan'dan sınır dışı edilen vasıfsız işçilerin ülkede işsizliğin aşırı boyutlara ulaşmasına neden oldu. Aynı zamanda ABD'nin Yemen'e yaptığı yardımın 40 milyon dolardan 3 milyon dolara, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın desteğinin de kesilmesi, Yemen'i zor durumda bıraktı³⁰.

Yemenli işçilerin ülkeye sınır dışı edilmesiyle başlayan ve mali kaynakların azalmasıyla devam eden ekonomik sorunların yanı sıra 1994 yılında güney bölgesinde çıkan isyan ve 2000'li yıllarda devam eden El Kaide sorunu da dikkat çekiyor. bu

²⁹ İzmirli, a.g.e. s.11

³⁰ Gün, M. S., *Yemen'de Arap Baharı*, Yasama Dergisi, Sayı: 22, 2012, s. 122-123.

dönemde ülkenin yaşadığı en acı sorunlardan biri haline geldiğini bir kez daha dile getirdik.

2.3. 1994 Yemen İç Savaşı

1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen birleştirildi ve ardından bir kabine kuruldu. Temsilcileri Yemen Sosyalist Partisi'ni kurdu ve kabineyi paylaştı. Yeni Yemen'in cumhurbaşkanına Salih, başkan yardımcısına El-Bedi, başbakanına da Ebu Bekir El-Attas atandı. Hükümet geçiş dönemini Nisan 1993'e kadar sürdürdü ve bu süreçten sonra yeni bir parlamento kurmayı başardı³¹.

Seçim sonucunda Meclis 301 temsilciden oluştu; Genel Halk Kongresi 143, Yemen Sosyalist Partisi 67, Islah Partisi 6, Bağımsızlar 14, diğer 5 parti ise 12 sandalye kazandı. Seçimin ardından Islah Partisi ve Genel Halk Kongresi birlikte çalışarak koalisyon kurdu. Koalisyonun kurulmasından sonra alınan kararlar sonucunda kanunlar çıkarılmış ve verilecek cezaların şeriate uygun olması ve şeriat anayasası çıkarılarak anayasanın İslam'a uygun hale getirilmesi konusunda mutabakata varılmıştır. . Yeni meclis birçok alanda düzenleme getirse de aşiret yapılarını istenilen ölçüde temsil etmediği için zayıf bir yapı olarak algılandı³².

Güney Yemen'in 1994 yılındaki bağımsızlık talebi, yeniden birleşme sonrasında ilk kez fitili ateşlemiş, iç çatışmalar hükümeti ciddi şekilde etkilemiş ve bunun sonucunda bu konu Meclis'in en önemli konusu haline gelmiştir. Yemen Sosyalist Partisi, bağımsızlık talebi nedeniyle hızla güç kaybetmiş ve bir anlamda muhalefet partisi olmaya mahkum olmuştur. Her ne kadar yasama, yürütme ve yargı ayrımı anayasada yer alsa da uygulamada böyle bir ayrımın olduğu söylenemez³³.

³¹ Arslan, İ., *Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi*, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1 Sayı: 1, İstanbul 2015, s. 22-23.

³² Gün, a.g.e. s.123

³³ Arslan, a.g.e. s.22

1994 iç savaşının ardından Salih'in hükümetteki hakimiyeti, Yemen'de demokratik, çok partili siyasi yaşamın başlamasına yol açtı. Liberal bir ekonomiye geçiş çabalarını ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesine yönelik adımları engelledi.

Yemen tarihi boyunca güçlü devletlerle, özellikle de komşu ülkelerle ilişkilerini istenilen düzeye getirememiş ve dış politikada istikrarı sağlayamamıştır. Suudi Arabistan örneğine bakalım; 1992'de başlayan resmi ilişkiler, 1994'teki iç savaşla bozuldu ve 1998'de Suudi Arabistan'ın yumuşayan tutumu ve 2000'de imzalanan Cidde Anlaşması'yla geçici de olsa normalleşmeye başladı. Ancak Yemen genelinde Suudi Arabistan'ın ülkedeki huzursuzluklara bir şekilde müdahil olduğu yönünde bir görüş hakim yakın tarihe bakın; Suudi hükümetinin, Yemen'deki huzursuzluğu artırmak amacıyla ayaklanmanın önde gelen isimlerini ve aşiret liderlerini desteklediği ve ülkenin siyasi hayatına müdahale ettiği görülüyor³⁴.

Yemen'in ABD ile ilişkileri o dönemde soğuktu, çünkü ülke 1990 Körfez Savaşı sırasında topraklarını operasyonlara kapatmıştı. Bu durum ülkedeki muhalif ve ayrılıkçı grupların işine yaradı ve onlara sürecin yönetimini zora sokmak için bunu bir koz olarak kullanma fırsatı verdi. Diğer ülkelerle yaşanan gergin süreç, Yemen'in sınır komşusu Umman'la ilişkilerinin normalleşmesine ve gelişmesine katkı sağladı. İki ülke sınırlarına ilişkin 1992 yılında başlayan müzakereler 1995 yılında tamamlanarak nihai sınırlar konusunda anlaşmaya varıldı ve iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girdi. Eritre, 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Aralık 1995'te Haniş Adaları'nı işgal ederek Kızıldeniz'de önemli bir stratejik konuma sahip olmuş, ancak 1999 yılında Lahey'deki Daimi Tahkim Mahkemesi'nin kararlarıyla bu adalardan çekilerek adaları teslim etmiştir. Kızıldeniz Yemen hükümetine döndü³⁵. Yemen'in, 2002 yılında Eritre ile özellikle güvenlik ve ekonomik alanlarda sorunlar yaşayan diğer iki ülke olan Sudan ve Etiyopya ile bağlarını güçlendirme stratejisi, bölgede gerilimin artmasına neden oldu.

34 Arslan, a.g.e. s.23

35 Çomarlı, E., *İran ve Suudi Arabistan Rekabetinin Ortadoğu'daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği*. Ankara Yıldırım Bayezid Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2020,s.25

3. BÖLÜM

YEMEN'DE MEZHEP ÇATIŞMALARI

3.1. Zeydilik İnancı

Zeydiyye, İslam düşünce tarihinde ortaya çıkmış ve Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd kızlık soyadı Ali (ö. 122/740) ve oğlu Yahya (ö. 125/743) tarafından kurulan ve günümüzde de varlığını sürdüren bir Şii mezhebidir. Zeydiyye mezhebi, Zeyd b. Ali'nin isyanı ile ortaya çıkmış ve önce Kasım er-Rassi (ö. 246/860) ve ardından Hadi İlelhak Yahya b. sistematize edilmiştir. Hüseyin (298/911) tarafından tamamlanmıştır. Bu mezhep, Hz.Peygamber'den sonra Hz.Ali'nin en iyi insan olduğuna ve dolayısıyla imamlık hakkına sahip olduğuna inanmış ve daha sonra imamlık Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kendi çizgisinde devam etmesi gerektiğini savunuyor. Zeydiyye, Şii mezhepler arasında Ehl-i Sünnete yakınlığı ve ılımlılığıyla öne çıkan bir mezheptir³⁶.

Zeydiyye, çoğu fıkıh meselesinde Hanefi mezhebiyle benzerlikler taşımakla birlikte, inanç bakımından Mu'tezile mezhebinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Mezhebin Şii mezhebi olarak kabul edilmesinin sebeplerinden biri de Hz.Ali'nin halifeliğinden sonra Hz.Fatıma ve Hz.Ali'nin diğer sahabelerden üstün görülmesidir. Zeydileri diğer Şii mezheplerden ayıran önemli bir nokta Hz. Muhammed'dir. Ebu Bekir ve Ömer, Efdal-Mefdül ve Hz. ilkesine göre halifeliği kabul ettiler.Ali'nin imamlığı konusunda ellerinde kesin bir delil bulunmadığını iddia ediyorlar. Zeydiler bu ihtiyaçlara "saf Şiilik" veya "Şiiliğin özü" anlamına gelen "safvetu'i-şia" adını verirler³⁷.

Zalim bir hükümdar olan ve Ali'nin imamlığını ilan etmesi fikrini benimseyen İmam Zeyd kızlık soyadı Hişam b.. Abdülmelik'e isyan etti. Bu isyan sonucunda 122/740 yılında öldürüldü. Daha sonra oğlu Yahya da isyan etti ama o da 125/743'te öldü. Yahya'nın vefatından sonra Zeyd b. Ali'nin düşüncesi, Muhammed b. Medine'de

³⁶ Ümit, M., *Zeydiyye-Mutezile Etkileşimi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s.13

³⁷ Gökalp, Y., *Zeydilik ve Yemende Yayılışı*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara 2006, s.111

Abdullah Nefsü'z-Zekiyye ve İbrahim b. Basra'da Abdullah'la devam etti. Ancak seleflerinin kaderinden kaçamadılar³⁸.

Zeydiler uzun süre şaşkın bir durumda kaldı. Ancak Abbasi halifelerinin siyasi gücünün zayıflamasından yararlanarak iki ayrı devlet kurmayı başardılar: Taberistan ve Yemen. 250/864 yılında Zeydiler tarafından kurulan Zeydi devleti Taberistan'da faaliyet gösteriyordu. Samanoğulları tarafından kısa süreliğine tahrip edilmiş olsa da 301/914 yılında Nasır Hasan el-Utruş tarafından yeniden yaptırılmıştır. Ancak Nasır'ın 304/917 yılında ölümüyle Taberistan devleti zayıflamaya başlamış ve 316/928 yılında egemenliğini tamamen kaybetmiştir. Öte yandan Yemen'de Hüseyin (ö. 289/911) tarafından 284/906 yılında kurulan Zeydi devleti ise İmam Hadi Yahya b. Hüseyin'in önderliğinde varlığını sürdürdü. Bu durum zaman zaman kesintiye uğrasa da yüzyılımıza kadar ayakta kalmayı başarmıştır³⁹.

Zeydiyye ile Mutezile arasındaki üslup ve itikat bakımından benzerlikler, bu iki mezhep arasında etkileşimin olup olmadığı ve hangi mezhepten diğerinden etkilendiği tartışmalarına yol açmıştır. Çağdaş araştırmacılar Zeydiyye-Mutezile etkileşimini gözlemler yoluyla detaylı bir şekilde açıklamışlardır. Mutezile kaynaklarının Yemen'de ortaya çıkması ve Zeydi imamların Mutezile eserlerini Yemen'e getirmek için Bağdat ve Horasan'a heyetler göndermeleri önemli delil sayılmaktadır. Zeydi imamlar için “Mutaziletü'l-Yemen” tabirinin kullanılması da dikkat çekicidir. Bazı Zeydi ulemalarının Mu'tezile mezhebine mensup olduğunun bilinmesi de bu etkileşimin önemli delillerinden biridir. Yemen'deki Zeydiyye içerisinde de Mu'tezile öğretisinin etkisinin devam ettiği iddia edilmektedir. Bazıları Zeydiyye'nin Mutezile mezhebinden farklı yorumlanmasını desteklese de Zeydiyye'nin Mutezile mezhebi olarak kabul edilmesini destekleyenler de vardır. Şehristani (ö. 548/1153), Zeydiyye'nin itikad bakımından Mutezile ile aynı olduğunu, hatta Zeydiyye'nin Mutezile imamlarını Ehl-i Beyt imamlarından üstün gördüğünü belirtir. Çağdaş Zeydi

³⁸ Hansu, H., *Mutezile ve Hadis*, Ankara 2004, s.5

³⁹ Gökalp, a.g.e. s.89

alimleri, Zeydiyye'nin Mu'tezile'yi tanıdığı görüşünü reddetmelerine rağmen, Zeydiyye'nin Mu'tezile öğretisiyle benzerlikler taşıdığı iddiasına itiraz etmezler⁴⁰.

Zeydiyye-Mutezile etkileşimi bağlamında İmam Zeyd'in Mutezile düşüncü Vasil b. Ata'dan etkilendiği iddiası ve bu etkileşimden hareketle Zeydiyye'nin ayrı bir mezhep olarak kabul edilip edilemeyeceği üzerinde durulmaktadır.

Kaynaklar İmam Zeyd ile Vasil arasındaki ilişkiye dair iki farklı tez ortaya koyuyor. Birinci teze göre İmam Zeyd, Mu'tezile ilkelerini Muhammed b. Hanefiyye'den öğrendi; Bir başka teoriye göre ise İmam Zeyd, Vasil'den öğrendiği Mutezile tezlerini nakletmiştir. İlk tezin tarihi gerçeklerle tutarsız olduğu ve söylentilere dayandığı iddia edildi. Bu teze göre Vasil, Mu'tezile ilkelerini Muhammed b. Hanefiyye, babası Ali ve Hz.Peygamber'den aldığı ve Mu'tezile'nin bu ruhlara meşruiyet kazandırmayı amaçladığı sanılmaktadır. İkinci tez ise İmam Zeyd'in öğrencilik yıllarında Vasil'den Mu'tezile ilkelerini aldığını ve bilimsel konuları tartıştığını belirtmektedir. Bu görüş ilk olarak Şehristani (ö. 548/1153) tarafından dile getirilmiş ve daha sonraki yazarlar tarafından aktarılmıştır. İmam Zeyd'in Vasil'den aldığı bilgiler, İmam Zeyd'in Vasil'den yaşlı olma ihtimali, birlikte geçirdikleri zamanın eğitim amaçlı olmadığı ve İmam Zeyd'in Vasil'in bir parçası olarak Mutezile tabakasının kitaplarında geçtiği gibi bazı değerlendirmeler Bu tezin temeli. Çalışmanın mantıksızlığını göstermeye çalışmış ve ilk tezde olduğu gibi Zeydiyye ve Mu'tezile öğretilerinin benzerliğini açıklama çabası olarak görülmüştür⁴¹.

İbnü'l-Vezir, İmam Zeyd'in Vasil'den etkilendiğini iddia eden Şehristani'yi yanıltıcı açıklamalar yapmakla suçlamış ve bu iddianın gerçeğe aykırı olduğunu ileri sürmüştür. İbnü'l-Vezir şu görüşü ifade etmiştir: Şehristani'nin "el-Milel ve'n-Nihal" adlı eserinde İmam Zeyd, Vasil b. Mutezili'den bilgi alıp malını ondan devraldığı yönündeki rivayetler tamamen asılsızdır. Bu açıkça Rafizilerin uydurduğu bir yalandır. Şahistani, önde gelen Zeydiyye alimlerinden veya tarihçilerinden bu geleneğe dair hiçbir kanıt

⁴⁰ Demirci, K., *Çağdaş Zeydi Alimlerle Zeydiyye ve Hadis Üzerine*, Hadis Tetkikler Dergisi, IV(1), 2006, s.12

⁴¹ Demirci, a.g.e. s.153

sunmadı. Bu tür gerçekçi olmayan aktarımlara Şehristani'nin eserlerinde sıklıkla rastlanır. Bu nedenle uzmanlar bu konuda kendisine güvenilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. İmam Zeyd'in Vasil'den daha yaşlı olduğu iddia edildiğinden İmam Zeyd'in Vasil'den etkilenecek Mu'tezile ilkelerini ondan alması mantıklı değildir. İbnü'l-Vezir, Şehristani'nin daha ünlü ve daha güçlü bir rivayet olan tarih kitaplarından alıntı yapmadığını, bu zayıf rivayeti tercih ettiğini belirtti. Ne yazık ki Şehristani sadece Rafizilerin uydurduğu bilgileri aktarmış olup diğer rivayetlerden habersizdir. İbnü'l-Vezir diğer rivayette her şeyi açıklamamıştır. Ancak Vasil'in İmam Zeyd'den etkilendiği ve ondan bilgi aldığı sanılmaktadır. İbnü'l-Vezir'in burada bu etkinin imametle ilgili olduğunu, yani Vasil'in İmam Zeyd'den etkilendiğini kastettiğini söyleyebiliriz. Bu görüşe göre Vasil, Hz. Ali'yi üstün görmelidir. O zamanın bazı Mutezile alimleri, Hz. Ali'yi üstün kabul ettiklerini belirtse de, Vasil'in Hz. Fahreddin Razi de Vasiliyye adlı bir mezhepten söz ederek bu grubun Ali ve Talha'yı aynı şekilde savunduklarını, Ali ve Talha'nın şehit olması halinde şehitliklerinin kabul edilmeyeceğini açıklamaktadır⁴².

Klasik Zeydi âlimi Neşvan (kızlık soyadı) Said el-Himyeri (ö. 573/1178), İmam Zeyd (ö. 122/740) ve Vasil'in (ö. 131/748) müritleri olarak tanınır. Aynı düşünceleri paylaştıklarına inanılıyor. Vasil'den sonra Cübbai (ö. 303/916), Zemahşeri (ö. 538/1144), Kadı Abdülcebbar (ö. 415/1025) ve Cahiz (ö. 255/869) gibi birçok Mutezile düşünürü kelim, metodoloji geliştirmiş ve ileri sürmüşlerdir. İlahiyat alanında, siyasi konulardaki bilgilerini geliştirmek için İmam Zeyd'in fikirlerinden etkilendiler. Bu görüş, dönemin Zeydi yazarlarından Ahmed Hüseyin Şerafettin tarafından da desteklenmektedir⁴³.

İbnü'l-Vezir'in talebelerinden Salih b. Mehdi Makbeli (ö. 1108/1696), Zeydiyye'nin Mu'tezile ile benzer düşüncelere sahip olduğunu kabul ederken, Zeydiyye'nin Mu'tezile'ye bağlı bir mezhep olduğu iddiasını reddeder. Makbeli, Zeydiyye'nin Mutezile'nin bir kolu olduğunu iddia edenlerin bu görüşünü taraflılıkla ilişkilendirmektedir. Zeydiyye mezhebinde çok sayıda müctehidin ve fıkıh ve itikad

⁴² Kaya, E. S., *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fıkıh İstidlal* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2002, s.102

⁴³ Kaya, a.g.e. s.68

konusunda farklı düşünce yapılarının bulunduğunu vurguluyor. Fıkıhta bazı alimlerin Hanefî mezhebine, bazılarının da Şafî mezhebine benzer görüşlere sahip olduğunu belirtir⁴⁴.

Bugünkü araştırma Zeydiyye mezhebi arasındaki karşıt etkileşimi inceleyen Zeyd bin Ali'nin III/IX. Bölümüne odaklanıyor. Bu, 11. yüzyılda değil, mezhebin ikinci lideri Kasım bin İbrahim el-Rassi (ö. 246/680) ve torunu Hadi Yahya bin Hüseyin (ö. 298/) döneminde ortaya çıktığını göstermektedir. 911).). Bu çalışmalara göre Kasım er-Rassi ve Hadi Yahya bin Hüseyin dönemlerinde Zeydiyye inançları değişmiş ve Mu'tezile eğilimi ortaya çıkmıştır. İmam Kasım'dan itibaren Zeydi öğretilerinde rasyonel olarak türetilmiş ve mezhepsel ilkeler Mu'tezile'ye benzer şekilde sınıflandırılmıştır. Ancak daha sonraki Zeydi alimler arasında Mu'tezile'nin etkisine kızan ve karşı çıkanlar da vardı⁴⁵.

Kasım er-Rassi'den (ö. 246/860) önceki ilk Zeydilerin Mu'tezile'den çok Ehl-i Sünnet'e benzer bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Mesela Hasan b. Kaynaklar, Salih (ö. 168/784-85) ile İsa bin Zeyd (ö. 166/782) arasında Mu'tezile ile bağdaşmazlıkların olduğunu belirtmektedir. Hasan bin Salih'in müritlerinden Veki' (ö. 197/813), Mutezile ve Cehmiyye'ye karşı çıkmış ve onları eleştirmişti. Eserler, ilk dönem Zeydilerin büyük günahları küfür olarak gördüklerini ve bu görüşün Mu'tezile'nin anlayışıyla örtüşmediğini açıklamaktadır. Süleyman bin Cerir'in Allah'ın sıfatlarının O'nunla aynı veya farklı olmadığını, amel ile istitaatın bir arada olduğunu savunduğu rivayet edilmektedir. Kasım el-Rassi'nin çağdaşı (evlenmeden önce Ahmed bin İsa) olan Ebu Abdullah el-Alavi, Zeyd'in (ö. 247/861) görüşünün Mu'tezile'ye aykırı olduğunu ve kaderin iyi veya kötü olduğuna karar verdiğini kabul ettiğini belirtir. Allah'a. Ayrıca Hasan bin Yahya bin Hüseyin bin Zeyd ve Muhammed bin Mansur el-Muradi gibi çağdaş Zeydi alimlerinin kader öğretisini reddettikleri, iyiliğin ve kötülüğün ilahi kader ve irade tarafından belirlendiğini savundukları söylenmektedir⁴⁶.

⁴⁴ Crone, P., *Orta Çağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007, s.8

⁴⁵ Kaya, a.g.e. s.70

⁴⁶ Crone, a.g.e. s.156

İlk dönem Zeydilerin Ehl-i Sünnet ile benzer görüşlere sahip olduğu iddiası İbnü'l-Vezir tarafından da desteklenmiştir. İmam Zeyd de dahil olmak üzere ilk Zeydiler seleflerinin yolunu izlediler. Ancak Zeydiler daha sonra Mu'tezile'nin izinden gitmeye başladı. Bu tezin savunulmasının, İmam Zeyd'in Mu'tezile ilkelerini Vasil'den aldığı görüşüne karşı koymada etkili olduğuna inanılmaktadır. Bu tezini desteklemek için İbnü'l-Vezir, Ebu Abdullah el-Alevi ve Muhammed b. Mansur el-Muradi gibi Zeydi alimlerin eserlerine atıfta bulunur. Dolayısıyla İbnü'l-Vezir'in ifade ettiği görüşlerin ilk dönem Zeydiler tarafından da benimsendiğini söylemek yanlış olmaz.

Daha sonraki zamanlarda İbnü'l-Vezir'in takipçilerinden biri olan Muhammed doğdu. Bu fikir İsmail Emir es-San'ani (ö. 1182/1768) tarafından da savunuldu. Emir es-San'ani bu düşüncelerini bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Bunlar Zeydi olduklarını iddia ediyorlar.

Fakat Zeyd'in yolundan uzaktırlar.

Kitapları Zeyd b. Ali'ye muhalefetle doludur.

3.1.1. Zeydiyye'nin Temel Görüşleri

Zeydilerin görüşlerini anlatırken aktaracağımız ilkeler, Zeydiyye mezhebi tarafından genel olarak kabul edilen ve Kasım er-Rassi'den başlayarak daha sonra sistematik bir şekilde tüm mezhepler tarafından benimsenen ilkelerdir. Bu ilkeler ilk Zeydiler ile sonraki Zeydiler arasındaki farklara odaklanmamaktadır. Zeydiyye mezhebinin iman ve fıkıh alanında lideri Zeyd b. Ali'den sonra şekillendiğini belirtmek gerekir. Bu durum diğer din ve fıkıh mezheplerinde de görülmektedir⁴⁷.

Zeydiyye'nin mezhepsel temelleri Mutezile mezhebinde olduğu gibi "el-menzile beyne'l-menziletayn" yerine "emir bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker" ilkesi ve tevhid, adil, Mutezilenin kabul ettiği vaatler ve din. Geçerli imametinin esaslarından oluşur⁴⁸.

⁴⁷ Black, A., *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne*, Dost Yayınları, Ankara 2010, s.5

⁴⁸ Black, a.g.e. s.13

Zeydiler mezhep ilkelerini delillere dayandırmakta ve aklın önemini vurgulayarak, bunun iman esaslarının temel temeli olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca nazarın (akıl yürütmenin) önemine vurgu yaparlar ve bu konuda delillere dayalı tartışmalar yaparlar. Kanıt olarak şunları söyledi: “Bu devlerin nasıl yaratıldığına bakmıyorlar mı? Eşyaların nasıl korunduğuna bakmıyorlar mı? Dikilirken dağlara bakmıyorlar mı?” Don Yere gelince bakmıyorlar mı? Şöyle ayetlerden örnekler veriyorlar: Sonuç olarak Zeydilere göre Allah'ı bilmeye götüren akıl (nazar), bütün Müslümanlar için Farz-ı Ayn'dır⁴⁹.

Tevhid, Allah'ı birleştirmek için benimsenen temel bir prensiptir. Zeydiler en önemli konuları Tevhid başlığı altında ele almaktadırlar. Bu konular isimler ve sıfatlar, vizyon (Allah'ı görmek) ve Kuran'ın yaratılıp yaratılmadığıdır. Zeydilere göre sıfatlar Allah'ın zatı ile aynıdır ve Zat'tan ayrı kabul edilir. Onlar da kudret doluluğunu ifade ederler ve Allah'ın vizyonunun ne bu dünyada ne de ahirette var olacağını kabul ederler. Ayrıca Zeydilere göre Kur'an mahluktur⁵⁰.

Adalet ise Allah'ın bütün fiillerini kötülüklerden arındırarak iyi olduğunu ispatlamak için kabul edilen bir prensiptir. Adalet başlığı altında Allah'ın iradesi (kötülük isteyip istemediği) ve eylemleri, kulun eylemleri, kader, nafaka ve ölüm gibi konular ele alınmaktadır. Zeydilere göre Allah, irade ve eylemlerinde daima iyiliği tercih eder ve kullarına zulmetmez. Allah, kulları için iyilik ister ve iyilik yaratır; O, hiçbir kötülüğü istemez ve hiçbir kötülük yaratmaz. Kur'an'da Zeydilerin kabul ettiği hidayet, dalalet gibi kavramlarla anlamlar verilmektedir. Örneğin “Allah'ın hidayet etmesi”, Allah'ın insanları iyiliğe davet etmesi, insanların anlayışlarını artırması, ödüllendirmesi ve insanların bu niteliğe layık olduğuna hükmetmesi anlamına gelir. Öte yandan “Allah'ın dalalet”i, Allah'ın, hak edenleri yok etmesi, cezalandırması veya bu niteliği hak edenlere vermesi anlamına gelir⁵¹.

⁴⁹ Crone, a.g.e. s.158

⁵⁰ Black, a.g.e. s.14

⁵¹ Crone, a.g.e. s.158

Zeydilere göre insanların fiilleri söz konusu olduğunda, kulun, Allah'ın kendisine verdiği güç ve iradeyle hareket ettiğini iddia ederler. Yani insan, fiillerin yaratıcısıdır ve bu gücü Allah'tan alır. Adalet ilkesini savundukları için kaderden vazgeçmemeleri önemlidir. Çünkü Zeydilere göre kadere olan inanç dünyanın imtihan süreciyle çelişmektedir. Zeydiler, yalnızca Helal olan şeylerin yiyecek sayılabileceğini, Haram olan şeylere yiyecek demenin yanlış olduğunu savunuyorlar. Ayrıca Zeydiler, bir kişi cinayetle öldürülmediği sürece, belirli bir süre sonra kişinin öleceğini öngörmektedir. Bu düşünce sürekli var olan iki sonsuzluk arasında devam eder⁵².

Zeydis, "söz ve söz" ilkesiyle hareket eder ve müminin ölümden sonra yaptıklarının karşılığı olarak ödül veya ceza şeklinde ödüllendirileceğini savunur. Onlara göre Allah'ın iyiliklere mükâfat, kötülöklere ise ceza vaad ettiği ilkesinden yola çıkmak yanlıştır. Büyük günah işleyen kimse tevbe etmeden ölürse sonsuza kadar cehennemde kalır. Buna göre günahkar insanların Hz. Peygamber'in şefaati ile cennete girmeleri mümkün olmayacaktır. Şefaati ancak cennette çift dereceli olanlara vaad edilir. Cehenneme giren asla çıkamaz⁵³.

Zeydiyye'de siyasi ve karizmatik liderlik anlayışıyla birlikte "kişilere veya kişilere itaat veya imama itaat" şeklinde imamet düşüncesi oluşmuştur.

Farklı kaynaklarda farklı Zeydi mezhep isimleri zikredilmektedir: Eş'ari'ye (ö. 324/935-36) göre Zeydi mezhepleri altı mezhepten oluşur: Cerudiye, Süleymaniye, Butriyye, Nuaymiye, Yakubiye ve eski bir mezhep. Nevbahti'ye (ö. 311/923) göre Zeydi mezheplerinin altı mezhebi vardır: Serhubiye (Carudiyye), İcliye, Ya'kubiyye, Butriye (Salihiiyye), Hüseyniyye ve Sabahiyye. İbnü'l-Vezir'e göre Zeydi mezhepleri beş mezhepten oluşur: Muhteria, Mutarrafiyye, Carudiyye, Salihiiyye ve Hüseyniyye⁵⁴.

Zeydiler ve sahabeler arasında imam atanmasına ilişkin iki temel yaklaşımın olduğu söylenebilir. Bunlardan biri Butriyye'nin görüşleridir. Butriyye, Hz. Peygamber'den sonra Ali'nin haklarını savunan bir yaklaşım benimser. Ancak diğer Şii mezheplerden

⁵² Kaya, a.g.e. s.70

⁵³ Kaya, a.g.e. s.72

⁵⁴ İzmirli, a.g.e. s.22

farklı olarak Ali'nin açık bir metinle imam olarak atanacağına inanmıyorlar. En faziletli kişinin halife olacağına inanmıyorlar. Onlara göre Hz. sahabelerin en faziletlisiydi. Bu Ali. Ayet ve hadislerde O'nun fazileti vurgulanmakta ve dolayısıyla Hz.Ali'nin halifeliğinin bir "işaret" ile ilan edildiğine inanılmaktadır. Bunu Maide Suresi 93. ayeti ve 5/55. ayetiyle de desteklemektedirler: "Sizin veliniz ancak Allah, O'nun Resulü ve namaz kılan, rükû eden ve zekat verenlerdir." Buradaki "anne-baba" kelimesi yönetim sorumluluğunu içerdiğini göstermektedir. . Hz. Mezhep mensuplarına göre Hz., Müslümanların siyasi lideridir. Ali'ye göre Hz. Hasan olmalıdır ama bu onun görüşlerinin açık bir ifadesi değildir. Butri bu görüşünü desteklemek için “Gadir Hum”, “Menzile”, “Muâhât” gibi çeşitli hadisleri aktarmaktadır. Bu yaklaşımı desteklemekle birlikte, daha az faziletli bir kişinin halife olabileceğini, daha faziletli bir kişinin de bulunduğunu kabul ederler. Bu nedenle mezhep mensupları, Hz.Ali'nin varlığı sırasında, Hz.Ebu Bekir ve Hz.Ömer'in halifeliğini meşru saymaktadırlar. Bu görüş Zeydilerin kurucusu Zeyd b. Ali ve Süleyman b. savundu. Cerir ve Hasan kızlık soyadı Salih tarafından devam ettirildi. Bu imamet anlayışı Zeyd'den sonra Butriyye mezhebine aittir. Butriyya, sahabelerin görüşüne yakın, ılımlı bir yol izledi. Sahabeleri Efdal-Mefdül esaslarını benimsemek konusunda hata yapmakla suçladılar ama onları kâfir ilan etmediler. İmamet konusunda Halkul-Kur'an ve Ruyet gibi görüşleri benimsedikleri iddia edildi⁵⁵.

İmam ve sahabelerin atanmasına ilişkin ikinci yaklaşım Carudilere aittir. Zeydi Ebu'l-Carud Ziyad née Munzir ve ona yakın Carudiler, İmamiyye ile aynı düşüncelere sahiptir. Butris'in sunduğu ayet ve hadislere dayanarak İmam Ali, Hasan ve Hüseyin'in metinle imam olarak atandığını iddia ediyorlar. Bu görüşe uymayanlar, özellikle Hz. Ebubekir, Ömer ve diğer sahabeler tekfirci kiliseydi ve ağır eleştirilere maruz kalıyorlardı. Carudiler üstünlük ve üstünlük ilkelerini kabul etmedikleri için Hz.Ali'den önceki halifeleri meşru görüyorlar. Carudilerin radikal eğilimlerinden dolayı Rafizi İmami olarak kabul edildiği, ancak barışçıl bir imamı kabul etmedikleri için Zeydi olarak adlandırıldıkları belirtildi. Ancak Butriler, Carudilerin Zeydi olarak kabul edilemeyeceğini savunuyor. Zeydiyye'nin ikinci kurucusu Kasım el-Rassi ve torunu İmam Hadi'nin, Ebu'l-Carud döneminde imamet meselesini ele aldıkları rivayet

⁵⁵ Crone, a.g.e. s.164

edilmektedir. Bu nedenle kaynaklarda Kasım el-Rassi'ye Carudi ismiyle geçilmektedir⁵⁶.

Zeydis, Hz. Hasan ve Hüseyin'in imamlığı konusunda şöyle bir kanaate sahiptir: “Hasan ve Hüseyin, isyan etseler de etmeseler de imamdırlar. Babaları güçlendirmek daha iyidir.” Bu görüşünü desteklemek için hadisleri delil olarak kullanırlar. Ancak söz konusu hadis Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği kaynaklarda yer almamakta, yalnızca Şii kaynaklarda bulunmaktadır.

Zeydiler, Hasan ve Hüseyin'den sonra imamların torunlarıdır; İlim, yiğitlik, zühd ve doğruluk vasıflarına sahip olan kişinin hakkını savunurlar ve onlar adına imam ilan ederek ve davet ederek savaşa girerler⁵⁷.

Zeydiyye'de Carudi ve Butri arasındaki fark tezimiz açısından önemlidir. Çünkü bunun İbnü'l-Vezir'in Zeydi'den Ehl-i Hadis/Selefilığe geçişindeki başlangıç noktalarından biri olabileceğine inanıyoruz. Kaynaklarda Ehl-i Hadis görüşünü benimsemeden önce Carudi-Butri ayrımında Ehl-i Vezir'in hangi mezhebe mensup olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır⁵⁸.

3.2. Husiler

SSCB'nin dağılması ve Kuzey ve Güney Yemen'in birleşik Kuzey ve Güney devletleriyle birlikte inşa edilmesiyle kuzeyde başlayan iç korumanın sona ermesinin ardından kurulan Şii Zeydi Hak partisinden yararlanan günümüz Husi alimi Bedrettin Bineddin el-Husi. İran'da Molla sınıfı ve Humeyni. Bu beyanları sonucunda “İnanan Gençlik” (el-Şebbab el-Mümin) adı altında bir mimari temel attı. Yemen'deki Beş İmam Şiisi genel olarak üç gruba ayrılıyor. Bunlar Carudiye, Salahiye ve

⁵⁶ Crone, a.g.e. s.167

⁵⁷ Black, a.g.e. s.74

⁵⁸ Black, a.g.e. s.74

Saleymani'dir. On İki İmam Şii ile Beş İmam Şii arasında köprü görevi gören mezhep Carudiye mezhebidir⁵⁹.

Yemenli Prof.Dr.Ahmed Muhammed ed-Dağşi, “Zeydi mezhebinin genel görüşlerine mensup olmayan Hz. Eylemlere dikkat ediyoruz” dedi. Dagshi, Husi hareketinin Yemen'deki Sünni ve Zeydi hareketlerden bağımsız hale gelerek İran hükümetine paralel bir siyasi oluşuma dönüştüğünü tahmin ediyor (THM News - 2014 - thmhaber.com). Bedrettin Bin Emireddin el-Husi tarafından Zeydi Husilerin çoğunlukta olduğu Saade vilayetinde kurulan Sadık Gençlik örgütü, daha çok toplumsal dayanışma, eğitim ve sağlık sorununun çözümüne yönelik bir vakıf niteliğinde bir örgüt⁶⁰.

Ancak örgüt giderek kurucu özelliğinden uzaklaşmıştır. Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra geri planda kalan Zeydi Husiler, önce Bedrettin Bin Emireddin el-Husi'nin kurduğu Sadık Gençlik örgütü altında birleşti, daha sonra saldırgan bir örgüte dönüşerek Ensarullah Hareketi adını aldı. 1962 yılında Osmanlı yönetiminin ardından Zeydiler, uzun zamandan sonra ilk kez Suudi destekli Salih hükümetine karşı Huruç hareketini başlattı. Zeydi Husilerin hakim olduğu bu durum Husilerin muhalif olmasına yol açmıştır. Zeydi Husiler de bu doğal hakları geri kazanmak ve yok edilen İmam'ı yeniden ayağa kaldırmak için Huruç hareketini üstlendi. Zeydi Husilerin toplumu tehdit edecek boyutlara ulaşan Selefilığe karşı hoşnutsuzluğu bardağı taşıran son damla oldu. Özetle Husiler, talep ettikleri hakları elde etmek, Selefiligi önlemek ve Salih'in kayırmacı yönetimine son vermek için ortaya çıktılar. Nüfusu yaklaşık 29 milyon olan ülkenin yaklaşık yüzde 35'ini Zeydiler oluşturuyor. Husilerin ise yüzde 2 gibi daha küçük bir payı var. Salih'in saldırısında tehdit olarak görülen Husiler, Suudi Arabistan sınırına yakın bir sınıfta Sa'nın yanında yaşıyor⁶¹.

⁵⁹ Semin, A., Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 9(17), 85-104, 2017, s.14

⁶⁰ Semin, A., *Yemen Krizi, Husiler ve İran – Körfez Güç Mücadelesi*, Bilgesam Analiz, Sayı 1201, 2015, s.7

⁶¹ Kurt, V., *Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği*. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(1), 307-326, 2019, s.14

Husiler her şeyden önce Ayetullah Humeyni'nin 1970'lerde ortaya attığı Velayet-i Fakih teorisine benzer bir imamet sistemi istiyor. Aslında Husiler bazen temeli 1982-1985 yılları arasında atılan İran destekli Hizbullah'la karşılaştırılıyor. 2004'ten itibaren Yemen'in işgaline yol açan Husi ayaklanmaları, 1962'ye kadar süren İmamlık döneminden sonra ihmal edilen hayallere sahipti. Bu noktada bölgede zaman zaman yaşanan mezhepsel, siyasi ve aşiretsel çatışmalar ön plana çıktı. Kuzeyde Osmanlı döneminden beri süregelen Zeydi isyanlarına katıldı. Zeydiler, Yahudi karşıtlığı ve ABD'ye karşı düşmanlıkları ile tanınıyor ve İsrail ajanlarının idam edildiği ülkede Husileri yani Zeydileri temsil ediyor. Devlet, isyancı Husileri, İran'ın desteğiyle 1967 devriminde görevden alınan imamı zorlamaya çalışmakla suçladı. Ancak Husiler, İran'la akraba oldukları iddiasını reddediyor ve hükümetten ayrılımlarının büyük ölçüde Batı ve Suudi Arabistan'la olan bağlarından kaynaklandığını öne sürüyor⁶².

Ocak 2003'te Sa'da vilayetindeki İmam Hadi Camii önünde Yahudi karşıtı, İsrail karşıtı ve Amerikan karşıtı sloganların atıldığı gösteriler düzenlendi. Bu bağlamda İran İslam Devrimi'nde kullanılan "Kahrolsun Amerika", "Kahrolsun İsrail" ve "İslam'ın Zaferi" gibi sloganlar isyancılar tarafından da benimsenip kullanıldı.

Hüseyin Husi liderliğindeki gösteriler kısa sürede Zeydi Husiler ile hükümet güçleri arasında gerginliğe yol açtı. Husi liderine soruşturmayı mümkün olduğu kadar çabuk bitirmesi çağrısında bulundu. Daha sonra Salih Yıkım'ın gösterileri sonlandırma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Gösterileri bastıramayan Salih, gösterilere katılanların tutuklanması yönündeki talimata uydu. Husi isyancıları gruplara ayrıldı. İran İslam Devrimi'nden ve Humeyni'nin fikirlerinden etkilenen, ideolojik amaçlar güden, sömürgeci güçlere karşı birleşen, 1962'de yıkılan İmamlığın bir başka örneği olan Haşimi hanedanını yeniden canlandırmak isteyen, Zeydileri koruyan gruplardan oluşuyordu. ona karşı. Yine bu gruplar canlarını ve mallarını devletin güvenlik güçlerinden korumak isteyen aşiret üyeleridir. Yemen'de Bedrettin el-Husi liderliğindeki Sünni Şafi parti hükümetine isyan eden Husi rejimi, silahlı kuvvetlerin yanı sıra sivilleri ve eğitim kurumlarını da hedef alarak eylemlerini genişletti. Üstelik başlangıçta vakıf olan örgüt, masum insanları hedef alarak terör tehdidi haline geldi⁶³.

⁶² Cingöz, a.g.e. s.11

⁶³ Cingöz, a.g.e. s.12

10 Eylül 2004'te Hüseyin el-Husi ve arkadaşları, Salih güçleri ile Husi savaşçıları arasında çıkan çatışmada öldürüldü. Husi cephesinde yaşanan önemli gelişmelerle birlikte çatışmanın seyri değişti. İsyanın kışkırtılmasıyla örgüt Ensarullah adı altında bir harekete dönüştü ve suikasta kurban giden Hüseyin Bedrettin el-Husi'nin yerine gelen Abdülmelik el-Husi hükümetinin ceza yükünü üstlendi. Hüseyin el-Husi'nin ölümünün ardından Zeydilerin güçlü olduğu kuzeyde isyanlar çıktı. Yemenli aşiretlerin ve ötekileştirilmiş yapıların sürece dahil edilmesiyle çatışmalar kritik bir aşamaya geldi. Salih rejimi çatışmayı sona erdirmek için tek taraflı karar aldığını duyurdu. Ancak iç savaşın devam edeceğini duyurdu⁶⁴.

Mart 2005'te kuzeydoğu Yemen'de Husiler ile Salih güçleri arasında yaygın saldırıların başlamasıyla ikinci kez şiddetli çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalar sırasında Sadık gençlik hareketinin avcısı Bedrettin el-Husi, ileri yaşına rağmen hükümet güçleri tarafından tutuklandı. Muhalefeti isyana kışkırtmakla suçlanan Bedreddin Husi, ailesiyle birlikte hükümet güçleri tarafından öldürülen oğlunun "İslam'ı savunmaktan başka bir amacı olmadığını" söyledi. Arap sınırına yaklaşma Suudileri de endişelendirdi⁶⁵.

Nisan ayı civarında hükümet güçleri, Husilerin güçlü olduğu kuzey bölgelerdeki Husi saldırılarına karşı büyük bir operasyon düzenledi. Yemen'de yaşanan birçok çatışmanın ilk grubu, Husiler ile hükümet güçleri arasındaki çatışmalarda hayatını kaybetti. ABD bölgesi, artan güvenlik sorunları ve Husi davaları nedeniyle Sana'daki büyükelçiliğini kapattı. Hükümet güçleri helikopter ve tanklarla savaşı kazanmasına rağmen Husi kontrolündeki güvenli bölgelere ulaşamadı. Dahası, hükümet alt düzey çatışmaları henüz tam olarak sonlandırmış değil. Operasyonlar sürerken Ali Abdullah Salih, isyancıların dışarıdan aldıkları destek nedeniyle kendi hükümetine büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtti. Salih, iki İslamcı muhalefet partisi olan El-Hak Partisi (El-Hak Partisi) ve Halk Güçleri Birlik Partisi'nin (Halk Güçleri Birlikçi Partisi) isimlerini özellikle zikrediyor ve bu partilerin isyancılarla işbirliği içinde ele geçirildiğini ve Belgeler'i anlatıyor. el konulanlar imha edildi. Yemen'in bu işbirliğine

⁶⁴ Semin, a.g.e. s.17

⁶⁵ Semin, a.g.e. s.17

dahil olan aşiret şeyhlerinden biri olan Muhammed Shajee, Mayıs ayı sonlarında hükümet ile isyancı grupları uzlaştırmak için arabuluculuk girişiminde bulundu ancak destekçiler arasında herhangi bir uzlaşmaya varılamadı. Shajee'nin görüşü başarısız oldu çünkü hükümet yetkilileri isyancıların silahlarını bırakıp bir yetkiliyi beklemeleri konusunda ısrar ederken, isyancılar ısrarla hükümetin somut adımlar atmasını bekledi⁶⁶.

2005'in sonunda üçüncü tur anlaşmazlıklar yaşandı. Hükümet yanlısı aşiretler ile isyanı destekleyenler arasında 2006 yılının ilk aylarına kadar devam eden üçüncü tur çatışmalar çıktı. Hüseyin el-Husi'nin ölümünden sonra kardeşleri lider olarak ortaya çıktı. Hükümet ile isyancı güçler arasında süregelen gerilimin ana nedenlerinden biri iktidardaki Husilerin destekçilerine yönelik kararsız politikaydı. Hükümetin askeri operasyonlarını sürdürürken bir yandan da destekçilerine bazı sözler vermesi aralarındaki gerilimi artırdı. Özellikle Eylül 2006'daki cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde hükümet, çatışmanın devam etmesini önlemek için kısa vadeli çözümler geliştirdi. Ayrıca tutuklu isyancılar serbest bırakıldı. Şubat ve Haziran 2007 arasında dördüncü hat çatışmaları başladı. Bu süre zarfında Sa'da'daki Yahudi cemaatine yönelik olduğu iddia edilen tehdit nedeniyle çatışma çıktı; Ancak bu durum Husiler tarafından kabul edilmedi. Husilere karşı mücadele veren Yemen hükümeti, 2007 yılında Sa'da'ya 60.000'den fazla asker göndermişti. Ancak hükümet kuzey başkentinde büyüyen çatışmayı önlemeyi başaramadı⁶⁷.

Eylül 2006'da cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde kısa süreli ateşkesin ardından, Ocak 2008'de Zeydi Husiler ile Salih güçleri arasında İran destekli çatışmalar yeniden başladı. Hükümet güçleri ile Husiler arasındaki çatışmalar devam ederken, köy korucularının lehine dönen El Kaide çeteleri birçok yeri bombaladı. Birçok cephede öldürmeye zorlanan iktidar evladı, gösterişli incelemelere maruz kaldı. Kasım 2008'de başkent Sanaa'da büyük protestolar yaşandı. Bu gösteriler, insanların ekonomik ve siyasi reformları uygulamak için ilk kez ciddi eylemlere giriştiği gösterilerdi. Şubat

⁶⁶ Semin, a.g.e. s.22

⁶⁷ Semin, a.g.e. s.22

2008'de Katar'ın girişimiyle Doha'da göstericilerle hükümet arasında bir anlaşma imzalandı⁶⁸.

Anlaşmayı imzaladıktan sonra Salih, barış anlaşmasıyla birlikte bir dizi girişim başlattı. Yemen Devlet Başkanı Salih, Sada'daki tüm askeri operasyonların geçici olarak konuşlandırılmasını emretti ve düşmanlıkları sona erdirmek için yeni bir başkanlık komitesi kurulmasına karar verdi. Heyet, ilk olarak çatışmaların yoğunlaştığı Sada'ya giderek, iki taraf arasındaki anlaşmanın hassasiyetini inceledi. Ancak ateşkesten bir buçuk yıl sonra İran destekli Husi liderliğinin çatışmaları yeniden başladı. Öte yandan İran hükümeti sıklıkla Husilere silah ve mali destek sağlamakla suçlanıyor. Bu iddiaların ardından İran'a ait bir gemiyle Yemen'e yasa dışı silah sokulduğu basına sızdırıldı. Terör örgütü El Kaide, 2009 yılında İran'a karşı kuzeyde isyancılara, güneyde ise ayrılıkçı gruba destek verdiğini açıklamıştı. Ağustos 2009'da Yemen ordusundaki eşitsizlik ve yolsuzluğa karşı Husi isyancılarına karşı bir operasyon düzenledi⁶⁹.

Hükümet güçleri, eski Sa'da kentindeki bir güvenli evi ele geçirmek amacıyla 12 Ocak 2010'da “Kafaya Darbe Operasyonu”nu başlattı. Çatışmalarda 19 savaşçı öldürülürken, 25 savaşçı da tutuklandı. Milli Savunma Bakanlığı'nın verilerine göre 31 Ocak'ta Safiye bölgesine düzenlenen saldırıda 20'den fazla isyancı öldürülmüştü. 5 Şubat'ta Husiler, El Cabera Vadisi'nde askeri teçhizat taşıyan bir konvoyu saldırı düzenleyerek 15 Yemen askerini öldürdü. Sa'da çıkan çatışma ve toplantılarda 8 Yemen askeri hayatını kaybetti. 10 Şubat'ta Amran ülkesinin Burkat el-Şemsi bölgesinde şiddetli çatışmalar çıktı. Bu çatışmada 12 Yemen askeri ve 24 Husi savaşçısı öldürüldü⁷⁰.

Artan müdahalenin ardından çatışmaları bastırmakta zorlanan Salih, Ocak 2010'da ateşkes ilan etme isteğini açıkladı. Şubat 2010'da Yemen hükümeti ile danışmanlar arasında yeni bir ateşkes anlaşması imzalandı. Bu anlaşma kapsamında taraftarlar öne

⁶⁸ Ümit, M., *Zeydiyye-Mutezile Etkileşimi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s.35

⁶⁹ Ümit, M. a.g.e. s.341

⁷⁰ Akyurt, M. A., *Yemen 2010, Ortadoğu Yıllığı 2010*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, Küre Yayınları, İstanbul 2010, s.107

çıktı ve Husiler ile hükümet güçleri arasında altı yıldır devam eden çatışmayı sona erdirmek için altı koşulda anlaşmaya vardılar. Bu koşullar arasında isyancıların dağdan inip silahlarını bırakması da vardı. Ancak Eylül 2010'da Yemen hareketinin güneyli ayrılıkçılara karşı ateşkes anlaşması sona erdi. Çatışmaların sonlandırılması amacıyla 2009 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Salih'in güvenlik güçleri ile Husiler arasında ateşkes anlaşması imzalanmasına rağmen çok sayıda sivilin ölümü engellenemedi. Çoğu sivil tank ve uçak operasyonlarında hayatını kaybederken, birçoğu evsiz kaldı ve başka yerlere sığınmak zorunda kaldı. Öte yandan Yemen'de iç istikrarın bozulması Arap Yarımadası'nı da etkiledi⁷¹.

3.3. Yemen İç Savaşında Husiler

Yemen'in kuzeyini ve güneyini birleştiren Zeydi Şii Hizbullah partisinin önde gelen isimlerinden Bedrettin Bin Emireddin el-Houti, 1991 yılında Sadık Gençlik adlı bir devletin kurulmasına vesile oldu. 1993 seçimlerinde Şii örgütlerin beklenen başarıyı elde edememesi üzerine Hüseyin Huti ve destekçileri parlamentoya girmeyi başararak 1993-1997 yılları arasında Şii bölgelerdeki yaygın ayrımcılığa karşı parlamento çatısı altında mücadele etti. Husi destekçileri, ABD ve İsrail'e yönelik radikal söylemleriyle dikkat çekerek, Abdullah Salih'in Suudi Arabistan ve ABD ile yakınlaşmasını eleştirdi⁷².

Husilerin siyasi hedefleri, Saada bölgesinde daha fazla özerklik kazanmak ve Zeydi okullarının yerel eşitsizlikleri ortaya çıkarmasını, gizlemesini ve ayrımcılığı sürdürmesini sağlamaktır. Bu durum, hükümet ile Şii gruplar arasında liderlik mücadelesine yol açmış, güvenlik güçleri ile Husi destekçileri arasındaki çatışmalar, Hüseyin Husi'nin iktidara geldiği 10 Eylül 2004'te daha da tehlikeli bir boyuta ulaşmıştı. Her ne kadar Katar'ın arabuluculuğu ve Şii grupların ekonomik talepleri ile 16 Haziran 2007'de ateşkes ilan edilmiş olsa da, ülke içinde döngüsel olarak depolanan bu sorunlar ve çatışmalar daha da arttı. Katar'ın tüm çabalarına rağmen hükümet güçleri ile Zeydi gruplar arasındaki temel sorunlar çözülemedi ve Mart 2008'de

⁷¹ Akyurt, a.g.e. s.318

⁷² Akyurt, a.g.e. s.319

yeniden çatışmalar yaşandı. Çatışma, Salih'in barışçıl görüşlerini ifade eden bir açıklamayla sona erdi. Ancak sınırların yakınlığı nedeniyle hükümet güçleri ile Husiler arasındaki çatışmaların devam etmesi genel bir çözüme ulaşılmasına engel oldu⁷³.

Ordunun Saada bölgesine yönelik hava ve kara operasyonları sonucunda siviller evlerini kaybetti, binlerce kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. Savaşın yeniden başlamasıyla birlikte Abdullah Salih rejimi aşırı güç kullanarak Husi güçlerini ortadan kaldırma politikasına yöneldi. Cumhurbaşkanı Abdullah Salih'in, düşman olarak gördüğü Husi aşiretleriyle 2009 yılında görüştüğü, hükümet güçleri tarafında çatışmalara gönüllü olarak katılmak için başvurmayan çok sayıda aşiret olduğu iddia ediliyor⁷⁴.

Silahlı çatışmaların başlamasının ardından hükümet 22 Ağustos'ta tek taraflı ateşkes ilan etti. Ateşkesin şartları altı maddeden oluşuyordu ve isyancıların teslim olmasını gerektiriyordu. Şartlar arasında Husi güçlerinin Saada ve diğer ayrılıkçılar tarafından kontrol edilen bölgelerden çekilmesi, dağlardaki militanların direnişten vazgeçmesi, silah ve patlayıcılarını teslim etmesi ve kaçırılan yabancılar konusunda hükümetle işbirliği yapılması yer alıyordu. Ancak yerel yönetimin iç işlerine karışmama, silahlanmama gibi hususlar ateşkes şartlarında yer almıyordu⁷⁵.

Yemen hükümeti, Husilere yönelik askeri operasyonların devam edeceğini söyledi ve isyancıların altı noktalı ateşkesi kabul edene kadar silahlarını bırakma taleplerini reddetti.

3.3.1. Ortadoğu'da Halk Hareketleri Sonrası Huti İsyanı

2011 yılında başlayan halk hareketleri Yemen'in yanı sıra Tunus, Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkeleri de derinden etkiledi. 11 Şubat 2011'de başkent Sana'da yaşanan halk ayaklanması, reform taleplerini yükselten ve halkın desteğini alan bir harekete

⁷³ Türel, Y., *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Barış Kitap, Ankara 2011, s.32

⁷⁴ Akyurt, a.g.e. s.320

⁷⁵ Türel, a.g.e. s.152

dönüştü. Grup üyeleri bu halk ayaklanmalarını istismar ettiklerinin farkındaydı ve gösterilere katıldılar. Gösteriler sırasında zaman zaman şiddet eylemleriyle sonuçlanan çatışmalar da yaşandı.

3 Haziran 2011'de Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in kaldığı Cumhurbaşkanlığı sarayına roketli saldırı düzenlenmiş, Salih dahil çok sayıda kişi yaralanmıştı. Saldırının ardından Salih tedavi için Suudi Arabistan'a giderken, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) hükümeti de Yemen Barış Planı anlaşmasını imzalamak üzere Riyad'a gitti. Başkan Yardımcısı Abid Rabbu görevi Mansur Hadi'ye devretti⁷⁶.

Yemen'de 21 Şubat 2012'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Hadi seçime katılan tek aday oldu ve cumhurbaşkanı seçildi. Ancak Hadi'nin cumhurbaşkanı olduğu dönemde Yemen'de istikrar sağlanamadı.

Mart 2013'te, Birleşmiş Milletler Yemen Özel Temsilcisi'nin himayesinde Ulusal Diyalog Konferansı düzenlendi. Bu konferansta Yemen'in güvenlik sorunları, Saada sorunu ve çözüm önerileri tartışıldı. Konferansta alınan kararlar arasında geçiş sürecinin tamamlanması için Hadi'nin başkanlığının bir yıl daha uzatılması da yer aldı. Ayrıca Yemen silahlı kuvvetleri dışında hiç kimsenin silah taşımaya izin verilmemesi de kararlaştırıldı. Ancak bu süreçte Husiler diyalog sürecinden çekildi.

18 Ağustos 2014'te Husi lideri Abdülmelik el-Husi, Hadi hükümetine karşı protestolar düzenledi ve grupları içindeki kriz giderek kötüleşti. Husi savaşçıları başkent Sana'da bazı hükümet binalarını ele geçirdi. Husiler, 21 Eylül 2014'te önce Sana ile Saada arasındaki Amran vilayetini, ardından da başkent Sana'daki hükümet binalarını işgal etti⁷⁷.

Husiler 22 Ocak'ta başkanlık sarayını ve başbakanlık konutunu abluka altına alınca Cumhurbaşkanı Hadi ve Başbakan Halid Bahah istifa etmek zorunda kaldı. 6 Şubat

⁷⁶ Veysel, A., *Yemen'de İç Savaş: Aktörler, Amaçlar ve Bölgesel Etkiler Bağlamında Bir Analiz*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 1, Sayı: 10, 2009, s.4

⁷⁷ Veysel, a.g.e. s.51

2015'te Anayasa Bildirgesi'nin yayımlanmasıyla Husiler parlamentoyu feshetti ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ni kendi oluşturacakları halk meclisi aracılığıyla seçeceklerini duyurdu. Cumhurbaşkanı Hadi, Husilerin kuşatması altındaki başkanlık sarayından kaçarak ülkenin güneyindeki Aden'e gitti. Hadi, Sana'nın Husi işgali altında olması nedeniyle eski güneydoğu Yemen'in başkenti Aden'i Yemen'in geçici başkenti ilan etti. Bu dönemde BM Güvenlik Konseyi 15 Şubat'ta 2201 sayılı Kararıyla Husilerin kurduğu hükümeti tanımadığını duyurdu.

Arap Yarımadası'ndaki istikrarsızlık durumu giderek kötüleşiyor. Yemen'deki iç savaş bölgesel bir sorun haline gelmiş ve bölgedeki diğer ülkelerin kendi iç savaşlarına kayıtsız kalması nedeniyle önemi daha da artmıştır. Yemen'in bölgesel güç rekabetinin merkezinde yer aldığı, özellikle Suudi Arabistan ve İran'ın aktif rol oynadığı görülüyor.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi, İran'ın etkisini Yemen'e, Bağdat, Şam ve Beyrut'taki Hristiyan mimarisine kadar genişletmiş ve bu durum özellikle Suudi Arabistan ve diğer Körfez ve Arap ülkeleri için sorun oluşturmaya başlamıştır. Suudi Arabistan özellikle Yemen'in etkisiyle ve büyüyen Şii tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Öte yandan İran'ın bölgedeki Şii gruplarla işbirliği yapma çabaları, Şii grupların iddiaları, Suudi Arabistan ile komşuları Bahreyn ve Yemen'deki Şii varlığı ve Tahran hükümetiyle bağları Riyad'ın endişelerini artırdı.

İstikrar Fırtınası Harekatı, İran'ın Şii sınırlarını genişletme politikasına karşı bölge ülkeleri tarafından ortak eylem planı olarak başlatıldı. İran, Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen'de kendi hükümetlerini ve nüfuz alanlarını kurarak genişleme sürecini sürdürürken, Yemen de devletin bu işgalci bölgelerine karşı ortak hareket etme ihtiyacıyla karşı karşıya. Kararlılık Fırtınası Harekatı birçok ülkenin desteğiyle gerçekleştirildi ve İran'da sert eleştirilerle karşılandı. Operasyonlar Husilerin ilerleyişini durdurmayı başardı ancak tamamen geri çekilmeyi başaramadı. Ancak Arap Yarımadası'ndaki El Kaide ve diğer radikal gruplar ülkenin doğu bölgelerini ele geçirmeye başladı.

4. BÖLÜM

YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARIN BÖLGESEL ETKİLERİ

4.1. Arap Baharında Yemen

Arap halkı arasında büyük umutlarla başlayan ayaklanmalar, ülkenin Yemen'deki ekonomik, sosyal ve siyasi durumunu özgürlük ve adalet talepleri ama coşkuyla ortaya koydu; Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi bu da hayal kırıklığı oldu. Yemen halkının 33 yıllık hükümeti Salih'in iktidara gelmesini isterken; Arap Baharı'ndan önce var olan Husi merkezli hükümet, isyanlarla ve vekalet savaşlarına dönüşen korkunç bir iç savaşla karşı karşıya kaldı⁷⁸.

Husi-Salih hükümeti arasında 2004-2010 yılları arasında sürekli altı büyük çatışmanın yaşandığı ülkelerde zaten yüksek olan öfke, 2010 yılının sonlarında başlayan Arap ayaklanmalarının Ocak 2011'de Yemen'de patlak vermesiyle yaşanan felaketin başlangıcı oldu. Yemen'de hükümet karşıtı sesler ilk olarak Sana Üniversitesi'ndeki protestolar sırasında ortaya çıktı ve ülke geneline yayıldı. İlk gösterilerin mimarları, çoğu Arap örgütü gibi, yüksek eğitilmiş kişilere veya üniversite kampüslerine gitti ve ortak amaç, ülkeyi içindeki yolsuzluk, tecavüz ve yolsuzluk zincirinden kurtarmaktı. Salih'in ailesini ve akrabalarını kayırdığı yönetim sisteminde gençler yönetici istemezken, siyasi ve ekonomik canlılık ve reformlar, güvenli bir gelecek umudundan mahrum kalanlar tarafından talep edildi ve dile getirildi. Salih'in istifasının ardından başlayan gösteriler kısa sürede devasa boyutlara ulaştı ve ülke geneline yayıldı. İstifayı bir "kabul" olarak gören Salih, protestolara karşı ülke çapında siyasi ve ekonomik reformlar yapma taahhüdünde bulundu ve 2013 yılında görev süresi dolduğunda bir daha aday olmayacağını açıkladı. Üstelik Salih, kendisine isyan eden gruplarla 33 yıllık iktidar geleneğiyle bağdaşmayan bir uzlaşma sürecine girdi.

Husi-Salih hükümeti arasında 2004-2010 yılları arasında sürekli altı büyük çatışmanın

⁷⁸ Ümit, a.g.e. s.37

yaşandığı ülkelerde zaten yüksek olan öfke, 2010 yılının sonlarında başlayan Arap ayaklanmalarının Ocak 2011'de Yemen'de patlak vermesiyle yaşanan felaketin başlangıcı oldu. Yemen'de hükümet karşıtı sesler ilk olarak Sana Üniversitesi'ndeki protestolar sırasında ortaya çıktı ve ülke geneline yayıldı. İlk gösterilerin mimarları, çoğu Arap örgütü gibi, yüksek eğitilmiş kişilere veya üniversite kampüslerine gitti ve ortak amaç, ülkeyi içindeki yolsuzluk, tecavüz ve yolsuzluk zincirinden kurtarmaktı. Salih'in ailesini ve akrabalarını kayırdığı yönetim sisteminde gençler yönetici istemezken, siyasi ve ekonomik canlılık ve reformlar, güvenli bir gelecek umudundan mahrum kalanlar tarafından talep edildi ve dile getirildi. Salih'in istifasının ardından başlayan gösteriler kısa sürede devasa boyutlara ulaştı ve ülke geneline yayıldı. İstifayı bir "kabul" olarak gören Salih, protestolara karşı ülke çapında siyasi ve ekonomik reformlar yapma taahhüdünde bulundu ve 2013 yılında görev süresi dolduğunda bir daha aday olmayacağını açıkladı. Üstelik Salih, kendisine isyan eden gruplarla 33 yıllık iktidar geleneğiyle bağdaşmayan bir uzlaşma sürecine girdi⁷⁹.

Ancak ne kulaktan kulağa ne de uzlaşma ya da müzakere görüşmeleri onları bu vaatlere ya da Yemen ayaklanmasının süresine ikna etmeye yetmedi. Husiler, siyasi ve dini bedeller, ekonomik marjinalleşme, kontrolleri altındaki diğer kamusal davranışların taleplerini karşılayamama, Husi imamlarının dışlanması ve hapis cezası gibi öngörüler nedeniyle Salih'le uzlaşmanın bu koşullar altında mümkün olmadığını savundu. Hükümet bazı Husi camilerinin kapatılması konusunda geri adım atmayacağını sinyalini verdi. Yıllardır savaştan ve hatta savaş halinde olan Husiler, rakiplerini dışlayan ve onları diğer Zeydi olmayan Yemenlilerle aynı haklardan mahrum bırakan Salih'in yönetimini hiçbir zaman devirmeyi başaramadı; Salih'in Husilerle uzlaşma teklifleri de öyle. Kamulaştırıldığı gerekçesiyle reddedildi⁸⁰.

Salih'in uzattığı zeytin dalını reddeden Husiler örgütlenmeye devam ettikçe protestolar ivme kazanarak ülke geneline yayıldı⁸¹. Salih hükümeti protestocuları kontrol etmek için güvenlik güçlerini görevlendirdi; bu durum, eski güvenlik güçleri ile isyancılar

⁷⁹ Bruce Riedel, "Who are the Houthis, and Why are we at War with them?" Brookings, MARKAZ, December 18, 2017.

⁸⁰ Akdoğan İ., *İran Devrimden Arap Baharına Suudi Arabistan- İran İlişkileri* Ortadoğu Analiz Dergisi. 8(73): 16-19, 2016, s.5

⁸¹ Al-Qarawi, H., a.g.e. s.3

arasında haftalarca şiddetli, kanlı ve gürültülü üst düzey çatışmalara yol açarak ölümlerle sonuçlandı. Güvenlik güçleri ve Husilerle sınırlı kalmayan çatışmalar Salih taraftarlarına da sıçradı ve siviller karşı karşıya gelmeye başladı. Salih hükümetlerinin söz konusu topluluklar arasındaki çatışmalara üst düzey müdahaleleri, rejim muhaliflerinin konumunu güçlendirmiş, Husilere verilen desteği artırmış ve hatta Salih yanlısı olan güvenli denetim düzeyinin gözetleme işlevlerinin artmasına yol açmıştır. Salih hükümetinin üst düzey generallerinden Ali Muhsin el-Ahmar görevinden istifa etti ve Salih karşıtı protestocuların yanında yer aldığını açıkladı. Bu taraf değişikliğini Salih hükümetinin üst düzey yöneticilerinin istifası ve Salih'in ordusunda ve idari düzeyde kan kaybı izledi⁸².

İktidarın el değiştirmesi, sesler ve iktidara karşı yapılan protestolar, Salih'in yerine geçecek darbenin yolunu açtı ve Suudi Arabistan'daki 33 yıllık iktidarının sona ermesini sağlayacak adımlar atıldı. Salih'i istifaya ikna etmek için KİK müdürüyle daha önce yapılan cezaevi görüşmelerinde Salih, 3 Haziran 2011'de cumhurbaşkanlığı sarayındaki cami saldırısında ağır yaralanmış, ağır yaralanan Salih tedavi için Suudi Arabistan'a gitmişti. Suudi Arabistan'da Salih, Adalet Bakanlığı'nın girişimiyle yapılan anayasal dokunulmazlık anlaşmasıyla Kasım 2011'de makamını yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi'ye devretti. İki Yemenlinin birleşmesinden Yemen iç savaşına, Arap Baharı'ndan iç savaşın eşiğine kadar her şeye tanık olan Salih, koltuğunu yardımcısına devretti; Yemen'in en zor tabularını yıkmaya eşdeğer bir olay yarattı. Yemen'de bir dönem sona erdi ama değişime yönelik bu adım, Yemen'i "devletsiz bir başarı" haline gelmekten ve çöküşün eşiğine gelmekten kurtarmaya yetmedi⁸³.

Makalenin tamamında tartışıldığı gibi İran ve Suudi Arabistan, Yemen'de benzer dış politikalar izleme ve bilgi alışverişinde bulunma eğilimindeydi. Biri bölgedeki etkisini Şii-Fars milliyetçiliği etrafında, diğeri ise Vehhabi-Arap milliyetçiliği etrafında artırmaya çalıştı. Her iki ülke de hedeflerine doğru o kadar büyük adımlar attı ki,

⁸² Salmoni, B.A., Loidolt, and B., Wells, M., *Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon*, US: RAND Corporation, 2010, op. cit., pp.285–295.

⁸³ Arı T., 'Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete mi?', *SDE Bakış*, 8: 1-10, 2015, s.6

Yemen iç savaşını tetikledi ve vekalet savaşlarının önemli aktörleri ve destekçileri haline geldi. Özetle her iki ülke de destekleyici güç oldukları vekalet savaşlarının lokomotifine haline gelmiş, zaman zaman genel görünürlükleri değişen yoğunluklarda "zafere bağlılık" olmuştur. Hem Tahran hem de Riyad; Yemen'deki muhalif güçleri kendi siyasi emellerinin ciddi rakipleri olarak konumlandırıdılar ve onları etkisiz hale getirmek için savaşan vekil güçlere askeri, lojistik ve mali destek sağladılar⁸⁴.

İlk olarak İran'ın Yemen'deki varlığının, vekalet savaşlarına katılımının ve destek gruplarıyla ilişkilerinin izini süren bu analiz, 2000'li yılların başlarına ve özellikle de Ensarullah hareketinin gelişip tırmandığı geçiş dönemine girmek için uygun olacaktır.

Ensarullah hareketini oluşturan Husiler her ne kadar İran'a ve aslında Ehl-i Sünnet'e yakın olsalar da son dönemdeki düşünce değişikliğinden sonra İran'ın On İki İmamı ve Velayet-i Şeriflerine çok yakın bir eksene kaymışlardır. Cerudiye mezhebi mensubu Husiler ve liderleri Bedreddin el-Husi, kendi bölgelerinde Caferi mezhebine olan inançlarında, İran ve Lübnan'da aldıkları eğitimde bir değişim yaşayarak aldıkları derslerden uzaklaşmalarına neden oldu. İran'a öğrenildi, öğretili ve daha yakın olundu ve günümüzün mevcut eğilimi bağın yapısını şekillendirdi. Daha sonra Bedreddin el-Husi'nin oğlu Hüseyin Bedreddin el-Husi de babası gibi İran ve Lübnan'da Şii eğitimi almış ve onun ölümünden sonra ölen oğlu Abdülmelik el-Husi İranlılarla yakınlaşmıştır. Zeydi, Velayet-Husi'den ziyade Şii'dir. Fakih'e benzer bir "İmamlar Devleti" kurma çabaları, Husilerin İran hükümetiyle ilişkilerini yönetmek olarak yorumlanmış ve İran'da Husilere sebep olanları ortadan kaldırmamıştır⁸⁵.

Yukarıda belirtildiği gibi İran'ın Ensarullah hareketiyle dini bağları vardır; Yemen'de Arap Baharı ile başlayan huzursuzluğa Husilerin yanında müdahale etse de Kararlı Fırtına Harekatı Koalisyonu'na karşı çıkarak savaşın iki ana aktöründen biri oldu. Arka planda dini nedenler olsa da vekalet savaşları; Dini tutumlardan daha ağır basan siyasi ve ekonomik nedenlere ve hırslara bağlıdır⁸⁶.

⁸⁴ Arı, a.g.e. s.6

⁸⁵ Taşken, C., *Husiler ve Zeydilik*, Ankara Strateji Enstitüsü, Ankara 2015, s.7

⁸⁶ Taşken, C., a.g.e. s.15

Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nde Türkiye ile kıyı şeridi bulunan ve Bab el-Mendeb Boğazı'na yakın olan Yemen'in hakimiyeti dikkate alındığında, İran topraklarını ele geçirmek isteyenlerin ana sebeplerinden biri de İran'ın ortaya çıkışıdır. kural koyan. Kızıldeniz'i Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'na bağlayan, en dar noktası 32 km uzunluğunda olan ve günde yaklaşık 33 milyon geminin geçtiği Bab el Mendeb Boğazı'nın kontrolü büyük bir stratejik avantajdı. Savaştan önce günde 3,8 milyon varilden fazla petrolün transit geçişi, ülkenin uluslararası deniz trafiğinde boğazı kontrol etmesinin önemini göstermeye yeterli olacaktır. Boğaz'a, denize ve çevredeki ticaret yollarına hakim olmak, dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarından biri olan İran'ın yakalayabileceği bir fırsattı. İran'ın Husiler yaratması ve Yemen'de "konuşan" bir devlet haline gelmesi ekonomik faydalar sağlayacaktır⁸⁷.

İran'ın Körfez'de aktif olma isteği ve Yemen'de Husilere verilen desteğin nedenleri tartışılırken Yemen, ülkeyi Afrika ülkelerine yakınlştırıyor, Suudi Arabistan'ı da dahil etmek istiyor, İran dış politikasının temel direklerine çekince koyuyor ve İran'ın İran dış politikasının temel direkleri hakkında çekinceler koyuyor. .. hükümdarın Şii hilal politikasının temelini attı. Onun da altının çizilmesi gerekiyor. İran'ın Körfez devleti için hayalini kurduğu "Şii devrimci dalgası", devrim ihracatının ve Şii hilali'nin önemli dayanaklarından biri iken, bu amaçla etkili bir İran liderliği kurmaya gerek yok.

Sonuç olarak, İran'ın Yemen'e müdahalesi en azından dini nedenlere dayansa da, siyasi ve ekonomik nedenler ön plana çıkmaktadır; zira dini faktörün kabul edilmesi, ekonomik ve siyasi kazanımlara dayalı bir Yemen politikasıdır. Bu amaçla Sünni İslam dünyasına yakın olamayan ve onu Şiilerin hamisi ve koruyucusu olarak gören İran; Suudi Arabistan'ı Yemen'de barındırma riskini göze alarak Husilerin ve onun yetkili kanadı Ensarullah'ın destekçisi oldu ve vekalet savaşlarının iki ana oyuncusundan biri oldu. İran'ın Husilere verdiği destek, Yemen'in Arap Baharı'na müdahil olmasıyla örtüşüyor⁸⁸.

⁸⁷ Taşken, a.g.e. s.8

⁸⁸ Akdoğan, a.g.e. s.19

İran'ın Lübnan'daki nüfuzu, Hizbullah'ın ortaya çıkmasına, ardından Suriye İç Savaşı'nda Esad'a destek vermesine ve ardından Suriye ile müzakerelere dahil olmasına, son olarak da Irak'taki Şii-Sünni mücadelesinin yoğun bir şekilde rol aldığı bir sürece yol açtı. BT. Yüzyıllar boyunca artan olayların yanı sıra İran'ın Yemen'deki görünürlüğü, başta Suudiler olmak üzere bölge devletlerini endişelendirecek noktaya ulaştı. Pek çok kişi dünya güneşi genişledikçe İran'ın nüfuz alanını analiz etti; İran'ın Yemen'deki olaylara müdahil olmasını daha geniş anlamda, Yemen'i ve "İran'daki dördüncü Arap krallığını" etkilemek amacıyla yorumladı.

Bu yorumlar İran'daki kilit otoriteler tarafından dile getirilmeye başlandı; Hamaney'e yakınlığıyla bilinen Tahran Milletvekili Ali Rıza Zekai, Husilerin Yemen'in başkentini ele geçirdiğini ilan etti; "Üç Arap ülkesi (Irak, Lübnan ve Suriye) artık İran'ın elinde ve İslam devrimine bağımlı. "Sana, İran rezervinin bir parçası olan dördüncü Arap başkentiydi" dedi⁸⁹.

İran hükümeti Husileri desteklemek için ortak bir yanıt hazırlayıp sunmadı. Bu bağlamda Yemen'e yardım iddiaları İran hükümetleri tarafından reddedilse de, söz konusu olaydan sonra bazen hükümete yakın yetkililer tarafından fiilen kabul edildi. Açıklama bölümünde bu itiraflardan bazı örnekleri bulacaksınız⁹⁰:

1. Açıklamasında, İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakırî'nin, Devrim Muhafızları'nın himayesinde Husilere "askeri tavsiye ve fikir" verdiğini kabul ederek, "Biz onların yanında olacağız" dedi. Onları Yemen'de "İşgalin sona ermesi için kenara çekilin" dedi.
2. Hamaney'in uluslararası ilişkiler danışmanı Ali Ekber Velayati, Husilere desteğini ifade etti ve hatta daha geniş açıklamalarda bulundu: "Umarım Hizbullah Lübnan'da, Ensarullah ise Yemen'de oynadığı rolü üstlenir."
3. İran devlet televizyonu, Husilere sağlık ve gıda yardımlarından oluşan tonlarca yardım paketi gönderildiğini duyurdu⁹¹.

⁸⁹ Arı, a.g.e. s.9

⁹⁰ Arı, a.g.e. s.10

⁹¹ Ahmad Majidyar, "Iranian Cleric Admits IRGC Provides Weapons to Houthis in Yemen," Iran Observed, Middle East Institute, April 20, 2017.

Uluslararası görüşe göre; Husilerin İran'dan aldıkları devlet karşıtı açıklamalar arasında İran'dan gelen bu geçersiz açıklamaları beğenmeyenler de var. Husiler kimi zaman İran'dan destek aldıklarını inkar ederken kimi zaman da söz konusu yardımdan dolayı şükranlarını dile getirdiler. Ensarullah hareketinin sözcüsünün Yemen'e verdikleri destekten dolayı İran halkına ve hükümetine teşekkür etmesi bu durumun açık bir örneğidir.

2015 yılında Yemen başkentinin meşru yönetiminden Husileri ağırlayan Husilerin, İran'la anlaşmaya vararak 25 yıl sonra Sana-Tahran seferlerini başlatması, Husilerin belgelerinde yer alan açıklamaların benimsenmesi olarak görülebilir. . Taraflar zaman zaman toplu olarak yardım almayı reddetse bile, yapılan örnek açıklamalar, geleceğe yönelik gelişmeler ve gözlemler Husi-İran ilişkilerinin gerçekliğini ortaya koyuyor. Sıradan bir taraftar-temsilci ilişkisinden farklı olan bu ikili çeviriler, kazan-kazan esasına göre gerçekleştiriliyor. İran'ın desteklediği Husiler, Yemen'deki hedeflerine yaklaştıkça, Husilerle olan bağları ve etraflarındaki nüfuzuyla İran, Şii Hilali'nin ve devrimci siyasetin temel dayanaklarından birini sağlamlaştırdı⁹².

İran'ın Yemen'e gelişinden sonra tartışılacak bir diğer önemli aktör ise hiç şüphesiz Suudi Arabistan'dır. Uzun süredir Suudilerin sınır komşusu olan Yemen, öncelikle jeopolitik konumu, boğazları ve limanları nedeniyle Suudilerin kontrolünde; Suudilerin etkisi ve baskısı altında olması gereken bir ülke haline geldi. Suudiler, jeopolitik konumlarının yanı sıra kabile ve mezhep temelli İslam dinlerinin (Vahhabi doktrini) Yemen'e sızmasını ve ticari şirketlerin ekonomik kaygılarını da engelliyor⁹³.

Suudi Arabistan ile Yemen arasındaki, mahkumların uzun yıllardır kara sınırına yakın vilayetlerde yaşamalarıyla karakterize edilen ilişkilerin büyümesi, elbette İran ile Husiler arasındaki yakınlaşmanın yarattığı tedirginlikle örtüşüyor. yani Arap Baharı hissediliyor. Başta Sanaa olmak üzere Yemen'deki önemli şehirlerin Husiler tarafından ele geçirilmesi, İran'ın Yemen'de Husiler üzerinden elde edebileceği gücün Orta Doğu'daki güç dengelerini değiştirecek boyutlara ulaşması ve Al-Al gibi terörizmden

⁹² Taşken, a.g.e. s.11

⁹³ Ahmad Majidyar, a.g.e. s.6

endişe ediyor. Yemen iç savaşındaki güç boşluklarından ortaya çıkan El Kaide grupları. Suudi sınırlarına yönelik oluşturduğu tehdit, Suudilerin Yemen'e müdahalesinin ana nedeniyd⁹⁴.

Suudiler, İran'ın Yemen'de söz sahibi olma istek ve niyetine kısa vadeli ve hızlı tepkilerle değil, uzun vadeli ve kapsamlı stratejilerle karşılık vermeyi ilke edindi. Suudi görüşü, İran'ın en büyük hayalinin ve dış politikasının temel dayanağının ihracatçıyı işletmek olduğu ve bunun Irak, Lübnan ve Körfez bölgesinde sürekli olarak bu amaçla kullanıldığı yönünde. İran ülkeleri Bağdat, Şam ve Beyrut, Suudi endişelerinin yersiz olmadığını gösterdi ve Suudiler, üç Arap krallığından dördüncüsünün İran etkisi altına girmesinden derin endişe duydu⁹⁵.

Suudi perspektifinden Kararlılık Fırtınası Harekatı'na giden yol bu şekilde yorumlandı. Yukarıdaki görüş ve hedefler doğrultusunda, Suudi Arabistan'ın Yemen politikasının İran-Husi iş birliğine karşı Yemen merkezi hükümetini desteklediği Yemen'deki güç mücadelesinin en net noktalarından biri de budur. Riyad, önce ekonomik, siyasi, lojistik ve askeri açıdan Salih hükümetini, ardından da Hadi hükümetini desteklerken, vekalet savaşlarında Husilerin yanında yer alan kanat haline geldi. Suudi merkezîyetçi politikalarından bahsederken, Yemen'de merkezi hükümete en çok destek veren yerel gruplardan biri olan Halk Direniş Güçleri'ne verilen desteği de unutmamak gerekiyor. Halk Direniş Güçleri, hükümeti hedef alırken ve Husilerin Yemen'deki ilerleyişini hedef almak için şiddetli çatışmalar düzenlerken Suudilerden büyük destek aldı. Yemen iç savaşında Suudilerin merkezi hükümete verdiği destek ve yandaş-acente ilişkisi, İran'ın Husilerle ilişkisi gibi soru işaretli bir ilişki değildi. Hatırlayacağınız gibi hem İran hükümeti hem de Husiler yardımı araştırmamış, hatta reddetmişti. Ancak Yemen hükümeti ile Suudi Arabistan arasındaki ikili ilişkiler oldukça gelişti. Örneğin eski Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih, Husilerin başkanlık sarayına saldırısı sonucu ağır yaralanarak tedavi için Suudi Arabistan'a gitti, burada tedavisi Riyad'daki askeri tesiste tamamlandı⁹⁶.

⁹⁴ Sinkaya, B., İran – Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi, Ortadoğu Analiz 7(67) 60-62, 2015, s.9

⁹⁵ S Ludlam, 'Saudi Arabia: human rights, order for the production of documents', Senate, Debates, 29 March 2017, p. 2624.

⁹⁶ Sinkaya, a.g.e. s.62

Cumhurbaşkanlığını Salih'ten devralan Hadi'ye Suudilerin desteği azalmadı. Husilerin başkent Sana'yı ele geçirmesinin ardından Hadi, yönetimini uzun süre Riyad'dan sürdürdü ve Aden geçici başkent ilan edildi⁹⁷.

Suudilerin Yemen merkezi hükümetiyle ilişkilerine bakıldığında ortaklıktan çok patronaj ilişkisinin varlığı göze çarpıyor. Tarafların ilişkileri karşılıklılık ve kazan-kazan anlayışına dayandırılmamış, daha sonraki dönemlerde Suudilerin zirvede olduğu bir düzen kurulmuştur.

Yemen merkezi hükümeti siyasi ve ekonomik açıdan ciddi bir güç kaybına uğramamış ve meşruiyetini kontrol etmiş olsa da, Suudilerin desteği olmadan Husilere karşı uzun süre direnmenin mümkün olduğunu anlamış ve kabul etmiştir. ve hakimiyetini normalleştirdi. Bu görüşlerle birlikte, Suudilerin Yemen'de geride bıraktığı bir Yemenli Selefi grubun daha olduğunu hatırlamakta fayda var; ancak bu grup, Riyad hükümetine sağlanan yardımın düzeyi, Yemen hükümetinin geride kalmasının çok gerisinde kaldığı için çoğu zaman ihmal ediliyor. Yemen'deki Selefiler, Husiler ile hükümet arasındaki iç savaş lehinde konuştu. Selefiler, Suudi kurumlarının tüm yapılarında Yemen devletinin politika ve kararlarını kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Hatta Selefiler, Yemen hükümetinden Husilere karşı koruma talep etmiş ve bu talebe karşılık olarak hem hükümetin hem de Arap Koalisyonunun desteğini alarak Husilerle mücadelede rol oynamıştır⁹⁸.

Özetle Suudi Arabistan, Yemen iç savaşında merkezi hükümete destek vermiş, hükümetin meşruiyetini kaybetmemesi için uluslararası operasyonlara öncülük etmiş, Yemen'deki Husi mevzilerine karadan ve havadan saldırılar düzenlemişti. Riyad hükümeti, doğrudan dahil olduğu hararetli çatışmaların yanı sıra, hükümete silah yardımı başta olmak üzere lojistik ve askeri yardım sağlamaktan da çekinmedi. Güney savaşının yarattığı kaosu, Şii hareket ve isyanların kendi ülkesine yayılmasını ve sınırları içindeki %10'luk Şii nüfusa etkisini önlemek isteyen Suudi hükümeti, Yemen hükümetini hakimiyeti altına almayı başararak tek bir Kavşak oluşturmaya çalıştı. .

⁹⁷ S Ludlam, , a.g.e. s.46

⁹⁸ Abdulwahab Al-Qassab, a.g.e. s.12

Suudi hükümetinin politikası kendi hedeflerine dayanıyor. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, siyasi kaygılar, ekonomik kaygılar ve en önemlisi İran'la rekabetle birlikte Yemen hükümeti, Husilere karşı ön saflarda yürütülen mücadelede askeri güçleri vekil olarak desteklemeye devam etti⁹⁹.

4.2. Suudi Arabistan – İran Mücadelesi

Ensarullah hareketini oluşturan Husiler her ne kadar İran'a ve aslında Ehl-i Sünnet'e yakın olsalar da son dönemdeki düşünce değişikliğinden sonra İran'ın Oniki İmamı ve Velayet-i Şeriflerine çok yakın bir eksene kaymışlardır. Yani Jarudiyye mezhebine mensup Husiler ve liderleri Bedreddin el-Husiler kendi bölgelerinde Caferi mezhebine olan inançlarında bir değişim yaşamış ve İran Lübnan'da aldıkları eğitimde aldıkları derslerden uzaklaşmışlardır. öğrenip öğrettiler, bu da onları İran'a yaklaştırdı ve bu da bugünkü eğilimin ortaya çıkmasına neden oldu. bağın yapısını oluşturdu. Daha sonra Bedreddin el-Husi'nin babası gibi İran ve Lübnan'da Şii eğitimi alan oğlu Hüseyin Bedreddin el-Husi ve onun ölümünden sonra ölen oğlu Abdülmelik el-Husi de onun çok önemli olduğuna inanıyordu. . İran Şiiliğine yakın, Velayet-i. Fakih'e benzer bir “İmamlar Devleti” kurma girişimi, Husilerin İran hükümetiyle bağlarını istismar etmek olarak yorumlandı ve İran'ın Husilere verdiği desteğin hedefi haline geldi¹⁰⁰.

Yukarıda belirtildiği gibi İran'ın Ensarullah hareketiyle dini bağları vardır; Arap Baharı'yla birlikte Yemen'de yaşanan kaosta Husilerin yanında yer almasına rağmen Kararlı Fırtına Harekatı Koalisyonu'nun yanında yer aldı ve bu iki güçten biri. Arka planda dini nedenler olsa da vekalet savaşlarının ana aktörleri; Bu, dini tutumların önüne geçen siyasi ve ekonomik nedenlere ve emellere bağlıdır¹⁰¹.

Yemen'i kontrol altına almak isteyenlerin temel sebeplerinden biri İran topraklarında ortaya çıkan yöneticilerin hakimiyetini dikkate almalarıdır. Kızıldeniz'i Aden Körfezi

⁹⁹ C.J. Chivers and Eric Schmitt, “Arms Seized Off Coast of Yemen Appear to Have Been Made in Iran,” New York Times, January 10, 2017.

¹⁰⁰ Cingöz, a.g.e. s.18

¹⁰¹ Çomarlı, a.g.e. s.22

ve Hint Okyanusu'na bağlayan Bab el Mendeb Boğazı, en dar noktası 32 km uzunluğunda olup, günde yaklaşık 33 milyon gemi geçmektedir. Bu, boğaz kontrol stratejisi olarak büyük avantaj sağlıyordu. Savaştan önce günde 3,8 milyon varilden fazla petrolün transit geçişi, ülkenin uluslararası deniz trafiğinde boğazı kontrol etmesinin önemini göstermeye yeterli olacaktır. Dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip ülkelerinden biri olan İran için Boğaz'a, denize ve çevredeki ticaret yollarına hakim olmak büyük bir fırsat olarak görülüyor. İran'ın Husileri destekleyerek Yemen'de etkili bir devlet olarak ortaya çıkması ekonomik açıdan fayda sağlayabilir. Ayrıca 1979 devriminden bu yana siyasi sahnede ABD'nin dayattığı engeller ve ambargolarla mücadele eden İran'ın, Bab el Mendeb Boğazı'ndaki operasyonlarla Hürmüz Boğazı'ndaki kontrolünü desteklemesi durumunda ticarete rahatlama sağlanabilir. enerji kaynaklarıyla¹⁰².

İran'ın Körfez'de aktif olma isteği ve Yemen'de Husilere verilen desteğin nedenleri tartışılırken Yemen, ülkeyi Afrika ülkelerine yakınlaştırıyor, Suudi Arabistan'ı da dahil etmek istiyor, İran dış politikasının temel direklerine çekince koyuyor ve İran'ın İran dış politikasının temel direkleri hakkında çekinceler koyuyor. .. hükümdarın Şii hilal politikasının temelini attı. Onun da altının çizilmesi gerekiyor¹⁰³. İran'ın Körfez devleti için hayalini kurduğu "Şii devrimci dalgası", devrim ihracatının ve Şii hilali'nin önemli dayanaklarından biri iken, bu amaçla etkili bir İran liderliği kurmaya gerek yok.

Sonuç olarak, İran'ın Yemen'e müdahalesi en azından dini gerekçelerle yorumlanabilirken, siyasi ve ekonomik nedenler ağır basmakta olup, dini faktörün kabul edilmesi, ekonomik ve siyasi kazanımlar üzerine inşa edilmiş bir Yemen politikasıdır. Bu nedenle Sünni İslam dünyasına yakın olmayan ve Şiilerin hamisi ve koruyucusu olarak göremeyen İran ve Suudi Arabistan, onların destekçisi olma riskini göze alarak vekâlet savaşlarının iki ana aktöründen biri haline gelmişlerdir. Yemen'de Husiler ve Ensarullah¹⁰⁴.

¹⁰² Cingöz, a.g.e. s.19

¹⁰³ Çomarlı, a.g.e. s.15

¹⁰⁴ Çomarlı, a.g.e. s.24

İran'ın Husilere verdiği destek Yemen'deki Arap Baharı dönemiyle bağlantılı. İran'ın Hizbullah'ı kurma süreci ve Lübnan'daki nüfuzu, ardından Suriye İç Savaşı'nda Esad'a verdiği destek ve sonrasında Suriye ve Suriye müzakerelerinde aktif rolü ve Şii-Sünnilerin yaşadığı Irak dahil bölgede artan nüfuzu Geçmişte çatışmalar çok yoğunlu. Çatışmalara katkıda bulundu. Bu faktörlerin yanı sıra Yemen'de İran'ın etkisi de görülüyor¹⁰⁵.

İran hükümeti Husileri desteklemek için ortak bir yanıt hazırlayıp sunmadı. Bu bağlamda Yemen'e yardım iddiaları İran hükümetleri tarafından reddedilse de, söz konusu olaydan sonra bazen hükümete yakın yetkililer tarafından fiilen kabul edildi. Bu itiraflardan bazı örneklere tasvir kısmında yer verilmiştir¹⁰⁶.

Uluslararası görüşe göre Husilerin İran'dan aldıkları devlet karşıtı açıklamalar arasında İran'dan gelen bu geçersiz açıklamalardan hoşlanmayan yolcular da yer alıyor. Husiler kimi zaman İran'dan destek aldıklarını inkar ederken kimi zaman da söz konusu yardımdan dolayı şükranlarını dile getirdiler. Ensarullah hareketinin sözcüsünün Yemen'e verdikleri destekten dolayı İran halkına ve hükümetine teşekkür etmesi bu durumun açık bir örneğidir.

Yardım alma sürecini olduğu gibi reddetmesine rağmen örnek olarak sunduğu açıklamalar, ilerici gelişmeler ve gözlemler Husi-İran bağının gerçekliğini ortaya koyuyor. Sıradan bir taraftar-temsilci ilişkisinden farklı olan bu ikili çeviriler, kazan-kazan esasına göre gerçekleştiriliyor. Husiler, İran'ın desteğiyle Yemen'deki hedeflerine yaklaşırken İran, düşmanlarının da etkisiyle ve Husilerle kurduğu bağlarla Şii Hilalini ve devrimi ihraç etme politikasının önemli bir ayağını güçlendiriyor¹⁰⁷.

¹⁰⁵ İvak, V., *Yemen İç Savaşı'nın Jeopolitik ve Bölgesel Etkileri*. Marmara Üniversitesi/Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, s.28

¹⁰⁶ İvak, a.g.e. s.42

¹⁰⁷ Koca, N., *Yemen'de Çatışmalı Süreç ve Dinamikleri*. *Hacettepe University Journal of Economics & Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(2), 2021, s.14

İran'ın Yemen'e müdahalesi sonrasında tartışılması gereken bir diğer önemli aktör ise hiç şüphesiz Suudi Arabistan'dır. Uzun süredir sınır komşusu olan Yemen, jeopolitik konumu ve stratejik boğaz ve limanlarının önemi nedeniyle Suudi Arabistan'ın ilgi odağı haline gelmiş, Suudi Arabistan tarafından nüfuz ve kontrolden arındırılması gereken bir ülke olarak görülmüştür. Suudi Arabistan, jeopolitik konumunun yanı sıra ekonomik kaygılar ve kabile temelli mezhep doktrini (Vahhabi doktrini) gibi faktörlerden dolayı da Yemen'deki nüfuzunu sürdürmek istiyordu¹⁰⁸.

Suudi Arabistan ile Yemen arasındaki, mahkumların uzun yıllardır kara sınırına yakın vilayetlerde yaşamasıyla karakterize edilen ilişkilerin büyümesi, elbette İran ile Husiler arasındaki yakınlaşmanın yarattığı tedirginlikle örtüşüyor. yani Arap Baharı hissediliyor. Sanaa başta olmak üzere Yemen'deki önemli şehirlerin Husiler tarafından ele geçirilmesi, İran'ın Yemen'de Husilerden elde edebileceği gücün Ortadoğu'daki güç dengelerini ve Al-Al gibi terörizmi değiştirecek boyutlara ulaşması endişesini; Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesinin temel nedeni, Yemen'deki iç savaşta güç boşluklarından doğan El Kaide gruplarının Suudi sınırlarına tehdit oluşturmalarıdır¹⁰⁹.

Suudiler, İran'ın Yemen'de söz sahibi olma arzusuna ve görünümüne kısa vadeli ve hızlı tepkilerle değil, uzun vadeli ve kapsamlı stratejilerle karşılık vermeyi ilke edindi. Suudi görüşü, İran'ın en büyük hayalinin ve dış politikasının temel dayanağının ihracatçıyı işletmek olduğu ve bunun Irak, Lübnan ve Körfez bölgesinde sürekli olarak bu amaçla kullanıldığı yönünde. İran ülkeleri Bağdat, Şam ve Beyrut, Suudi endişelerinin yersiz olmadığını gösterdi ve Suudiler, üç Arap krallığından dördüncüsünün İran etkisi altına girmesinden derin endişe duydu. Kararlı Fırtına Operasyonu'na giden yol, Suudi perspektifinden bu şekilde yorumlandı¹¹⁰.

Yukarıdaki görüş ve hedefler doğrultusunda, Suudi Arabistan'ın Yemen politikasının İran-Husi iş birliğine karşı Yemen merkezi hükümetini desteklediği Yemen'deki güç mücadelesinin en net noktalarından biri de budur. Riyad, önce ekonomik, siyasi, lojistik ve askeri açıdan Salih hükümetini, ardından da Hadi hükümetini desteklerken,

¹⁰⁸ Çomarlı, a.g.e. s.16

¹⁰⁹ Koca, a.g.e. s.34

¹¹⁰ Matinjavid, M., *İran ve Suudi Arabistan İlişkilerinde Uyuşmazlık Nedenleri*. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2019, s.38

vekalet savaşlarında Husilerin yanında yer alan kanat haline geldi. Suudi merkeziyetçi politikalardan bahsederken, Yemen'de merkezi hükümete en çok destek veren yerel gruplardan biri olan Halk Direniş Güçleri'ne verilen desteği de unutmamak gerekiyor. Halk Direniş Güçleri, Yemen'deki Husi ilerlemesini hedef alan hükümeti hedef alan şiddetli çatışmalara girerken Suudilerden büyük destek aldı¹¹¹.

Yemen iç savaşında Suudilerin merkezi hükümete verdiği destek ve yandaş-vekalet ilişkisi, İran'ın Husilerle ilişkisi gibi soru işaretli bir ilişki değildir¹¹².

Suudilerin Yemen merkezi hükümetiyle ilişkilerine bakıldığında ortaklıktan kaynaklanan bir patronaj ilişkisinin varlığı dikkat çekicidir. Tarafların ilişkileri karşılıklılık ve kazan-kazan anlayışına dayandırılmamış, daha sonraki dönemlerde Suudilerin zirvede olduğu bir düzen kurulmuştur.

Yemen merkezi hükümeti siyasi ve ekonomik açıdan ciddi bir güç kaybına uğramamış ve meşruiyetini kontrol etmiş olsa da, Suudilerin desteği olmadan Husilere karşı uzun süre direnmenin mümkün olduğunu anlamış ve kabul etmiştir. ve hakimiyetini normalleştirdi. Bu görüşlerle birlikte, Suudilerin Yemen'de geride bıraktığı bir Yemenli Selefi grubun daha olduğunu hatırlamakta fayda var; ancak bu grup, Riyad hükümetine sağlanan yardımın düzeyi, Yemen hükümetinin geride kalmasının çok gerisinde kaldığı için çoğu zaman ihmal ediliyor. Yemen'deki Selefiler, Husiler ile hükümet arasındaki iç savaş lehinde konuştu. Selefiler, Suudi kurumlarının tüm yapılarında Yemen devletinin politika ve kararlarını kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Hatta Selefiler Husilere karşı Yemen hükümetinden koruma talebinde bulunmuşlar ve bu talebe karşılık olarak hem hükümetin hem de Arap Koalisyonunun desteğiyle silahlanarak Husilere karşı mücadelede rol oynamışlardır¹¹³.

¹¹¹ Matınjavıd, a.g.e. s.54

¹¹² Qadri, F. M. A., *Yemen'de Suudi Arabistan-İran rekabeti (1990-2016)*. Sakarya Üniversitesi/Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, Sakarya 2016, s.112

¹¹³ Qadri, a.g.e. s.65

Özetle Suudi Arabistan, Yemen iç savaşında merkezi hükümete destek vermiş, hükümetin meşruiyetini kaybetmemesi için uluslararası operasyonlara öncülük etmiş, Yemen'deki Husi mevzilerine karadan ve havadan saldırılar düzenlemişti. Riyad hükümeti, doğrudan dahil olduğu hararetli çatışmaların yanı sıra, hükümete silah yardımı başta olmak üzere lojistik ve askeri yardım sağlamaktan da çekinmedi. Güney savaşının yarattığı kaosu, Şii hareket ve isyanların kendi ülkesine yayılmasını ve sınırları içindeki %10'luk Şii nüfusa etkisini önlemek isteyen Suudi hükümeti, Yemen hükümetini hakimiyeti altına almayı başarak tek bir Kavşak oluşturmaya çalıştı. . Suudi hükümetinin politikası kendi hedeflerine dayanıyor. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, siyasi kaygılar, ekonomik kaygılar ve en önemlisi İran'la rekabetle birlikte Yemen hükümeti, Husilere karşı ön saflarda verilen savaşta güçleri vekil olarak atamak ve onları desteklemekle meşgul¹¹⁴.

Arap Baharı döneminde oldukça istikrarsız bir yapıya sahip olan Yemen, Arap Baharı sürecinin de etkisiyle gün geçtikçe daha da istikrarsız bir hale geldi. Orijinal haliyle barışçıl olarak nitelendirilebilecek gösterilerin temel amacı, ülkenin 33 yaşındaki hakiminin eleştirdiği Ali Salih'in istifasıydı¹¹⁵. Ali Abdullah Salih suikast girişiminin ardından golf okulunu ve delegesini yardımcısı Mansur Hadi'ye devretmeyi kabul etti. Çeşitli nedenlerle hükümetten istifa eden Salih, daha sonra yeniden iktidar mücadelesinin içinde yer aldı. Arap Baharı döneminde Husi hareketiyle işbirliği yapan ve daha önceki mahkumiyeti için mücadele ettiği Ali Abdullah Salih'in desteği, Husilerin 2015 yılında başkent Sana'yı ele geçirmesinde en önemli etken oldu. Cumhurbaşkanlığı sarayı ve Cumhurbaşkanı Hadi ile başbakanı ev hapsine alan ikili, hem kaçarak hem de Aden'i geçici başkent ilan ederek Salih ve destekçilerine karşı mücadelelerini sürdürdüler¹¹⁶.

Suudi Arabistan, geçici Başbakan Hadi'nin Birleşmiş Milletler'de yaptığı konuşmada talebi üzerine (BM Şartı'nın 51. maddesine atıfta bulunarak) Zafer Fırtınası Harekatı'nı başlattı. Husilerin Yemen'deki duruşundan endişe duyan Husilerin Suudi Arabistan'ın

¹¹⁴ Mabrouk, S., Dış Müdahaleler ve Bunların Yemen Krizine Etkileri. *Ortadoğu Etütleri*, 12-2 (2020): 455-479, 2020, s.9

¹¹⁵ Paul Dresch, A History of Modern Yemen (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 149.

¹¹⁶ Mabrouk, a.g.e. s.455.

başkentini ele geçirmesiyle tehdit algısı büyük ölçüde kaydedildi. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Körfez kültürleri ve yerleşimi, Mısır ve Pakistan'ın sağladığı sınırlı destek nedeniyle Arap dini kesiminde yerleşimin Sünni kimliği ön plana çıkarılmaya çalışıldı. Böyle bir ortamda Yemen, Sünni ve Şii kimlikli yerel ve yerel aktörler arasında sıkışıp kalmış ve dış desteğin büyük yıkımlara neden olduğu bir bölge haline gelmiştir. Bu girişimden bu yana İran'ın, özellikle Sünni blokun, Suudi Arabistan'ın ve Şii Husi hareketinin liderinin iç savaştaki rolü, iç savaşın gidişatını önemli ölçüde etkiledi. Arap Baharı'nın amacının İran, Suudi Arabistan ve Vehhabilerin düşüncesi olduğunu, Yemen'e uzak bir vizyona sahip olduğunu ve olası yeni hükümetin direniş eksenine ve onun yüküne yakın kalacağını öngördü. İran, yaşananları Arap Baharı'nın genel gidişatına paralel olarak İslam devriminin bir uzantısı olarak değerlendirdi ve hatta Ali Abdullah Salih'in de aralarında bulunduğu bazı Arap diktatörlerinin uluslararası ceza mahkemesinde yargılanması çağrısında bulundu¹¹⁷.

Ancak İran, Suriye ve Irak'tan farklı olarak kendi ulusal askeri birimlerini doğrudan sahaya dahil etmedi ve savaş daha vekil/özerk aktörler olarak görülebilecek dış destek yoluyla yürütmeye çalıştı. Bu genişleme, İran'ı düşük maliyetli müdahaleye iten sebeplerle birlikte birkaç kategoriye ayrılabilir. Bunlardan ilki, Suudi Arabistan'ın bölgedeki varlığının bir tehdit olduğunun ortaya çıkmasıdır. İran ve Suudi Arabistan bölgeleri bu doğrultuda kurulacak. Bu durumda İran, Yemen'deki Vehhabi ortamını bozmaya yönelik harekete geçmiş oldu. Özellikle Husilerin "Yemen'in bağımsızlığını yabancı Vehhabilerin etkisinden koruyoruz" düşüncesi, Husileri potansiyel rakip haline getirmeyi amaçlıyordu. Bunun dışında Husilerin ve İranlı Husilerin ciddi Amerikan ve Suudi karşıtı duyguları da ABD'ye karşı kullanışlı bir araç haline geldi. İkincisi, Suudilerin Yemen'deki çatışma sonrasındaki aktif girişimi, Suriye ve Irak gibi bölgelerdeki hakimiyetlerini sınırlandırarak vekâlet savaşları yürütmektir. Üçüncüsü, önde gelen Şii Müslümanların bulunduğu bir ülke olarak İran'ın Husileri kendilerine yakın gördüğü ve bazı Husilerin İran ziyareti sonrasında 12 İmam'ın görüşünü benimsediği iddia ediliyor. Son olarak İran'ın Yemen'deki Husi hareketine nüfuz

¹¹⁷ Mabrouk, a.g.e. s.45

etmesi veya Batı destekli güçlerin bölgeden çekilmesinin Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve hatta Akdeniz gibi stratejik bölgelerde ciddi jeopolitik faydaları olabilir¹¹⁸.

2014 yılında Rehber'in başdanışmanı Ali Ekber Velayati, "Husilerin haklı mücadelesinde Tahran'ın savunucusu" olduğunu belirtirken, Milletvekili Ali Rıza Zakani ise "Husiler Sana'yı satın alıyor. Tahran'ın ele geçirilmesi." Ayrıca İran bugün Bağdat'tadır. Beyrut, Şam." "Sana ve Sana olmak üzere dört başkenti kontrol ediyor" ifadesi İran'ın süreci en azından söylemsel düzeyde nasıl değerlendirdiğini gösteriyordu. İran'a bu konuda ciddi bir avantaj sağladı.

İran'ın Husileri eğittiği veya donattığı yönünde resmi bir açıklama olmasa da özellikle uluslararası medyanın bu konuda ciddi iddialarda bulunduğu görülüyor. Bu bağlamda Wall Street, Hizbullah'a mali desteğini açıklarken, İran da ayrılıkçı hareketin üyelerini eğitiyordu.

Financial Times diyor ki; Hizbullah'ın bir yılı aşkın süredir Yemen ve Lübnan'da Husileri eğittiğini iddia etti. Bu noktada Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü komutanı İsmail Gani, "İslam Cumhuriyeti bayrağı altında görünen herkes bizim gücümüzdür" dedi. " bu İddiaları onaylayın. Bu, Devrim Muhafızları'nın Husilerin aktif duruşunu gösteriyor. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi için hazırlanan raporda, Devrim Muhafızlarının Eritre açıklarındaki bir adada Husi milislerine eğitim verdiği belirtildi. ABD, 2016 yılında Husilerin Husi bağlantılı Mason destroyerini düşürmek için kullandıkları füze ve radar parçalarının İran tarafından sağlandığını açıklamıştı. Tüm bu iddiaların yanı sıra, Husilerin Sana'yı ele geçirmesinin ardından Devrim Muhafızları ve Hizbullah bağlantılı mahkumlar tarafından serbest bırakılan İran'ın sahada bulunması da açık bir içerik olarak değerlendiriliyor¹¹⁹.

¹¹⁸ Qadri, a.g.e. s.70.

¹¹⁹ Koca, a.g.e. s.38

Husilerin Suudi Arabistan'a yönelik füze saldırıları ve bu saldırılarda kullanılan füzelerin temininin İran tarafından gerçekleştirildiği belirlendi. 2017 yılında ABD'nin Birleşmiş Milletler temsilcisi Nikki Halley, İran'ın Husi milislerine balistik füzeler sağladığını ve BM Güvenlik Konseyi'ne devrettiğini ve İran'ın bu karar üzerindeki baskıyı artırma hedefine ulaştığını belirtmişti. Ayrıca Husilerin 2016 yılında Burkan-2 balistik füzesini fırlatması ve ardından Yemen'e yaklaşık 630 kilometre uzaklıktaki Kral Abdülaziz Uluslararası Havalimanı'na saldırması da Husilerin bu tür silah sistemleriyle saldırdığını ortaya koydu.

İran'ın Husilere verdiği destek ve bu bağlamda İran şartlarına yönelik hava saldırıları, Obama döneminin ılımlı İran politikasına aykırı çok sert bir arka planda gerçekleşti. Bu durum, iç savaşı tetiklediği ülkesindeki derin yıkımın katlanarak artmasına neden oldu. Hava saldırıları sonucunda 15.000 sivil öldü, 3 milyon kişi ülke içinde yerinden edildi, 7 milyon kişi açlığa mahkum edildi, 250.000 kişi ise başta kolera olmak üzere çeşitli nedenlerden hayatını kaybetti. Böyle bir insani saldırı, Suudi Arabistan'ı abluka altındaki ülkeye insani yardımdan mahrum bırakacak, İran'ın Husilere verdiği destek ise savaştan elde edemediği kaynakların arzını azaltarak bir sonraki savaşı daha da yıkıcı hale getirecektir. İran vekil destek gruplarını reddedebilirken, Suudi Arabistan doğrudan askeri müdahale ihtiyacıyla karşı karşıya kaldı. Bu bağlamda İran'ın desteğinin Suriye ve Irak sınırlarında olduğu düşünülürken, özellikle Suudi Arabistan ve rakiplerinin İran karşıtlığı üzerinden Husileri İran'a karşı kullanarak avantaj elde etmeye çalıştıkları gözleniyor.

Belirtildiği gibi İran'ın Yemen'deki yerleşimi Irak, Suriye ve Lübnan'daki yerleşime oldukça yakın görünüyor. Bu noktada Husilerin İran'ın kendi topraklarındaki vekili olduğu söylenemez. Ancak Suudi Arabistan'ın saldırganlığı Husilerin İran'a olan ihtiyacını arttırmış gibi görünmüyor. Hadi hükümetinin "İran'ın Yemen'de bir İran devleti kurmasına izin vermeyeceğiz" açıklaması, İran'a karşı vekâlet savaşına destek olarak görüldü. Bu ek Husi muhalefetinden destek almak yerine İran karşıtı muhalefetten ciddi destek sağlamaya çalıştıkları ve başarılı oldukları söyleniyor.

Vekalet Savaşları Yürütmek İran'dan gelen bir miktar mali, medya, siyasi ve eğitimsel destek, Yemen iç savaşındaki Husi hareketi için hayati önemde görülmesi de, Hadi'nin Suudi Arabistan ve rakipleri tarafından hakimiyeti açısından hayati öneme sahip görünüyordu. Yani Husi hareketi yerel garantör olarak bölgedeki varlığını artırdı, İran desteği kesildi ve Husi hareketinin varoluşsal bir sorun yaşaması beklenmesi de Hadi'nin iktidarı için aynı durumun yaşanması pek olası değildi. Ancak Husilerin stratejik planlama ve gelişmiş silah kullanımı gibi alanlardaki deneyimsizliğinden ziyade İran'ın güçlü desteğinin daha önemli olduğu biliniyor¹²⁰.

İran, Irak ve Suriye'deki çatışmaların aksine, Yemen'de ciddi kayıplar yaşamadı ancak kazanımlarının neredeyse hiçbir maliyeti olmadı. Aynı şekilde İran da Suriye ve Irak'ta olduğu gibi stratejik kayıplar yaşıyor gibi görünmüyor. Bu çevreyi korumanın alt sınırından korumak, Suudi Arabistan'ın sınırlarını zorlayacağı ve herkesin karşı çıktığı böyle bir müdahaleyi göze alamayacağı yedi şeydir. Ayrıca son dönemde ülkenin ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya olduğuna dair haberler de bu düşüncüyü güçlendiriyor. İç savaşta Husilerin yurtdışı arayışları İran'a destek vermenin önemini artırsa da bu ihtiyaç ajan-şef ilişkisine dönüşmedi. İran'ın Husilerin başkenti Sana'yı işgal etme tavsiyesine rağmen Husilerin bu tavsiyeyi dikkate almaması, İran'ın kontrolünün söz konusu olmadığına göstergesidir. Bu merkezi Zeydilerin ılımlı bir din anlayışına sahip olmaları, Sünniliğe yakın olmaları ve Husilerin Zeydilerin çok küçük bir kısmını oluşturması, İran'ın Şiileri kendi hükümdarı ve dini yönetimi altında toplamasını engellemektedir. Ayrıca geçmiş coğrafi ve dini yönelimler Suudi Arabistan'ın bu alanda aktif olmasına ve İran'ın hedeflerini ciddi şekilde eleştirmesine yol açmıştır. Ancak uluslararası toplumun gözünde İran ve Suudi Arabistan'ın aktif müdahalesi ve bu duruma karşı direnişin yarattığı insani yıkım konusunda bu merkezin kendi özelliklerinden faydalandığı ortaya çıktı. Ayrıca İsrail ile iş birliği içinde olan Suudi Arabistan'ın Yemen'deki varlığı ve Arap El Kaidesi gibi Selefi terör gruplarının varlığı, İran'ın hem Yemen'deki hem de Suriye ve Irak'taki konumunu

¹²⁰ Semin, A., Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 9(17), 85-104, 2017, s.13

güçlendirmektedir¹²¹. Genel olarak İran, Husileri ülkenin başına bela olmaya devam eden sorunlardan yararlanmaya yönelik yararlı araçlar olarak görüyordu¹²².

4.3. Suudi Arabistan ve İran Açısından Yemen'in Geleceği

Basra Körfezi'nin omurgasını oluşturan ve Ortadoğu'nun en büyük hegemonik güçlerinden biri olan Suudi Arabistan, dış politikasında zayıf bir güney ve istikrarsız bir Yemen inşa etme ilkesini benimsemiştir. Ancak 1979'daki İran İslam Devrimi, 2003'teki Saddam Hüseyin hükümeti, ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve rejim birimlerinin 2010'un sonlarına doğru hedeflerine ulaşmaya başlaması, İran'ın Ortadoğu'daki güç dengesini özetledi. Öncelikle İran'ın devrim ihraç etmesi, monarşi karşıtlığı ve Şii Hilal Projesi gibi dış politika kaygılarıyla ilgilenen Riyad rejimi, Arap Baharı'yla birlikte daha geçici hale geldi ve şu anda vekâlet savaşlarının merkezinde yer alıyor. Arap Baharı'yla birlikte potansiyel nüfuzu artan İran, mezhep temelli politikaları Şii nüfusun yoğun olduğu ülkelere de yaymayı hedefliyor. Bu politikanın uygulanmasının mihenk taşı ise Arap Baharı ile Salih gelişmelerini ortadan kaldıran tarihin “mutlu Arabistan”ı Yemen'dir. Riyad hükümeti, Husilerin 2014 yılında kritik noktalarda kontrolü ele geçirmesi ve Salih'in ardından iktidara gelen Hadi'ye karşı başarılı bir şekilde mücadele etmesinden endişe duymuştu. Dolayısıyla müdahale sürecine ilk yanıt, meşru Yemen hükümetinin daveti üzerine Kral Selman hükümetinden geldi. Arap Baharı'ndan bu yana İran'la zirveye çıkan düşmanlık ve çatışmalarla devam eden gergin ilişkiler de dahil olmak üzere jeopolitik durum ve güvenli petrol kaynakları gibi endişeleri öne sürerek, ülkesinde İran kontrolündeki bir devletin kurulmasına karşı çıktı. Riyad hükümeti 2015 yılında agresif politikalar izledi. Hadi, hükümet ile Husiler arasında başlayan iç savaşı sonlandırarak İran ve Husilere karşı kapsamlı bir irtibat politikası izleyerek ülkenin geleceğine dair senaryolar ortaya koydu. Eski istikrarına kavuştu. Ancak Riyad rejiminin çıkarlarını öngörerek Yemen'i belirsiz bir geleceğe sürükledi¹²³.

¹²¹ Tinas, M., Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 117-136, 2020, s.12

¹²² Tinas, a.g.e. s.11

¹²³ Çomarlı, a.g.e. s. 194-195.

Husi darbesinin ardından ülkenin geleceği için dörtte ikisi güney olmak üzere kuzeyde altı bölge içeren bir federasyon planı onaylandı. Ancak bu plan Husiler tarafından reddedildi. Husilerin kararının ardından ülkenin altı parçaya bölünüp bölünmeyeceği hem belirsiz hem de tartışmalıydı. Yemen'de alım yapan ancak başarısız olan Riyad'ın temel hedefi, Yemen'deki meşru devletin ulusal çıkarları doğrultusunda ayakta kalmasını sağlamak, güç unsurları mücadelesinde rakip İran'ı geride bırakmak ve gücünü ölçmektir. Husilerin Şii tüketicilerine ulaşmak ve yayılmayı önlemekle ilgili. Suudi Arabistan, Yemen'de yaklaşık 6 yıldır devam eden iç savaş ve kaosu sona erdirmek, Yemen ve halkının istediği sonuçlara ulaşmak amacıyla Husilerle barış görüşmelerine başladı¹²⁴.

BM Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths'in katılımıyla İsviçre'de başlatılan istişareler sonucunda 6 Aralık 2018'de bireyler arasında Stockholm Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma; Liman kenti Hudeyde, Taiz kenti ve limanlardaki kuşatma ve ateşkesin değişmesine ilişkin içerikler içeriyor. Ancak ilerleyen yıllarda Husi saldırılarının Marib'i terk edip oradan artması ve özellikle Husilerin ülkelerine büyük gelir getiren Hudeyde'yi kontrol altına almaları üzerine meşru hükümet anlaşmanın iptalini talep etti ve köylüler anlaşmanın iptalini talep etti. ateşkes. Uzun süredir siyasi istikrarsızlık ve çatışmaların sürdüğü Yemen'in istikrarı ve geleceği için bir diğer anlaşma da Riyad Anlaşması'dır. Anlaşma; Meşru hükümet ile BAE destekli Güney Geçiş Konseyi (TCC) arasında Suudi Arabistan ve koalisyon güçlerinin çabalarıyla Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da imzalandı¹²⁵.

Anlaşmanın içeriğinde GGK'nın Aden'deki faaliyetlerinin durdurulması, Hadi'nin belirlediği süre içerisinde yeni bir yönetimin kurulması, askeri birlik kurulması ve ordu içinde köklü değişiklikler yapılması gibi unsurların yanı sıra, aralarındaki anlaşmazlıklar da yer alıyor. tutuklular ve Stockholm Anlaşması. Bu unsurlar siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili alanları içermektedir¹²⁶. Suudi Dışişleri Bakanı Prens Faysal bin Farhan, Yemen'de güvenlik ve istikrarın önemine vurgu yaparak kalıcı bir

¹²⁴ Telci, İ. N vd., *Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği*. ORSAM, No:9, 2020, s.7

¹²⁵ Telci, a.g.e. s.27

¹²⁶ Akcan, N. Ve Doğan, A. (2020). *Riyad Anlaşması'nın Başarısız Olmasındaki Etkenler*, ORSAM.

çözümü desteklemediğini söyledi. Savunma Bakan Yardımcısı Prens Halid bin Salman bin Abdulaziz, Twitter hesabından desteğini şöyle ifade etti: “Suudi Arabistan, Kral Selman ve Veliaht Prens Muhammed bin Salman'ın emriyle muhafazakar duruşunu sürdürüyor ve kardeş komşu ülkenin güvenlik ve istikrarını sağlamayı amaçlıyor. ülke Yemen ve Yemen halkının isteklerini yerine getirmek için.” Bir başka açıklama da Bakanlar Kurulu ve Dışişleri Bakanı Adil el-Cubeyr'den geldi. Cübeyr ayrıca Twitter hesabından şu ifadelere yer verdi: "Sevgili Yemen için Riyad Anlaşması sonunda yeni hükümetin kurulmasıyla elde edilenler, krizin sona erdirilmesine yönelik siyasi çözüm bulunması yönünde önemli bir adımdır." istikrar ve kardeş Yemen halkının umutlarının gerçekleşmesidir." Bunun Yemen'in birleşik yapısına zarar vereceği gerçeğini göz ardı edemezdi. Anlaşma, Güney Yemen Geçiş Konseyi'nin özerkliğini yeniden düzenledi. Suudi Arabistan'ın taviz ve görüşlerine rağmen somut bir sonuç alınamadı. Üstelik BAE'nin farklı gündemler gütmesi ve GGK'yı ulusal çıkarları doğrultusunda kullanması nedeniyle siyasi çözümden uzak bir anlaşmaya varılamadı¹²⁷.

Ülkedeki krize ilişkin varılan anlaşmalar Yemen halkına umut verirken, Riyad da çözüme ilişkin birçok olumsuzluğa dikkat çekti. Riyad-Stockholm anlaşmasından sonuç alamayan Riyad rejimi, ulusal çıkarları lehine saldırgan politikalarına devam etti. Suudi Arabistan'ın dış politikası, sonuçta Yemen'de güvenliğin sağlanması arzusuyla şekillenmiş ve Kararlı Fırtına Harekatı gibi tedbirlerle ülkede eski siyasi istikrarın yeniden tesis edilmesi ve bölgesel statünün çökmesinin önlenmesi hedeflenmişti. Ancak koalisyon güçlerinden uzaklaştırılmaları sorunu ve Yemen'in geleceği ve istikrarı açısından hayati önem taşıyan Riyad anlaşmasının başarısızlıkla sonuçlanması Husilerin özyönetim kurmasını zorlaştırdı. Operasyonlardan Yemen ekonomisi büyük zarar gördü. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve Uluslararası İnsan Hakları Derneği, yaptıkları açıklamalarda binlerce kişinin hayatını kaybettiğini, yarım milyona yakın Yemenlinin kolerayla mücadele ettiğini bildirdi. Ayrıca dünya genelinde bugüne kadar devam eden Kovid-19 salgını, insani krizin ağırlaştığı Yemen'de de devam ediyor. İç savaş sırasında sağlık sisteminin çökmesi

¹²⁷ Ereli, G. (2020). *Koalisyon'un Yemen Müdahalesi 2020'de Sonlanacak mı ?*. ORSAM, No: 112

nedeniyle ülke artık bu ve benzeri koşullarla baş edemez hale geldi¹²⁸. Tüm barış görüşmelerine rağmen yaklaşık 6 yıldır devam eden yıkıcı savaşın nereye varacağı belli değil. Üstelik Suudi aile hakimiyeti arasında süregelen çatışma da bu belirsizliği artırıyor. Son olarak ABD seçimlerinin ardından Suudi Arabistan'daki rakibi Donald Trump'tan yönetimi devralan Joe Biden, Riyad'ın desteklediği meşru hükümet ile İran hükümetinin desteklediği hükümet arasında lojistik ve askeri destek sağlamaya devam edeceğini duyurdu. sağlayacak. Yemen'de Selefi politikalar izleyen eski Başkan Trump'tan farklı bir yaklaşım sergileyen Başkan Biden, Yemen'de barış ve istikrar çağrısında bulunarak "Yemen'deki savaşın sona ermesi gerektiğini" vurguladı. Biden, Riyad'a yardımı durdurdu ve aralarında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) de bulunduğu diğer koalisyon güçlerine uzlaşma yönünde somut adımlar atmaları çağrısında bulundu. Bölgedeki gelişmeleri daha yakından takip etmek amacıyla Tim Lenderking'i bölgeye özel temsilci olarak atadığını ve Husileri yabancı terör listelerinden çıkarmayı düşündüğünü de belirtti¹²⁹.

ABD'nin yeni lideri Biden'ın açıklamalarına göre, savaş bitecek mi, farklı bir yöne mi dönecek, yoksa en büyük düşmanın genişlemesiyle Suudi Arabistan'a yönelik politikada bir değişiklik mi olacak, merak ediliyor. Riyad ABD'nin Yemen'ine gelecek. Riyad, Biden kararının ardından çocuk siyasi krizini çözmeye yönelik bir barış planı ve ateşkes sundu. Barış planında önemli liman ve havalimanlarının yeniden açılması ve bakımının yapılması, sınırların ötesindeki insanların aynı masada buluşması için önemli noktalar yer alıyordu. Suudi Prens ve Dışişleri Bakanı Faysal, Husilerin uzlaşmayı kabul etmesi halinde barış planının otomatik olarak çalışacağını söyledi. Meşru hükümet anlaşmayı kabul ettiğini söylerken Husiler, Suudilerin limanları açma konusundaki saldırgan politikasından rahatsız olduklarını söyledi¹³⁰.

İran Açısından Yemen'in Geleceği: İran, jeopolitik önemi nedeniyle tarihi boyunca büyük güçler arasında bir rekabet ve çatışma alanı olmuştur. Ancak İran coğrafyasından faaliyet gösteren büyük güçlere rağmen İran kalıcı bir işgal

¹²⁸ İbicioğlu, S. ve Alsharif, E. (2020). Yemen'deki savaşın 6'ncı yılında ülkenin geleceği hala belirsiz, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-savasin-6nci-yilinda-ulkeningelecegi-hala-belirsiz/1793862> (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

¹²⁹ Ereli, a.g.e. s.6

¹³⁰ Ereli, a.g.e. s.8

sendromundan ve sürekli yorumdan kurtulamamıştır. Bu nedenle İran'daki varlığını sürdürebilmek için kendisini rakip gören aktörlere karşı çevresini ve çevresini savunmaya çalıştı. Bu eksenle İran, bölgesel rakip olarak gördüğümüz Suudi Arabistan'ı kuşatmak zorunda kaldı. Ayrıca İran, Yemen'deki küresel enerji risklerini stratejik olarak ele alıyor. Elbette sert güç ve yumuşak güç unsurlarına başvurarak hedeflerine ulaşabilir. İran, Bab el Mendeb Boğazı'nı kendisine uygulanan yaptırımlara karşı denge unsuru olarak da kullanabilecek. Böylece İran bu politikayla hem bölgeyi daha da geliştirebilecek hem de genişletebilecektir. Bu, Yemen çevresinin varlığının devamı için Tahran'ın güvenliğini sağlayan önemli parametrelerden biridir¹³¹.

İran, Yemen'de temelde iki boyutlu bir dış politika izliyor. Sert güç politikaları çerçevesinde Zeydi Husilere ekonomik, siyasi ve askeri destek sağlarken; Yumuşak güç siyaseti bağlamında sert güç siyasetinden farklı olarak din, medya, altyapı, eğitim gibi alanlarda toplumsal yapıya destek olur. Bu sayede Husiler üzerinden Yemen'deki fikirlerini canlı tutabilecektir. İran, Yemen'de Husileri destekleyerek Yemen siyasetine müdahale etti. Ayrıca Tahran'ın gerçekçi bir dış politikayla Yemen'i araçsallaştırmaya yönelik adımları da Yemen'in geleceği açısından önem taşıyor. Bu nedenle Tahran, Yemen'i yakından takip ediyor. 2015 yılında Yemen'de iç savaşın patlak vermesi ve Riyad liderliğindeki askeri operasyon, altyapıya zarar verdi ve insani krizi derinleştirdi. BM (Birleşmiş Milletler) Uluslararası toplum, Yemen'deki insani krizin daha da kötüleşmesini önlemek amacıyla insani yardım konusunda acil kontroller uygulamaya koydu. İran hükümeti Birleşmiş Milletler hizmetlerine yanıt vermedi. İran hükümeti her türlü yardıma ve diyaloga hazır olduğunu ifade etti. Ayrıca İran hükümeti, Yemen'de Husilerin meşru hükümete isyan etmesini de içerecek bir güç yapısının oluşturulmasına yardımcı olacak siyasi bir çözüm çağrısında bulundu. İran, Ortadoğu'da Yemen siyasetinde ortaya çıkan halk hareketlerinin yanı sıra, uzun süredir Yemen siyasetinin dışında kalan, devrik lider Salih yönetimine karşı Yemen'de kilit noktaları kontrol altına alan Zeydi Husiler için de söz sahibi olmaya çalıştı¹³².

¹³¹ Jahangiri, C. Ç., *İran'ın Tehdit ve Risk Halkaları Ekseninde Güvenlik Yaklaşımları: Teorik Bir Değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi/XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, İstanbul 2019, s.34

¹³² Semin, a.g.e. s.89-90

İran'ın kutlamalarını hoş karşılamayan Suudi Arabistan, Yemen'deki statükoyu korumaya ve Salih'in partisi olan Genel Halk Kongresi'nden yeni bir hükümet arayışına girdi. Taleplerini karşılamak için Husilere karşı çatışmanın yoğunluğunu artırdı. BM'nin tüm çabalarına ve birliğine rağmen Tahran ve Riyad'ın aşırı taleplerinden vazgeçememesi nedeniyle Yemen'de siyasi çözüm bulunamadı. Ancak Yemen'deki düzenin siyasi çözümden uzak olması İran'ın buradaki hedeflerini de baltaladı. Bu durum büyük ölçüde Husi hükümetinin yerel rakipleri Suudi Arabistan ve Yemen'deki meşru işlerle baş edememesinden kaynaklanıyor. Tahran, rakibi Riyad'a karşı bölgede genişlemek için Husileri askeri açıdan eğiterek Hizbullah'ı örnek alan bir güç oluşturmaya çalıştı. Bu bağlamda İran'ın, Husilerin gelecekte ülke siyasetinde söz sahibi olacağı ve bölgede nüfuzunu genişleteceği bir karar alma hedefine bir an önce ulaşabilmesi için önlem alması gerekiyor. Ancak Tahran hükümeti, sert Yemen politikasına rağmen hâlâ Yemen'deki 75 kriz koridorunun kapatılmasını istiyor. Ancak DMO ile Ortadoğu'daki dış politikasında ve tercihlerinde önemli rol oynayan İran'ın kabine dışı üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Yemen'deki siyasi krizin kısıtlama kanallarıyla sona ermesi mümkün görünmüyor. Ayrıca kendi sempatizanlarına yönelik dış politika konusunda DMO hükümetinin sahip olmadığı sert bir duruş sergiliyor. Aynı şekilde dış politikasının da zarar görmemesi için sert bir duruş sergiliyor. DMO, Yemen politikasında da benzer bir duruş sergiliyor¹³³.

İran dış politikasında aktif rol oynayan DMO'nun, muhafazakar güçlerin bazı kilit noktalara hakim olmaya çalışmasının ardından Husilere yönelik yeni hamlesi de tartışma konusu oldu. ABD'nin Riyad'a verdiği desteğin geri çekilmesiyle birlikte İran da yerel rakibiyle ülkedeki durumunu gündeme getirdi. Dolayısıyla DMO kısıtlamaları, kanalize üretime değil, Husilere yönelik politikaya odaklanmanın mantıklı olduğunu gösteriyor. Ancak polisin özgürleştirdiği Hudeyde kenti dışındaki kentlerde durum daha da kötüleşti. ABD'nin yaptığı açıklamaların ardından, Yemen'de siyasi çözüm istemesine rağmen DMO aracılığıyla Husilere askeri eğitim, lojistik ve diğer desteklerden kaçınmayan İran ve bölgesel rakibi Suudi Arabistan'ın da bunun farkında olduğunu belirtti. durum. Ayrıca ABD'nin 2018'deki bulgularına göre İran'ın

¹³³ Farzam, R. (2020). *İran Dış Politikasında Devrim Muhafızları Ordusunun Artan Etkisi*. İran Araştırmaları Merkezi.

rakibi Suudi Arabistan'ın bölgedeki bölünmeyi kırmak amacıyla Husilere destek veren İran yapımı uçaklara el koyduğunu da belirtti. Amerika birleşik devletleri, İran'ın birleşmiş milletler'in uyguladığı ambargo yürüyüşlerini göz ardı ederek hem Yemen'deki hem de Husi topraklarındaki topraklarını genişletmeye karar verdiğini söyledi. Bu durum İran Dışişleri Bakanlığı'nın DMO'dan farklı bir politikasının olmadığını da gösteriyor. İran da sunucularına ve taleplerine karşı kendini savunmak için balistik füzeler geliştiriyor¹³⁴.

Bu durumu anlatan İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, şunları söyledi: “Bize karşı füze geliştirmelerimizi neden değerlendiriyorsunuz? Kendimizi başka nasıl savunacağız? İran'ın kendisini savunmaktan başka korkacağı bir şey var mı? “Uluslararası hukuku koruma kapasitemizi geliştirmeye kararlıyız.” Bu durum Tahran'ın Yemen'de aktif rol oynayacağını gösteriyor. Ayrıca Devrim Muhafızları'nın üst düzey komutanlarının Tahran hükümetlerini Husi hükümetiyle ve operasyonel olarak bölgesel çıkarları doğrultusunda birleştirdiğini belirtti. Üst düzey komutanlardan biri, Yemenlileri iki Suudi Arabistan petrol gemisine saldırmaya çağırdı. Bu durum DMO ve İran Dışişleri Bakanlığı'nın dış politikada kendine has özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Tahran hükümetinin Yemen'e ve Yemen'in geleceğine yönelik hassas bir politika ve denge izlemesi gerekiyor. Dışişleri Bakanı Zarif bu politikasını şu şekilde ifade etti: "Rohani'nin yaklaşımı, direniş siyaseti ile dış politikaya erişim arasında hassas bir bağ kurulmasını gerektiriyor." Ayrıca bölgenin küresel aktörü ABD'nin İran'ı barış ve ihtiyaç için desteklediğini belirtti. Yemen'de çözüm BM'nin Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths'in İran'a yaptığı resmi ziyaret bu görüşü yalanladı. İran ABD'nin girişimini memnuniyetle karşıladı. Yemen'e gitti ve Yemen krizi sayesinde nükleer enerji programında uzun süredir devam eden kısıtlamalar nedeniyle muhalif bir politika izleyen ABD ile görüşme fırsatı buldu. Ülkedeki kriz giderek kötüleşti ve İran'ın vekil savaşçıları bölgede giderek daha fazla ortaya çıktı. İran, Yemen'deki barış görüşmelerinin kilit katılımcılarından biri¹³⁵.

¹³⁴ Al-Hamdani, S., Baron, A. and Al-Madhaji, M., “The Role of Local Actors in Yemen’s Current War”, July 2015, at file:///C:/Users/HP/Downloads/ the_role_of_local_actors_in_yemens_current-war_en.pdf, accessed 26 August 2016.

¹³⁵ Caner, M., a.g.e. s8

5. BÖLÜM

YEMEN'DE İNSANİ KRİZ

5.1. İnsani Kriz Boyutları, Çatışma, Şiddet ve Güvensizliğin Etkileri

Yıllardır süren silahlı çatışmalar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar nedeniyle Yemen, yıkıcı bir insani krizle karşı karşıya. Artan bu kriz, milyonlarca Yemenli sivil çaresiz bir durumda bıraktı ve temel insan haklarını ciddi şekilde tehdit ediyor. Barış ve adalet için küresel mücadele devam ederken, Yemen'deki durumu ve devam eden felaketi daha iyi anlamak ve insan hakları ihlallerini vurgulamak büyük önem taşıyor.

5.1.1.Krize Genel Bakış

Yemen'de altı yıldır devam eden iç savaş, 2011 yılında Suriye'de başlayan savaşın gölgesinde kalmış ve ülkede büyük bir insani felakete yol açmıştır. Bugün Yemen ciddi bir siyasi, ekonomik, güvenlik, sosyal ve insani kriz yaşıyor ve kritik bir dönemeçte. Yemen'de yaşanan ciddi insani felaketler, uzun süredir devam eden çatışmaların bir sonucudur ve dış müdahaleyle çözülemez. Güney ve kuzey arasındaki keskin bölünme, farklı cephelerdeki çatışmalar, aynı aktörlerin iç yapıları, Güney Geçiş Konseyi gibi ayrılıkçı grupların hakimiyet arayışları, küresel ve bölgesel rekabet, Yemen'in ulusal birliğine zarar veriyor. ve ülke genelinde meşru yönetimin kontrol altına alınmasının sınırlandırılması¹³⁶.

Şu anda Yemen'in orta kesiminde yer alan Marib eyaleti, Sana'nın sınırındaki dağlık bölgede meşru hükümetin ulusal ordusu ile Husi savaşıları arasında çatışmalara sahne oluyor. Ticaret ve enerji koridorlarının yönetiminin bu bölgede yoğunlaşması ve ekonomik ve stratejik üstünlük mücadelesinin yaşanması nedeniyle Marib, hem Husi savaşıları hem de meşru hükümet açısından stratejik önem taşıyor. Arap Koalisyonunun zaman zaman hava saldırılarıyla da desteklendiği çatışmalarda halk

¹³⁶ Kurt, a.g.e. s.331

hem Husi savaşçılara hem de hükümetin gelişigüzel bombalamalarına karşı çıkıyor¹³⁷.

Marib'de artan çatışma, mülteciler de dahil olmak üzere 2 milyondan fazla insana ev sahipliği yapan Yemen'deki insani ve siyasi krizi derinleştirebilir. Husi kontrolündeki bölgelerden kaçan mültecilere ev sahipliği yapan Marib'in nüfusu, başta başkent Sana olmak üzere diğer yerleşim yerlerinden gelenlerle birlikte 2 milyonun üzerine çıktı. Marib'in ele geçirilmesi nedeniyle 2020'den bu yana yaşanan çatışmalarda 3 bin 500 kişinin öldüğü, 7 bine yakın kişinin ise yaralandığı belirtiliyor¹³⁸.

Sekil 1.1: Yemen haritası

Kaynak: (Giulio Coppi,2015, s.4)

5.1.2. Krizden etkilenen nüfus

Çatışmalar, krizden en çok etkilenenlerin bazıları da dahil olmak üzere 3,6 milyondan fazla insanı yerinden etti. IOM, yalnızca 2020 yılının ilk üç çeyreğinde çoğunluğu Marib ve Al Jawf çevresindeki bölgelerden olmak üzere 153.000 kişinin yerinden edildiğini tahmin ediyor. Giderek daha fazla yerinden edilmiş insan belirli bölgelere

¹³⁷ Kurt, a.g.e. s.256

¹³⁸ Farzam, a.g.e. s.16

yerleşiyor ve bu da aşırı kalabalığa, su kaynaklı hastalık riskinin artmasına ve COVID-19'un yayılmasına yol açıyor. Çatışmalardan özellikle kadınlar ve çocuklar etkileniyor¹³⁹.

Yerel ortaklara göre cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin (CGBV) yaygınlığı yaygın ve artıyor. Travmanın ve kıt ekonomik kaynakların olumsuz başa çıkma mekanizmaları olarak aile içi şiddeti, çocuk evliliğini ve çocuk işçiliğini körüklediği ön saflarda durum daha da kötüleşiyor. Kız çocukları ve genç kadınlar, cinsel cinsiyete dayalı şiddet söz konusu olduğunda özellikle risk altındadır, ancak sosyal ve kültürel damgalanma nedeniyle desteğe erişimleri daha az olduğu için erkek çocukları ve genç erkekler de bundan etkilenmektedir¹⁴⁰.

Çocuklara yönelik doğrulanmış ihlallerde erkek çocuklar orantısız bir şekilde temsil edilmektedir. İnsani yardımın engellenmesi, çocukların öldürülmesi veya saldırıya uğraması gibi ihlallerin çoğu ciddidir. Göçmenlerin, özellikle de Afrika Boynuzu'ndan gelenlerin durumu dramatik; Son aylarda Yemen'e daha az göçmenin girdiği yönünde haberler gelse de, göçmen düşmanlığı kapsamında Yemen'de yaşayan insanlar asılsız gözaltılara maruz kalıyor ve kuzeydeki vilayetlerden güneye zorla yer değiştirmeye maruz kalıyor¹⁴¹.

Etnik ve dini azınlıkların ötekileştirilmesi de bazı grupları özellikle savunmasız hale getiriyor. Bir rapor, çatışmadan önce sistematik olarak ayrımcılığa uğrayan bir etnik azınlık olan Muhamasheen'in yetersiz insani yardım aldığını veya acil ihtiyaçlar göstermesine rağmen tamamen dışlandığını ortaya çıkardı¹⁴².

¹³⁹ Farzam, a.g.e. s.25

¹⁴⁰ Rania El Rajji, 'Even War Discriminates.': Yemen's minorities, exiled at home, relief web, Yemen 2016.

¹⁴¹ Rania El Rajji, a.g.e. s12

¹⁴² 'Yemen crisis: President Hadi flees as Houthis rebels advance', BBC News, 25 March 2015.

5.1.3. Çatışma, Şiddet ve Güvensizliğin Etkileri

Çatışma ve uluslararası kuşatma devam ettikçe Yemenli siviller sağlık, ekonomi ve altyapı dahil olmak üzere bunun sonuçlarına katlanmaya devam etti. Yemen'deki çatışma, şiddet ve istikrarsızlığın etkisi bölgeye yayıldı, komşu ülkeleri de etkiledi, göç kalıplarını değiştirdi ve göçmen ve mültecilerin savunmasızlığını artırdı¹⁴³.

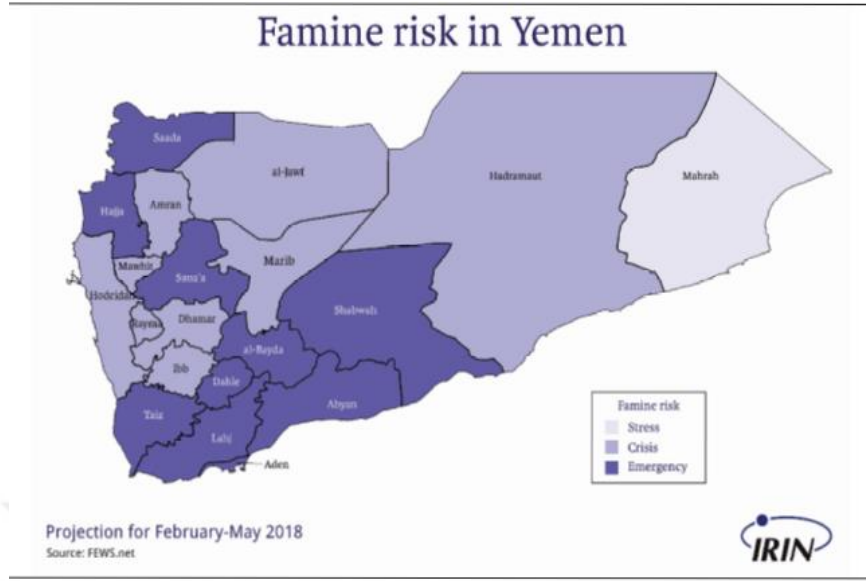
5.1.3.1. Dünyanın En Büyük İnsani Krizi

Onlarca yıldır devam eden istikrarsızlık ve tekrarlanan çatışmalar, mevcut çatışmanın patlak vermesinden önce dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Yemen halkına ağır zarar verdi. Çatışmalar, yaygın yoksulluk, zayıf yönetim ve fiilen var olmayan hukukun üstünlüğü gibi önceden var olan sorunları daha da şiddetlendirerek onlarca yıldır süren insani krizi hızla dünyanın en kötü krizlerinden birine dönüştürdü. Kuruluşlar Arası Daimi Komite, Temmuz 2015'te Yemen'de 3. düzey acil durum ilan etti. 2017'nin başlarında, BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Yardım Koordinatörü, nüfusun neredeyse üçte ikisinin (yaklaşık 20,7) bu durumu tanımladı. (Aralık 2017'de milyon kişi) "dünyadaki en büyük insani durum" olarak yardıma ihtiyaç duydu. Kriz « 28 . İnsani yardıma ihtiyaç duyan 20,7 milyon kişiden yaklaşık 10 milyonu (nüfusun yaklaşık yüzde 40'ı) acil ihtiyaç sahibidir; bu sayı 2014'ten bu yana yüzde 20 artış göstermiştir ve 7,3 milyon kişi gıda güvensizliği nedeniyle ciddi sıkıntı içindedir. Bazı insani yardım aktörleri gıda güvenliğini kıtlık öncesi seviyelere ulaşmak olarak tanımladı¹⁴⁴.

¹⁴³ A Eshaq, A Fothan, E Jensen, T Khan and A Al Amodi, 'Malnutrition in Yemen: an invisible crisis', The Lancet, 389, 7 January 2017, pp. 31–32.

¹⁴⁴ OCHA, "Yemen on Famine Alert," Erişim : March 13, 2017, <https://unocha.exposure.co/yemen-on-famine-alert>.

Sekil 2.1 : Yemen’de açlık riski

Kaynak : (fews.net, 2018)

Çatışmaların yüksek yoğunluklu ve çoğu zaman ayırım gözetmeyen etkisi, uluslararası gözlemciler tarafından defalarca savaş suçu olarak kınandı. Mart 2015'ten bu yana ayırım gözetmeyen şiddet 10.000'den fazla sivil öldürdü ve en az 1.340 çocuğu öldürdü veya sakat bıraktı. Çatışmayla doğrudan ilgili sivil kayıpların büyük çoğunluğu defalarca koalisyonun hava saldırılarına atfedildi, ancak siviller aynı zamanda patlayıcı silahlar ve çeşitli topçu silahlarının, keskin nişancı mermilerinin, misket bombalarının ve mayınların belgelenmiş kullanımı nedeniyle de risk altında¹⁴⁵.

Yerel bir sivil toplum kuruluşu (STK) Matwana'ya göre, kara mayınları Yemen'in altı vilayetinde (Aden, Taiz, Marib, Sana'a, Al Bayda) yirmi dört çocuk ve dördü kadın olmak üzere en az elli yedi sivil öldürdü. , ve Lahj). 21'i çocuk, 6'sı kadın olmak üzere 47 sivilin ölümüne ve yaralanmasına neden oldu. Diğer kuruluşlar daha da yüksek tahminler sunuyor. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (ICRC) temsilcilerine göre, Yemen'de her gün ortalama yirmi kişi hastalık veya savaş yaralanmaları nedeniyle ölüyor. Önde gelen birçok STK, 2016 yılında Yemen'de sivillere yönelik saldırılara

¹⁴⁵ UN General Assembly and Security Council, Report of the Secretary-General on Children and Armed Conflict, UN Doc. A/72/361–S/2017/821, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2017, <http://undocs.org/A/72/361>.

ilişkin uluslararası bir soruşturma yapılması yönünde ortak çağrıda bulundu ancak çağrı dikkate alınmadı¹⁴⁶.

Çocuklar da sürekli olarak çatışmanın tarafları tarafından silah altına alınıyor; Savaşanların üçte birinden fazlasının 16 yaşın altında olduğu tahmin ediliyor ve çocukların silah altına alındığı doğrulanan vakalar 2016'da yüzde 35 arttı. Mart 2017'de Birleşmiş Milletler, Mart 2015'ten bu yana silahlı gruplar tarafından silah altına alınan erkek çocuk sayısını 2016'da 850'den 1.572'ye çıkardı. Yerinden edilmiş ailelerden gelen 18 yaşın altındaki kızlar da hâlâ yasal olan çocuk yaşta evlilik riskiyle karşı karşıyadır. Müstakbel kocanın kızın ailesine çeyiz ödediği çocuk yaşta evlilik uygulaması, çoğu ailenin gelirinin olmaması ve gıdaya erişimin sınırlı olması nedeniyle arttı. UNICEF raporuna göre Yemen'deki kızların üçte ikisinden fazlası 18 yaşından önce evleniyor; Çatışmalar başlamadan önce bu oran yüzde 50 idi. Hudeyde, Hacca ve İbb valilikleri gibi ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden (ÜİYOK'ler) oluşan büyük topluluklara ev sahipliği yapan bölgelerde erken evliliğin özellikle yaygın olduğu bildiriliyor¹⁴⁷.

Yemen'in siyah Muhamasheen (“ötekileştirilmiş”) topluluğu da dahil olmak üzere diğer insan grupları da risk altında ve çoğu zaman ırk temelli ayrımcılığa maruz kalıyor. Muhamasheen'ler uygun belgelere sahip değil, kaynaklara ve hizmetlere eşit erişime sahip değil ve sıklıkla şehirlerin dış mahallelerine veya çatışmaların ön saflarına gönderiliyor. Nisan 2017'de Uluslararası Af Örgütü, Husi-Salih güçleri tarafından Sana'daki Bahai toplumu üyelerine yönelik mezhepsel zulmü de kınadı. İsmaililer ve Yemenli Yahudiler gibi diğer azınlıklar da yüksek şiddet ve ayrımcılık riski altındadır. Afrika Boynuzu'ndan gelen göçmen ve mültecilerin yanı sıra, neredeyse yarısı çocuk olan üç milyon yerinden edilmiş insan da özellikle savunmasız

¹⁴⁶ Mwatana Organization for Human Rights, “Urgent Need for International Inquiry on Yemen,” Erişim tarihi: 25 Eylül 2016, www.mwatana.org/en/2592016551.

¹⁴⁷ Rasha Jarhum, “Opinion: The Humanitarian Response in Yemen Isn't Working,” Devex, Erişim tarihi: 30 ocak 2017, www.devex.com/news/opinion-the-humanitarian-response-in-yemen-isn-t-working-89540.

durumda; zira birçoğu, limanlar veya hava yoluyla insani yardım ve malzemeye muhtaç durumda¹⁴⁸.

5.1.4. Yemen'deki insani krizin güç etkileri

5.1.4.1. Bölgesel Güçler ve Dinamikleri

Yemen'deki yıkımın boyutu ve saldırganlığın yoğunluğunun, ülkenin Orta Doğu'daki iki güçlü düşman olan İran ile Suudi Arabistan arasındaki çatışmanın ortasında olmasından kaynaklandığına inanılıyor. Bu iki etkili varlık hiçbir zaman doğrudan bir askeri çatışmaya bulaşmamış olsa da, daha ziyade Suriye, Libya, Irak, Lübnan ve özellikle odak noktası olan Yemen gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çeşitli çatışmalarda savaşan tarafları desteklediler. Bu makalenin. Bu çatışmaların etkisi, zamanla genişledikçe, şiddeti artırdıkça ve doğası gereği giderek mezhepçi hale geldikçe daha da kötüleşti¹⁴⁹.

Suudi Arabistan'a sığınan Hadi, Husi/Salih ittifakına karşı hızla İslamcılar, aşiret grupları ve Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi dış güçlerden oluşan bir muhalefet koalisyonu kurdu. Bu durum Yemen'de iç savaşın patlak vermesine yol açtı. Yemen'deki çatışmanın iki tarafı da dışarıdan destek alıyor: Suudi Arabistan, İran ve onların Arap dünyasındaki kapsamlı ittifakları, her ikisi de bölgesel hakimiyet için yarışan bu iki ülke arasındaki mevcut vekâlet savaşını daha da şiddetlendirdi. Bu yabancı aktörlerin çatışmaya derin katılımı, yalnızca Yemen'deki insani krizin boyutunu daha da ağırlaştırmakla kalmadı, aynı zamanda ülkede devam eden insani felaketi de daha da kötüleştirdi. Hem Aden Körfezi'nde hem de hava saldırılarıyla uygulanan ablukalar, su ve gıda kıtlığını artırarak, Yemen halkına yardım ulaştırılmasını engelleyerek durumu daha da kötüleştirdi¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Amnesty International, “Yemen: Baha’i Community Faces Persecution at Hands of Houthis-Saleh Authorities,” Erişim tarihi : 28 nisan 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/04/yemen-bahai-community-faces-persecution-at-hands-of-houthi-saleh-authorities/.

¹⁴⁹ El-Müsafir ve Muhammed Salih. Yemen'deki savaş yeni boyutlar kazanmaya başladı, Yemen 2018.

¹⁵⁰ Adel Mahmoud vd., a.g.e, s.42.

Suudi Arabistan'ın bölgede önemli bir oyuncu olarak ortaya çıktığı ve Orta Doğu'daki hakim güç konumunu korumaya çalıştığı yaygın olarak kabul ediliyor. Suudi Arabistan'ın Yemen krizine katılımı, Sünni inancına sahip Arap ülkelerinden oluşan bir koalisyonun kurulmasıyla başladı: Bahreyn, Ürdün, Fas, Mısır, Kuveyt, Sudan ve Umman hariç tüm Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerini kapsayan Birleşik Arap Emirlikleri. Bu koalisyonun temel amacı İran'ın bölgede nüfuz kazanma girişimlerini engellemektir. Suudi Arabistan'ın Yemen'deki temel kaygısı, İran'ın bölgede nüfuz ve otorite kurma çabasının bir ifadesi olarak gördükleri Husilerle mücadeledir¹⁵¹.

Riyad, Husilerin Yemen üzerindeki kontrolünü kendi sınırlarına tehdit oluşturan düşman bir varlık olarak görüyor. Husi isyancıları Mart 2015'te Yemen'in başkenti Sana'yı ele geçirdiğinde, Suudi liderliğindeki koalisyon, uluslararası alanda tanınan bir hükümeti yeniden kurmak için bir hava harekâtı başlattı. Suudi Arabistan'ın deniz ablukaları ve hukuksuz hava saldırıları yoluyla Yemen'deki çatışmaya müdahil olması, yalnızca insani yardım ve gıda gibi hayati kaynakların akışını engellemekle kalmadı, aynı zamanda binlerce kişinin ölümüyle de sonuçlandı. Uluslararası alanda tanınan Hadi hükümetinin amacı, Husi/Salih ittifakına karşı Suudi kaynaklarını kullanmak ve Sana'daki Hadi rejiminin kontrolünü yeniden kazanmaktır. Hadi'nin kendi yönetimini yeniden kurma yönündeki küresel çağrısına yanıt olarak Suudi Arabistan, onun Yemen'deki gündemini desteklemek için müdahale etti¹⁵².

Yemen'in nispeten mütevazı büyüklüğüne ve az gelişmiş ekonomisine rağmen hem Hadi destekçileri hem de Husi güçleri önemli yeteneklere sahip. Husiler, başkent Sana, Hadi'nin kalesi Aden ve Yemen'in en büyük Kızıldeniz limanı Hodeida gibi kilit noktaların ele geçirilmesi de dahil olmak üzere önemli bölgesel ilerlemeler kaydetmeyi başardı. Ancak bu önemli başarılarla rağmen Hadi yanlısı güçler önemli bir direniş gösteriyor ve önemli limanların, bölgelerin ve tesislerin kontrolünü yavaş yavaş yeniden ele geçiriyor¹⁵³. Yemen'deki çatışmada önemli bir dönüm noktası, Mart 2015'te Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'daki koalisyon ortaklarıyla birlikte Kararlılık Fırtınası Operasyonunu başlatmasıyla yaşandı. Bu operasyon hava saldırılarını, deniz

¹⁵¹ M Reardon, 'Saudi Arabia, Iran and the "Great Game" in Yemen', al-Jazeera, 26 March 2015.

¹⁵² M Reardon, a.g.e, s.2

¹⁵³ C Glenn, 'Iran, Yemen and the Houthis', Iran Primer, 29 April 2015.

ablukalarını ve Husi isyancılarıyla savaşmak için askeri birliklerin konuşlandırılmasını içeriyordu. Birleşik Krallık ve ABD de hava saldırılarına istihbarat ve lojistik destek sağlayarak çabalara katkıda bulundu. Bu süre zarfında ABD, Suudi Arabistan ve koalisyona silah satışını da destekledi. Kararlı Fırtına Operasyonu resmi olarak üç haftadan biraz uzun bir süre içinde sonuçlanmış olmasına rağmen, başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere çeşitli askeri güçlerin Yemen'e konuşlandırılması devam ediyor¹⁵⁴.

Husiler Salih'le ittifaklarının yanı sıra İran'dan da hem silah hem de stratejik söylem konusunda destek aldı. İran, 1979'da Şii yönelimini benimsediğinden beri, Şii ideolojisini yaymak ve böylece bölgedeki nüfuzunu artırmak için dünya çapındaki Şii toplulukları sık sık destekledi. İran son dönemde Şii oluşumlara ve Hizbullah gibi gruplara destek ve finansman sağlarken, Suriye'deki müttefiki Esad rejimiyle bağlarını korumaya çalışıyor. Son gelişmeler nedeniyle Suriye'deki konumu ve bağlantıları tehdit altında olan İran'ın, kuzey Yemen'de, özellikle de Husilerin hakim olduğu bölgelerde güçlü bir varlık kurma çabalarını yoğunlaştırdığı görülüyor. 2011 yılında Yemen merkezi hükümetinin zayıflamasıyla İran bu fırsatı değerlendirerek Husilere yönelik mali yardımını artırdı. İran'ın Husilere verdiği destek Suudi Arabistan üzerinde baskı oluşturarak İran'ın ekonomik ve siyasi çıkarlarını genişletmek için yeni bir yol açtı¹⁵⁵.

Ayrıca İran'ın Husilerin kontrol ettiği bölgelerde nüfuz kazanmaya yönelik ilgisi, istihbarat operasyonları için bir üs kurma ve Orta Doğu ve Afrika Boynuzu'ndaki müttefiklerine gizli silah dağıtımını için gizli bir ağ kurma hedefinden kaynaklanıyor. Bu bölgelerin Suudi Arabistan ile sınırı olması, çatışma zamanlarında iki ülke arasında doğrudan çatışmaya yol açabilmektedir. Suudi Arabistan, İran'ın Husilere verdiği desteği, Yemen'deki kendi hedeflerine doğrudan bir meydan okuma, aynı zamanda Sünni mezhebine ve Suudi Arabistan'ın bölgesel hakimiyetine yönelik daha geniş bir tehdit olarak gördü. Bu durum iki ülke arasında vekâlet çatışmasını da körükledi. Husi

¹⁵⁴ Laub, Z., "Yemen in Crisis", Council on Foreign Relations, Erişim tarihi : 6 nisan 2016, <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis>.

¹⁵⁵ Juneau, a.g.e, s.22

güçleri, keyfi ve kötü niyetli gözaltılar yürütmek, ablukalar uygulamak ve zaten savunmasız olan nüfusu gıda ve tıbbi malzeme gibi temel mallardan mahrum bırakmak bir yana, Suudi Arabistan'a hava saldırıları bile başlattı¹⁵⁶.

Bu önlemler Yemen'deki mevcut insani krizi daha da ağırlaştırdı. Kalıcı stratejik çıkarlar, hem Suudi Arabistan'ı hem de İran'ı bu tür iddialı bölgesel politikalar izlemeye zorluyor. Pek çok Batılı siyasetçi ve yetkili, Sünni çoğunluklu Suudi Arabistan ile Şii çoğunluklu İran'ın Ortadoğu'yu mezhep savaşlarının savaş alanına çeviren ve bölgede dini hakimiyet kurmaya çalışan ideolojik düşmanlar olduğunu öne süren temel bir analiz sunuyor. Bu iki güç arasındaki dini ayrımı inkar etmek mümkün olmasa da, bu çatışmanın başka motivasyonları da var. KTC'nin amacı, Şii ideolojisinin İran tarafından bölge ve komşu ülkelerde yayılmasını engellemektir. Ancak KTC'nin İran'ın devrimci gündemini ihraç etmesinden, etki ve çıkarlarını genişletmesinden daha çok kaygı duyduğu söylenebilir. 1979 İran Devrimi'nden sonra Suudi Arabistan, İranlıları Şah'a karşı isyan etmeye teşvik ettiği gibi, Dini Lider Ayetullah Humeyni'nin de Suudi halkını kendi rejimini devirmeye teşvik edebileceğinden ciddi şekilde endişelenmeye başladı. Bu endişeler yersiz değil; İran daha önce Irak ve Afganistan'daki devrimleri ve ayaklanmaları desteklemiş, ulusları kendi otoriter teokratik modeline çekmeyi ve İran'ı Müslüman dünyasında lider olarak konumlandırmayı amaçlamıştı. Bu nedenle Suudi Arabistan, egemenliğinin devamlılığını sağlamak için bölgesel istikrarı korumayı görevi olarak görüyor. Buna karşılık İran, diğer ülkelerde nüfuzunu genişletmeye ve mevcut rejimleri devirmeye çalışan grupları destekleyerek Şii İslam cumhuriyeti gündemini ilerletmeye çalışan zorlu bir düşmanı temsil ediyor. Çatışmanın temelinin, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, güç arayışı etrafında döndüğünü savunuyor.

Yemen'deki çatışma öncelikle ülkenin liderliğini kontrol altına alma mücadelesine odaklanıyor. Ancak hem bölgesel hem de uluslararası aktörler, çatışmanın nihai çözümü yoluyla elde etmek istedikleri bireysel çıkarlarının peşine düşmeye başladı. Suudi Arabistan ve İran'ın bu savaşa dahilliği, ortak çıkarlara sahip gruplara

¹⁵⁶ El-Müsafir ve Muhammed Salih, a.g.e, s.63

milyarlarca dolarlık önemli mali yatırımlarıyla açıkça görülüyor. Bu tür vekâlet savaşlarına katılım her iki ülkede de yaygın bir uygulamadır; Son yıllarda her iki taraf da Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çok sayıda çatışmayı finanse etti¹⁵⁷.

Tarihsel, siyasi ve dini açıdan birbirine zıt olan Suudi Arabistan ve İran'ın bölgesel hedefleri de birbiriyle çelişiyor. KTC, rejiminin istikrarını sürdürmek için yönetiminin istikrarına ve mezhepsel ilişkilere dayanan statükocu bir gücün örneğidir. Buna karşılık İran, statüko karşıtı yaklaşımın nihai temsilcisidir. Young'ın 2019 analizine göre İran'ın hakimiyet arayışı, bölge genelinde devrimlerin kıvılcımını ateşlemeye ve liderleri ve halkları Şii İslam'ı daha hararetle benimsemeye yönlendirmeye bağlı. Bu bakış açısı, silah anlaşmalarının altında yatan nedenleri doğru bir şekilde anlamak için çok önemlidir¹⁵⁸.

5.1.4.2. ABD'nin Rolü

ABD, Körfez'de önemli petrol yataklarının keşfiyle dikkat çekti ve Suudi Arabistan'la ortaklığa girdi. Suudi Arabistan, Güney ve Kuzey Amerika'nın toplamından daha fazla petrole sahip. Suudi Arabistan bir ticaret ortağı olarak güvenilirliğini kanıtlarsa, ABD koruma ve yardım karşılığında güvenilir bir petrol kaynağına sahip olabilir. Her ilişkide olduğu gibi, Suudi Arabistan ile ABD arasındaki ittifak da, özellikle 1973 petrol krizi sırasında, Suudi Arabistan'ın diğer OPEC üyeleriyle birlikte İsrail'e verdiği desteği protesto etmek amacıyla ABD'ye petrol arzını kesmesi sırasında gerilemeler yaşadı¹⁵⁹.

Bu zor zamanlara rağmen Suudi Arabistan değerli bir müttefik olduğunu kanıtladı ve Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin genişlemesini püskürtecek kadar güçlü olarak Orta Doğu'da bir mihenk taşı görevi gördü. İran, özellikle SSCB ile sınır

¹⁵⁷ Swietek, H., “The Yemen War: A Proxy War or a Self-Fulfilling Prophecy”, Polish Quarterly of International Affairs, vol. 26, no. 2, 2017. <https://www.ceeol.com/research/article-detail?id=611561>.

¹⁵⁸ Swietek, H., a.g.e, s.15

¹⁵⁹ Zeyd Ali Hassan , MS 2011-2020 dönemi için Yemen savaşında Amerika'nın rolü. Al-Nasser Üniversitesi Dergisi, Yemen 2021, 339-374.

komşusu olması nedeniyle bu çabalarda rol oynadı. Ancak Young'ın 2019'daki değerlendirmesinde, İran devriminden sonra ABD, Riyad veya Washington dahil hiçbir müttefik, Amerikan karşıtı İslam Cumhuriyeti'nin diğer ülkelere yayılmasını görmek istemedi. Sonuç olarak Suudi Arabistan hızla ek bir hedef benimsedi: İran'la savaşmak. Suudi Arabistan'ın Körfez'deki stratejik açıdan avantajlı konumu ve petrol zengini ekonomisi, İran'ın artan nüfuzuna karşı koymasına olanak tanıyan sağlam ve istikrarlı bir temel sağladı. Bu nedenle Washington, KTC ile ilişkilerini ABD ulusal güvenliği açısından büyük önem taşıyan yüksek öncelikli bir konu olarak görmektedir. ABD, 1943 gibi erken bir tarihte Suudi Arabistan'a askeri yardım sağlamaya başladı ve 1951'de her iki ülke de silah ticaretinin temelini oluşturan Karşılıklı Savunma Yardımı Anlaşması'nı imzaladı. Suudi Arabistan, GSYİH'sının yüzde 8,8'ini savunmaya dünyadaki diğer tüm ülkelere daha fazla harcıyor. Son on yılda Suudi Arabistan, tümü ABD'de üretilen 109,3 milyar dolarlık saldırı silahları, nakliye, gözetleme ekipmanı, parça ve eğitim siparişi verdi¹⁶⁰.

Başkan Obama, başkanlığı sırasında Suudi Arabistan'a ABD tarihinin en büyük silah satışını onayladı ve iki dönem görev süresi boyunca 42 farklı anlaşmayla toplam 94 milyar dolarlık silah satışı gerçekleştirdi. Bu işlemler, bu tür silahların yalnızca savunma amaçlı olabileceğini belirten Silah İhracatı Kontrol Yasası (AECA) tarafından düzenlendi. Bu tür satışlar için ihracat lisansları verilirken, işlemin silahlanma yarışını körükleyip desteklemediği, terörist faaliyetleri destekleyip desteklemediği veya çatışmaları tırmandıracak bir devrim olasılığını artırıp artırmadığı gibi çeşitli faktörlerin dikkate alınması gerekir. Bu düzenlemelerin uygulanması zorluklar yaratıyor ve hem Suudi Arabistan'ın şeffaflığını ve dürüstlüğünü, hem de ABD'nin siyasi kararlılığını gerektiriyor ki bunların her ikisi de eksik. Dolayısıyla dünyanın en gelişmiş silah sistemleri Suudi Arabistan'ın eline geçtiğinde önemli bir kısıtlama olmaksızın kullanılabilir¹⁶¹.

¹⁶⁰ Dahab, Jabr Jabr Nasser, Ali ve İbrahim Mirghani Muhammed, 2011-2016 dönemi için Yemen krizinin çözümünde Birleşmiş Milletler'in rolünün değerlendirilmesi (Doktora tezi, Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi), Yemen 2017.

¹⁶¹ Esfandiary, D. and Tabatabai, a.g.e, s.11

Suudi Arabistan, ABD'den milyarlarca dolar değerinde silah ithal ederek Yemen'deki askeri saldırısını birkaç yıldır sürdürmeyi başardı. Suudi Arabistan, 2015 yılında Yemen'deki iç savaşa müdahaleye başladığından bu yana çok sayıda hava saldırısı gerçekleştirdi ve bunların önemli bir kısmı kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere sivilleri etkiledi. 2016 yılında bir pazar yerinin ABD yapımı iki lazer güdümlü bombayla vurulması ve 25'i çocuk en az 97 sivilin ölümüyle sonuçlanan kayda değer bir olay yaşandı. Niyet ne olursa olsun, Yemen'de Suudi liderliğindeki tüm hava saldırıları ABD'ye atfedilebilir ve ABD, Suudi Arabistan ile silah ticareti anlaşmalarını sürdürerek Yemen'deki kıtlık ve insani krizlerden dolayı olarak sorumludur. Bu bağlamda Suudi Arabistan, amaçlanan hedefleri titizlikle ve tam olarak inceleyecek kaynaklara ve hesap verebilirliğe sahip değil. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Kongre ve Başkan, Suudi Arabistan'ın ihracat lisanslarını imzalamaya ve onaylamaya devam ederek, Yemen'deki Suudi askeri faaliyetlerini ACEA yasaları uyarınca "meşru müdafaa" eylemi olarak tasdik ediyor¹⁶².

Amerika Birleşik Devletleri, satın alan ülkenin ordusunun, satın alınan silahların tek son kullanıcısı olmasını ve yeniden satışını veya diğer hükümet veya sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılmasını önleyen bir belge olan Son Kullanıcı Sertifikasına (EUC) sahip olmasını şart koşsa da, çok sayıda araştırma ve rapor yapılmıştır. Suudi Arabistan, Türkiye tarafından satın alınan milyarlarca dolar değerindeki askeri silahların aslında doğrudan Yemen'deki Suudi destekli Hadi yanlısı koalisyona aktarıldığını ortaya çıkardı ve bu ciddi yankılara yol açtı.

Birincisi, hem Suudi Arabistan'ın hem de ABD'nin silahların kontrolünden vazgeçmesi gerekiyor. Devlet kurumlarının genel olarak vatandaşlarına karşı sorumlulukları vardır ve uluslararası denetim altındadır. Hükümetler eylemlerinin sonuçlarıyla mücadele ederken, bir arada yaşama ihtiyacından dolayı genellikle normatif davranışlardan sapmalardan kaçınma eğilimindedirler. Ancak Husi isyancıları veya Husi yanlısı gruplar gibi devlet dışı aktörler bu uluslararası normların dışında faaliyet gösteriyor ve elde ettikleri silahların kullanımı konusunda tam takdir yetkisine sahip. İkincisi,

¹⁶² Shield, R. The Saudi air war in Yemen: A case for coercive success through battlefield denial, *Journal of Strategic Studies*, (41) 3, 2018.

Amerika Birleşik Devletleri hassas askeri teknolojilerin münhasır mülkiyeti hakkını kaybeder çünkü bu teknolojiler başkalarının eline geçerse, bu sistemleri öğrenme ve kendi çıkarları için bunları kopyalamaya çalışma olasılıkları artar¹⁶³.

Mayıs 2019'da ABD Başkanı Donald Trump, kongre onayını hızlandırmak için acil durum beyanını kullanarak 8,1 milyar dolarlık bir silah anlaşmasını onayladı ve hem Demokratlar hem de kendi partisinin üyeleri arasında hayal kırıklığına yol açtı. Trump, anlaşmayı engellemek amacıyla Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından kabul edilen üç yasa tasarısını da veto etmeyi başardı. Trump ve Kongre üyeleri eleştirilerini haklı çıkarmak için çok sayıda neden öne sürdüler. Trump, diğer hususların yanı sıra, Suudi Arabistan'a sağlanan fonların reddedilmesinin, ülkenin başka yerlerden silah temin etmesine ve büyük harcamalarını Çin veya Rusya'ya yönlendirmesine yol açacağı yönündeki endişelerini dile getirdi. Trump'a göre böyle bir değişiklik, ABD'nin kazançlı savunma sözleşmelerini ve bölgesel bir müttefikini kaybetmesine neden olurken, ulusal çıkarlarını tehlikeye atacak ve insan haklarının iyileştirilmesine olumlu bir katkıda bulunamamasına neden olacaktır. Ancak bu senaryonun çeşitli nedenlerden dolayı pek mümkün olmadığı belirtiliyor. Birincisi, Rusya'nın yeni nesil savaş uçakları, rütbeleri ve savaş araçlarına yönelik kendi ihtiyacını karşılamaya çalışması, bu uçakların ihracatını neredeyse imkansız hale getiriyor. Aynı şekilde Çin, Suudi Arabistan'ın aradığı ileri askeri teknolojiyi hiçbir zaman üretemedi. İkincisi, her iki ülke de bu tür silahlar üretebilse bile, Rusya ve Çin'in sistemleri Suudi Arabistan'ın mevcut cephaneliğiyle uyumlu olmayacaktır; bunların %60'ı ABD'den, geri kalanı ise Avrupa'dan ithal edilmektedir. Bütün bir askeri silah altyapısının inşa edilmesi, hurdaya çıkarılması veya dönüştürülmesi büyük ve pahalı bir girişimdir. Son olarak, bu yaklaşım Suudi Arabistan'ın mevcut ihtiyaçlarını karşılamıyor, özellikle de ülke ana düşmanlarından biri olan İran'a karşı ciddi bir vekalet savaşı yürütüyor. KTC'nin askeri gücünü ciddi anlamda zayıflatacak faaliyetlerde bulunması mantıksızdır¹⁶⁴.

¹⁶³ Knights, M. and Pfuger, C., U.S.-Saudi Security Cooperation (Part 2): Restricting Operational Support in Yemen, Washington Institute for Near East Policy, 2018. <https://www.washingtoninstitute.org/polic-analysis/view/u.s.-saudi-security-cooperation-part-2-restricting-operational-support-in-y>.

¹⁶⁴ Al Awlaqi, W. and Al-Madhaji, M., "Beyond the Business as Usual Approach: Local Governance in Yemen Amid Conflict and Instability", Sana'a Center for Strategic Studies, July 2018, s.56.

5.2. Yemen’de BM Düzeyinde İnsan Haklarının Korunması

BM Genel Sekreteri, Yemen'de her beş kişiden dördünün acil insani yardıma ihtiyacı olduğunu açıkladı. Bu da 30 milyonluk nüfusun 24 milyonuna acil ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Yaklaşık 2 milyon Yemenli çocuğun yaşamları boyunca akut yetersiz beslenme ve büyüme geriliği gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı belirtiliyor. Ayrıca yıl içinde yaklaşık 80 bin kişinin zorla evlerinden edildiği, ülke genelinde yerinden edilenlerin sayısının 4 milyona ulaştığı belirtiliyor¹⁶⁵.

Ülkede devam eden savaşın etkisiyle en az 7 bin 300 çocuğun hayatını kaybettiği, binlerce çocuğun da yaralandığı bildirildi. Yemen'de şu anda 15 milyon çocuğun risk altında olduğu ve Avrupa'da savaşın en büyük bedelini çocukların ödemeye devam ettiği vurgulanıyor. Birleşmiş Milletler'e göre, Yemen'deki savaşın ardından çocukların okula devam oranları yüzde iki puan düştü ve 2,5 milyon ergen çocuk yetersiz beslenmeden muzdarip. Ayrıca ülke genelinde her beş okuldan biri ya kapatılıyor ya da yıkılıyor¹⁶⁶.

BM İnsani İşler ve Yemen'de Acil Yardımdan Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Mark Lowcock, BM ve yardım ortaklarının her ay 10'dan fazla kişiye yardım sağladığını vurguladı. Ülkelerdeki 41 BM destekli eğitim programının yaklaşık üçte ikisinin ek finansmana ihtiyacı olduğu ortaya çıktı, aksi takdirde bu fonlar önümüzdeki birkaç hafta içinde risk altına girebilir. Lowcock, 4 milyon kişiye fayda sağlayan su ve sanitasyon programlarının yakında krize girebileceğini, 5 milyon çocuğun rutin aşılarını alamadığını ve yetersiz beslenmeyle mücadele programlarının önümüzdeki aylarda sona erebileceğini söyledi¹⁶⁷.

BM'nin Yemen'deki savaşı dünyanın en kötü insani krizi olarak nitelendirdiği ve sürekli ateşkes çağrısı yaptığı söyleniyor. Ancak Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların ateşkes çağrılarına rağmen Yemen'de bir uzlaşmaya

¹⁶⁵ Farzam, a.g.e. s.16

¹⁶⁶ Farzam, a.g.e. s.18

¹⁶⁷ Farzam, a.g.e. s.16

varılamadığı belirtiliyor. Stockholm'deki barış görüşmeleri umut verici bir başlangıca rağmen sonuçsuz kaldı ve yakın gelecekte olumlu bir sonuca ulaşmak zor görünüyor. Tarafların kendi şartlarını dayatması anlaşmaya varılmasını engellerken, uzayan süreçler insanların acısını ve sıkıntısını artırıyor.

Yemen'de yaşanan insani krizin etkisini ciddi anlamda azaltmanın tek yolu barışın tesisidir. Bunun için BM'nin ateşkes çağrılarına kulak verilmesi ve insanların istediği barışa yönelik adımların atılması gerekiyor.

Yemen'deki çatışma sadece yerel halk arasındaki bir savaş değil, aynı zamanda küresel ve bölgesel liderler ve güçler arasındaki bir hesaplaşmaya da dönüştü. Yemen'de yaşananlar açık bir işgal ve insanlık suçu olarak kabul edilmelidir. Bugün Yemen halkı dünya güçlerinin çıkarlarına kurban edilmiş ve vahşice bölünmüş durumda¹⁶⁸.

Uluslararası toplum, Yemen'deki infazların neden olduğu büyük insani felakete çözüm bulmak için acilen harekete geçmelidir. Her geçen gün daha fazla insanın hayatını kaybettiği bu savaşın devam etmesi, insanlık adına bu utanç verici duruma ortak olmak anlamına geliyor. Bu nedenle Yemen'deki idamların durdurulması için bir an önce etkili adımların atılması gerekiyor, aksi takdirde daha fazla masum insan evini kaybedecek.

Yemen'deki durumun sona ermesi için daha fazla çaba sarf etmesi gereken sivil toplum, insanlığın vicdanı olarak önemli bir rol oynuyor. İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi aktif savaşçıların ve bu ülkelerle bağlantılı ABD, Çin, Rusya gibi dünya güçlerinin operasyonel haklarının ve savaş suçlarının sona erdirilmesi için baskı yapılması büyük önem taşıyor. Bu, çatışmanın taraflarının evlerine silah teslim eden aktörlerin uluslararası toplum tarafından baskı altına alınmasının beklenebileceği anlamına geliyor. Ayrı bir savaşın devamının önlenmesi ve bu sorumluluğu taşıyan aktörlere baskı yapılması gerekmektedir¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Çomarlı, a.g.e. s.27

¹⁶⁹ Çomarlı, a.g.e. s.28

5.3. Yemen Krizinde Göç

Yemen'de yaşanan insani krizin ciddiyeti, nüfus hareketlerinde ciddi bir artışa yol açmış ve bu durum tüm bölgeye yansımıştır. Savaştan önce bile Yemen, Afrika Boynuzu'ndan Arap Körfez ülkelerine uzanan önemli göç hareketlerinin kavşak noktasındaydı. Ancak Suudi liderliğindeki koalisyonun Husilere karşı askeri hava operasyonuna başlamasından kısa bir süre sonra, Nisan 2015'ten bu yana Yemen'den komşu ülkelere gelen insan sayısında önemli bir artış yaşandı. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) eldeki en son verilerine göre, 2015'ten bu yana 182.000'den fazla kişi Yemen'den gelen mülteci olarak kaydedildi; bu rakam hâlâ Yemen'den göçün zirvesini temsil ediyor. Yemen (bu rakamlar sadece Yemen vatandaşlarını değil, ilgili tüm milletleri ve nüfusları içermektedir)¹⁷⁰.

Ancak genel rakamlar Suriye gibi diğer insani krizlerin çok altında. Bu durum, mülteci kabul eden ülkelerin çoğunun 1951 Mülteci Sözleşmesi ile 1967 Protokolünü imzalamaması ve bu nedenle koruma arayan Yemenlileri mülteci olarak kabul etmeyi reddetmesi gerçeğiyle birlikte, mülteciler ve mültecilerle ilgili küresel tartışmalarda Yemen mülteci krizinin göreceli tutulmasına katkıda bulunuyor. Göç akışlarına çok az dikkat ediliyor.

Yemen'den kaçanların çoğu Suudi Arabistan, Umman ve Cibuti'ye giderken, daha az sayıda insan Mısır, Ürdün ve Lübnan'a ulaştı. Arap Körfez ülkeleri arasında Suudi Arabistan, yaklaşık 30 bin kişiyle açık ara en fazla Yemenliyi kabul eden ülke oldu. Bu rakamlar Suudi Arabistan'a uzun süredir devam eden bölgesel göç eğilimiyle tutarlıdır. Cibuti şu anda Yemen, Somali, Etiyopya ve Eritre'den gelen yaklaşık 20.000 mülteciye ev sahipliği yapıyor ve bu mülteciler hâlâ özellikle WFP ve UNHCR'den insani yardıma ihtiyaç duyuyor¹⁷¹.

¹⁷⁰ UNHCR, "Regional Refugee and Migrant Response Plan: Arrivals from Yemen by Country," Erişim tarihi: 30 ekim 2017, <http://data.unhcr.org/yemen/regional.php>.

¹⁷¹ UNHCR, a.g.e, s.40.

5.3.1. Suudi Arabistan

Yemen'deki kriz, özellikle de etkisi, Suudi hükümeti arasında hızla endişelerin artmasına neden oldu. Buna karşılık, boş bir tampon bölge oluşturmak için 78'den fazla sınır köyünün boşaltılması emrini verdiler. Ayrıca hükümet, önceki yıllarda sınır boyunca inşa edilen çit ağını genişletti. Batı sınırı çevresindeki birçok köyün eşit oranlarda Yemenli ve Suudi nüfustan oluştuğu göz önüne alındığında, bu zorunlu yer değiştirmeler ve sınır tahkimat önlemleri, sınır boyunca yakın kişisel ve ticari etkileşimler üzerinde önemli bir etkiye sahip oldu¹⁷².

Suudi Arabistan, 1951 Mülteci Sözleşmesini ve 1967 Protokolünü onaylamadığı için vizeye dayalı yaklaşımın mülteci statüsüne göre avantajlar sunduğunu, çünkü yeterli barınma, hareket özgürlüğü, işe ve eğitime erişimi kolaylaştırarak yerinden edilmiş kişilerin onuruna saygı duyduğunu ileri sürüyor. ve sağlık hizmetleri. Buna karşılık, “işçi” statüsü önemli maliyetler ve katı kısıtlamalarla birlikte geliyor ve mültecilerin sahip olduğu mali desteği, yasal garantileri ve olası vatandaşlık yolunu kapsam dışında bırakıyor. Bu çalışan statüsü aynı zamanda mal sahiplerini derhal sınır dışı edilme riskine de maruz bırakıyor. İnsan hakları örgütleri, bu tür vizelere sahip kişilerin, bazen fiziksel istismarı ve kötü koşullarda gözetimi da içeren geniş çaplı sınır dışı işlemlerinin nispeten yaygın olduğunu ileri sürüyor¹⁷³.

Ülkede artan şiddetli çatışmalar nedeniyle Suudi Arabistan, Mart 2015'in sonunda Yemen vatandaşlarının sınır dışı edilmesini geçici olarak askıya aldı. Ancak hükümet şu anda yaklaşık 5 milyon göçmeni uygun belgeleri olmayan veya düzensiz statüde olanların sınır dışı edilmesi planını düşünüyor. Bu teklif, bu kişilere hukuki durumlarını düzeltmeleri için doksan günlük bir süre öngörmektedir.

¹⁷² Ibid, “Saudi Tribes Refuse to Leave Yemen Border Zone,” France24, Erişim tarihi:15 Ağustos 2016, available at <http://observers.france24.com/en/20160815-saudi-tribes-refusing-evacuate-yemen-border>.

¹⁷³ Adel Mahmoud Al-Rashidi, M., ve Mahmoud, Husi saldırganlığı ile Suudi Arabistan'ın konumu arasındaki Yemen devleti, Süveyş Kanalı Üniversitesi Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Dergisi,Mısır 2020, 3 (34) : 162-188.

5.3.2. Cibuti

Cibuti, Avrupa, Asya ve Afrika'nın buluşma noktası olan coğrafi konumu nedeniyle farklı göç sorunlarıyla karşı karşıyadır. Ülke, 2009 yılından bu yana Afrika'dan Arap Körfez ülkelerine göç yolunda önemli bir konuma geldi. Birçok göçmen ve mülteci, burayı Arap Yarımadası'na doğru yolculuklarında hem bir varış noktası hem de bir geçiş noktası olarak görüyor¹⁷⁴.

Cibuti, genellikle ekonomik mülteci olarak adlandırılan kişilerin yanı sıra, Somalili, Etiyopyalı, Eritreli ve Yemenli mültecilerin yanı sıra Yemen'den dönen Cibuti vatandaşlarına da ev sahipliği yapıyor. Yemen ve Güney Somali'den kaçan insanlara anında mülteci statüsü verilirken, Etiyopyalılara da mülteci statüsü veriliyor. Mart 2015'te çatışmaların tırmanmasının ardından gelenlerin sayısı zirveye ulaştı, ancak kısa süre sonra sayılar azaldı. Yetkililerin ve uluslararası kuruluşların birdenbire odaklanması, Obock ve Tadjoura bölgelerinde yerel hizmetlerin kapasitesinin artırılması için gerekli yatırımların yapılmasına yol açtı.

Yemen'de çatışmaların istikrara kavuşması ve Cibuti'de özellikle Markazi mülteci kampında zorlaşan yaşam koşullarının ardından Yemenlilerin büyük çoğunluğu ya ülkelerine döndü ya da yolculuklarına devam etmeyi tercih etti. Ocak 2017 itibarıyla Cibuti'deki BMMYK, Yemen kriziyle ilgili 5.212 kişiyi resmi olarak kaydetmişti. Bunlardan sadece 1.721'i Markazi kampında kalıyor ve bu da toplam kayıtlı kişi sayısının üçte birinden az. Şu anda kampta yaşayanlar, yerel destek eksikliği ve Cibuti'deki Yemen toplumuna entegre olamamaları nedeniyle en savunmasız grup olarak değerlendiriliyor.

Cibuti şu anda çoğu Somalili ve Etiyopyalı olmak üzere toplam 27.555 mülteciye ev sahipliği yapıyor ve Yemenliler yok. Şubat 2017 itibarıyla Cibuti'deki kayıtlı Yemenli mültecilerin sayısı 4.201'di, ancak Kasım ayına ait tahminler Cibuti'deki gerçek Yemen nüfusunun 40.000'i aştığını gösteriyor. Cibuti'deki göçmenler ve mülteciler

¹⁷⁴ IOM, “IOM in Djibouti, Erişim tarihi: 2 nisan 2015, www.iom.int/countries/djibouti.

büyük ölçüde uluslararası insani yardıma bağımlı durumdalar ve ekonomik sömürüye, kötü muameleye, fiziksel veya cinsiyete dayalı şiddete ve insanlık dışı koşullarda gözaltına alınmaya karşı savunmasız durumdalar. Bu hastalıklar hastalığın bulaşma riskini ve ciddi vakalarda ölüm riskini artırır. Cibuti üzerinden seyahat eden birçok göçmen ve mülteci, önceden belirlenmiş bir ödeme yapana kadar kaçakçılar ve aracılar tarafından kendi iradeleri dışında alıkonuluyor¹⁷⁵.

5.3.3. Umman

Mevcut bilgilere göre, ülke büyük ölçüde yabancı işçilere bağımlı olduğundan, 2015 yılında Umman'ın toplam yerleşik nüfusunun yüzde 44'ünü göçmenler ve mülteciler oluşturmuyordu. Körfez Arap ülkeleri arasında Umman, özellikle batıdaki Dhofar ili olmak üzere Yemen'e tarihi, etnik ve dilsel yakınlığıyla biliniyor. Bölgedeki zengin ülkelere yakın stratejik konumu ve Yemen'deki çatışma bölgesine göreceli uzaklığı nedeniyle Umman, Arap Körfez ülkelerindeki emsallerine göre daha fazla sayıda göçmen ve mülteciyi ağırladı. Ancak Yemen'den gelenlerin sayısı nispeten sınırlı kaldı.

Çoğu Arap Körfez ülkesi gibi Umman da 1951 Mülteci Sözleşmesine ve 1967 Protokolüne, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesine veya Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesine taraf değildir. Ayrıca ülkede sığınmacılara veya mültecilere yönelik yerleşik bir ulusal yasa veya idari düzenleme bulunmamaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin vatandaşları hariç olmak üzere, umman'daki tüm Ummanlı olmayan kişiler, UNHCR'ye kayıtlı olanlar dahil, umman'ın ulusal göç yasalarına tabidir.

Kriz nedeniyle Yemenlilerin şu anda yalnızca geçerli bir neden veya davet göstermeleri halinde ülkeye girişine izin veriliyor. Umman da kapsamlı bir incelemenin ardından bazı Yemenlileri "insani temelde" kabul ediyor ancak kesin sayı kamuoyuna açıklanmıyor. Bu anlaşma kapsamında ülkede 2 bin 500 civarında

¹⁷⁵ UNHCR, "Djibouti,", Erişim tarihi: 6 mayıs 2018, www.unhcr.org/en-us/djibouti-592fde724.html.

Yemenlinin barındırıldığı düşünülüyor. Tıbbi vizeler, Yemen ve Umman gümrük yetkilileri tarafından usulüne uygun olarak onaylanmış bir doktordan onaylı tıbbi belge sunabilen başvuru sahiplerine verilmektedir¹⁷⁶.

Umman'daki Yemenli göçmen ve mülteci topluluklarının en büyük endişesi, bölgede faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının eksikliği nedeniyle koruma girişimlerinin ve programlarının eksikliğidir. Bir başka endişe kaynağı da refakatsiz veya belgesiz çocuk ve kadınların, özellikle de genç kızların durumuyla ilgilidir. Katılımcılar, Körfez ülkelerinden Yemen'e gelen yabancı erkeklerin, daha az başlık parası gerektirmesi nedeniyle giderek daha fazla genç eş arayışıyla evlendiklerini vurguladı. Genellikle baskı altında ve Yemenli ailenin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan bu anlaşmalar, daha sonra Umman sınırında bir yetkilinin huzurunda resmiyet kazanıyor. Bu prosedür, kocanın yeni eşiyle birlikte Umman'a girmesine olanak tanıyor.

5.4. Yemen’de Su , Çevre ve COVID-19 krizi

Yemen'in sorunları sadece Husi isyanı, mezhep çatışması, aşiretçilik, El Kaide'nin terör operasyonları ya da güneyin ayrılıkçı emelleriyle sınırlı değil. Bir diğer sorunlu organizasyon ise 2025 yılı sonuna kadar tamamlanacak olan ülkenin su kaynakları ve su arıtmasıdır. Ülkede gat adı verilen bir şirket, tarımda aşırı su kullanımı nedeniyle hem üretim hasarına hem de susuzluğa neden oluyor. Ghat tarımının amacı, Yemen'in neredeyse %70'inde etkili olan bu yaprak toplama geleneğini yeniden kazandırmaktır. Güney Yemen'deki Marksist servislerin bir zamanlar bu servisin ihlalinin yasakladığı biliniyor. Bitkinin ekimi yüksek su tüketimi gerektirdiğinden ülkede hidroelektrik enerjinin de buna bağlı olarak azaldığı bilinmektedir. Koruma yönetimi, belediye hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle vatandaşları rahatsız eden kolera salgını nedeniyle bir başka ciddi sorundur. Bunun nedeni ise Yemen Merkez Bankası Mansur Hadi'nin

¹⁷⁶ Saleh al Shaibany, "Oman Provides Sanctuary for Yemenis Fleeing Conflict," The National, Erişim tarihi: 5 nisan 2017, www.thenational.ae/world/middle-east/oman-provides-sanctuary-for-yemenis-fleeing-conflict.

Sana'dan Aden'e taşınması ve belediye hizmetlerine finansman sağlanamaması nedeniyle kuzey Yemen'de yaşanan aşırı kirlilik¹⁷⁷.

Birleşmiş Milletler İnsani İşler Yüksek Ofisi'nin Ocak 2018'de yaptığı küresel insani ihtiyaç tahminleri, Yemen'deki savaş mağdurlarının sayısının yaklaşık 62.000'e ulaştığını gösteriyor. 9.200 kişi öldü, 52.800 kişi yaralandı. Bu mağdurların 3.300'ü çocuk; bazıları öldü, bazıları da yaralandı. Ayrıca, toplam nüfuslarının yaklaşık 22,2 milyon kişi olduğuna dair kanıtlar mevcut olup bunların %75'i yayınlanmış insani yardıma muhtaçtır, 11,3 milyonu acil ve ciddi insani yardıma ihtiyaç duymaktadır ve 8,4 milyonu da güvenli yardıma ihtiyaç duymaktadır. yiyecek ve hızlı erişim içerir. 3 milyon kişi daha iç göç yaşadı. Açlıktan en çok etkilenen grup, beş yaş ve üzeri insanlar da dahil olmak üzere 4,6 milyonluk nüfustur¹⁷⁸.

Doğrudan ve programlı hedefleme, operasyonlar, elektrik, su, yollar ve koruma hizmetleri gibi temel hizmetler, Arap savaş uçaklarının hava saldırıları nedeniyle zarar gördü. Bu saldırılarda bu hizmet binalarının bir kısmı veya tamamı yıkıldı. Temmuz 2018'deki en son saldırı Hudeyde Dağı'ndaki su temini ve dağıtım tesislerini hedef almıştı. Savaş devam ederken, bu alt kalenin geri kalanı, çatışmaya dahil olan tüm dağıtım sistemi tarafından yok edilmeye devam ediyor. Ortaya çıkan hasarın kapsamlı bir değerlendirmesi zor olacaktır. Dolayısıyla burada bahsettiğimiz konular sadece ilgili bazı otoritelerin ilk değerlendirme raporlarıdır.

Alt saha, Temmuz 2018'e kadar günlük olarak bazı resmi olmayan davalardan ciddi şekilde zarar görmeye devam ediyor. Bu sonuçlara göre 15 havalimanı, 14 liman, 2512 yol ve köprü, 727 rezervuar ve su şebekesi, 185 trafo ve jeneratör, 421 iletişim şebekesi, 882 okul ve enstitü, 318 hastane ve sağlık merkezi, 1797 kamu binası, 100'den fazla kamu binası bulunmaktadır. 360 enerji santrali, 265 akaryakıt tankeri, 316 Fabrika, 295 hayvan çiftliği, 490 tarihi mekan ve turistik tesis, 112 spor tesisi hasar gördü. Savaş, Yemen ekonomisinin zayıflamasına yol açtı. Öyle ki Birleşmiş

¹⁷⁷ Ereli, a.g.e. s.8

¹⁷⁸ UNHCR. (2021). *Yemen emergency*, Erişim tarihi: 03.01.2023, <https://www.unhcr.org/yemen-emergency.html>.

Milletler, Yemen'de 8,4 milyon kişinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağını tahmin ediyor. Ayrıca savaş öncesinde toplam nüfusun %75'inin ana gelir kaynağı olan tarım ve avcılık da zarar gördü. Örgütünde komuta çatışmaları, hava saldırıları, su, tohum, gübre, aşı ve hatta sulama için yakıt bile yok. Ayrıca bazı ailelerin çalışması da engellendi¹⁷⁹.

Özel sektörün ekonomideki önemli rolü nedeniyle, petrol ve gaz dışındaki tüm ekonomik faaliyetlerde baskın sektör olması nedeniyle, savaşlar ve savaşa bağlı kayıplar bu sektöre, özellikle de genel ticari sektörlere, yani yöneticilere, yerleşim yerlerine, ulaşımına atfedilmektedir. Depolama, iletişim, inşaat. Finans, sigorta ve gayrimenkul sektörleri üzerindeki baskı büyük. Savaştan önceki yüzyıllarda özel sektörün milli hasılanın yaklaşık %56'sına sahip olduğu gerçeğinden hareketle yapılan yaklaşık hesaplamalara göre, ekonomik tüketimin bir kısmının veya tamamının durması sonucu bu sektörün kaybı %25 ve %25 -27 milyar tesis. Hiç şüphe yok ki, özel mülklerin, sanayi, ticari ve tarımsal tesislerin ve özel ulaşım araçlarının tahrip edilmesinden kaynaklanan kullanım kayıplarının yanı sıra, özel sektörün kayıp ve zararları da kat kat artacaktır. Öte yandan Küçük İşletmeleri Geliştirme Ajansı'nın hazırladığı Birleşmiş Milletler'in büyümesi ve özel sektöre yönelik Yemen krizine odaklanan çalışma, küçük ve orta vadeli vergilerin bir önceki yıla göre yüzde 34 olduğunu gösteriyor. Harcama yüksek olduğunda yolcuların yaklaşık %17'si en fazla zararı görüyor¹⁸⁰.

Ayrıca genel hizmet sektöründeki tüketim diğer gıdalara göre daha fazla zarar görmüş; Bu işletmelerin yaklaşık yüzde 35'i faaliyetlerini durdurdu. Özel tesislerin en çok zarar gördüğü bölgelere ilişkin küçük rapora göre, Aden ve Ta'z'daki tesislerin yaklaşık yüzde 95'i kısmen veya tamamen hasar gördü. Ayrıca gösterinin sonuçlarına göre savaşın başlamasından sonra alınan faizlerin çoğunluğu (%73) finansman bulamadı ve yalnızca %14'ü krediye ulaşabildi.

¹⁷⁹ FAO Yemen situationreports (February 2017 & November 2017), Erişme tarihi : 02.01.2023
<http://www.fao.org/fileadmin/userupload/emergencies/docs/FAOYemensitrepFebruary2017.pdf> and <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FAOYemensitrepNov2017.pdf>.

¹⁸⁰ FAO, a.g.e. s.2

5.4.1. Covid-19 yemen’de insan kriz

Yemen'deki insani krizin çözümüne yönelik uluslararası toplantılar ve girişimler başarısızlıkla sonuçlandı; ancak sağlık, eğitim ve insani yardım programları durma noktasına geldi. Haziran başında BM Yemen Destek Konferansı'nda taahhüt edilen 2,4 milyar doların yalnızca 1,35 milyar doları toplandı, yani taahhüt edilen miktarın yalnızca bir kısmı yerine getirildi. Küresel COVID-19 salgını sırasında daha fazla yardımın kolaylıkla sağlanamayacağı varsayılabilir. Bu, işçi dövizlerindeki ve bağış kesintilerindeki keskin düşüşle birleştiğinde, Yemen için daha da yıkıcı senaryolara yol açıyor¹⁸¹.

Coronavirüs salgını, Yemen'deki insani felaketi daha da ağırlaştıran bir faktör olduğunu kanıtlıyor. Birleşmiş Milletler'e göre Yemen'de Kovid-19'dan ölenler dünya ortalamasının dört katı. BM Genel Sekreteri António Guterres'e göre Yemen, Kovid-19'dan en çok etkilenen ve ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer alan Aden kentiyle öne çıkıyor¹⁸².

Yemen'de hastane ve yatak kapasitesinin yetersizliği, ilaç ve tıbbi malzeme sıkıntısı, test sayısının yetersiz olması gibi faktörlerden dolayı insanları hangi hastalığın öldürdüğünü tam olarak tespit etmek mümkün değil. İç savaşın yol açtığı yıkım, birçok hastanenin hedef alınması veya askeri amaçlarla kullanılması nedeniyle sağlık sisteminin çökmesine neden oldu. Bu koşullar altında Yemen'de Kovid-19 salgınıyla mücadele neredeyse kontrol edilemez hale geldi. Ayrıca ülkede bu yıl 110 binden fazla kişinin koleraya yakalandığı ve bu riskin devam ettiği bildirildi. Yemen nüfusu aşırı yoksulluk, kötü yaşam koşulları ve zayıf sağlık altyapısı nedeniyle sıtma ve dang humması gibi hastalıklara yakalanma riskiyle karşı karşıya.

Yemen'deki yıkıcı ekonomik etki, halihazırda var olan sefaletin daha da kötüleşmesine ve ülke para biriminin yükselmesine neden oluyor. Ayrıca yabancı işçilerin ülkeye

¹⁸¹ İbicioğlu ve Alsharif, a.g.e. s.67

¹⁸² İbicioğlu ve Alsharif, a.g.e. s.75

döviz getirme oranının yüzde 50 ila 70 oranında azalması büyük bir kriz olarak değerlendiriliyor. Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler, virüsle mücadele için ihtiyaç sahibi ailelere yönelik aylık 20 dolarlık bir yardım programı başlatmış olsa da sağlık ve sağlık çalışanlarına maaşların düzenli ödenmemesi ülkedeki krizi daha da ağırlaştırıyor.

Yemen'e insani yardım yapılması, sağlık sisteminin çökmesi ve koronavirüsten ölenlerin sayısının artması nedeniyle ülkeyi terk edenlerin sayısının arttığı belirtiliyor. Birleşmiş Milletler'in yanı sıra Türkiye ve Suudi Arabistan gibi birçok uluslararası yardım kuruluşu ve bazı Batılı şirketler, Yemen'e insani yardımları büyük ölçüde durdurma kararı aldı¹⁸³.

Yemen'de insani hizmetlerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, şehirleri kontrol eden yerel aktörlerin bazen yardımların bir kısmına, bazen de tamamına el koyması veya yardımların yalnızca kendi destekçilerine dağıtılmasına izin vermesidir.

21. yüzyılda Suriye ve Yemen'de yaşanan savaşların uluslararası bir trajedi ve insanlığa karşı suç olarak görüldüğü ve ne yazık ki bu savaşların biteceğine dair bir umudun bulunmadığı iddia ediliyor. Yemen'de yaşanan vahim durumda, 20 milyon insanın yalnızca insani yardımlarla hayatta kalma mücadelesi verdiği, ancak ülkenin doğumlarla, ölümlerle ve son olarak da koronavirüs salgınıyla karşı karşıya olduğu söyleniyor. Ancak zengin bir bölgede yer alan Yemen'in gerek insan ve çevre yetersizliği, gerekse devam eden savaş alanları nedeniyle oldukça zor günler geçirdiğini gözlemlemek mümkün.

5.4.2. Zayıflayan Bir Sağlık Sistemi

Yıkıcı gıda güvensizliğiyle karşı karşıya kalan insani yardım uzmanları, en büyük endişelerinin sağlık hizmetlerine yaygın erişim eksikliği ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan alışılmadık derecede yüksek ölüm oranı olduğunu

¹⁸³ Koca, a.g.e. s.38

söylüyor. Devam eden çatışmadan önce bile Yemen'deki sağlık sektörü önemli zorluklar ve sınırlamalarla karşı karşıyaydı. Yemen Sağlık Bakanlığı'nın 2011 tarihli resmi belgeleri, bazı illerde doktor ve kapasite eksikliğinin olduğunu, sağlık hizmetlerinde eşitsizliklerin ülke genelinde yaygın olduğunu gösteriyor¹⁸⁴.

İki yıl süren çatışmalar ve ekonomik durgunluk nedeniyle, zaten kırılgan olan sistem önemli ölçüde zarar gördü. Kamu sağlık sektörünü büyük ölçüde uluslararası yardıma bağımlı bırakan nitelikli ve deneyimli personel kaybı ve iç mali kaynak yetersizliğinin yanı sıra, çatışmalar sırasında önemli miktarda altyapı da zarar gördü. Sağlık çalışanları ve STK'lar GPS koordinatlarını paylaşmak, tıbbi tesisleri net bir şekilde tanımlamak ve bildirim sistemleri kurmak gibi ihtiyati tedbirler almış olsa da tesisler, savaşıyan grupların saldırılarına karşı oldukça savunmasız durumda¹⁸⁵.

Temel sağlık tesislerinin işlevselliği yüzde 45'in altında ve başta jeneratörler olmak üzere yakıt sıkıntısı nedeniyle enerjiye dayalı altyapılarda kesintiler yaygın. Geriye kalan sınırlı sayıdaki doktor ve personel ise ağır iş yükü altında ezilmekte ve çoğu zaman eksik ödeme veya ödememe sorunlarıyla boğuşmaktadır. Pek çok yerel sağlık çalışanı, şiddet ve çatışma tehdidi nedeniyle işlerinden ayrıldı ya da ailelerini desteklemek için daha iyi iş fırsatları arıyordu. Giden personelin bıraktığı boşluğu dolduracak yeni nesil uzmanların işe alınması ve yetiştirilmesi için koşullar uygun değil¹⁸⁶.

Sağlık sisteminde sürekli tıbbi ekipman ve malzeme sıkıntısı yaşanıyor. Bu malzemelerin mevcut veya erişilebilir olduğu durumlarda bile, çatışmanın tarafları çoğu zaman bunların taşınmasını ve dağıtımını değişen derecelerde engellemekte, hatta bazen bunları kendi kontrolleri altındaki bölgelere yönlendirmeye çalışmaktadır. Bazı insani yardım kuruluşları kapasitelerini güçlendirmeye çalışırken, yüksek talebe

¹⁸⁴OCHA, Yemen: Humanitarian Response Plan January–December 2017, ocak 2017, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2017_HRP_YEMEN.pdf.

¹⁸⁵ World Food Program, World Food Program / Yemen, World Food Program, 2019. <https://www.wfp.org/countries/yemen>.

¹⁸⁶ OCHA, a.g.e, s.25

yönelik acil müdahale, mevcut kaynak ve fonların önemli bir kısmını tüketiyor. Sonuç olarak 14,8 milyon kişi temel sağlık hizmetlerine erişemiyor¹⁸⁷.

İnsani yardım aktörleri genellikle savaş operasyonlarına ve salgının önlenmesine öncelik veriyor, ancak temel sağlık hizmetlerinde yaşanan aksaklıklar, kolaylıkla tedavi edilebilen kronik hastalıkları ve bulaşıcı olmayan hastalıkları birçok kişi için yaşamı tehdit eden seviyelere çıkardı.

Örneğin, kötü sağlık koşulları, 2 milyondan fazla insan için akut temiz içme suyu ve sanitasyon ihtiyacı ile birleştiğinde, biri Ekim 2016 ortasında ve diğeri Mayıs 2017'de olmak üzere iki kolera salgınına yol açtı. İkinci salgın, en hızlı büyüyen salgın olarak kabul edildi. Tüm zamanların kolera salgını 22 ilin 21'indeki ilçelerin yüzde 90'ından fazlasını etkiliyor. 1 Kasım 2017 itibarıyla 895.000 şüpheli kolera vakası (yarısından fazlası çocuk) ve bu vakalar nedeniyle yaklaşık 2.200 ölüm yaşandı. Milyonlarca insanın yetersiz beslenme, kolera ve kızamık riskiyle karşı karşıya olduğu Ekim 2016'da yetersiz beslenme, kolera ve kızamık üçlü tehdidinin de gösterdiği gibi, çocuklar hastalıklara karşı özellikle savunmasızdır. Göçmenler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (ÜİYOK'ler) de yüksek risk altındadır¹⁸⁸.

Kırsal sağlık sisteminin çökmesinin ardından üreme sağlığı programlarının neredeyse tamamen durdurulması endişe verici bir soruna yol açmaktadır. Kültürel ve güvenlik faktörleri nedeniyle, uygulayıcılar şu anda uzak bölgelere ulaşmakta ciddi zorluklar yaşamaktadır. Yemen'deki kültürel normlar, kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinin bizzat kadınlar tarafından sağlanmasını gerektiriyor. Ancak kadınların seyahat ve hareket kısıtlamaları nedeniyle çoğu kadın bu işi tek başına ya da yaşadığı bölgeyi terk ederek yapamıyor. Bu zorluk, Yemen'in Orta Doğu'daki en yüksek anne ölüm oranına ve kadın başına ortalama 3,77 doğumla bölgedeki en yüksek toplam doğurganlık oranlarından birine sahip olması gerçeğiyle daha da artıyor. Nüfusun

¹⁸⁷ OCHA, a.g.e, s.20

¹⁸⁸ Save the Children, "Millions of Yemeni Children Facing Triple Threat of Cholera, Measles and Malnutrition, Erişim tarihi: 31 ekim 2016, <http://reliefweb.int/report/yemen/millions-yemeni-children-facing-triple-threat-cholera-measles-and-malnutrition>.

yüzde 70'inin yaşadığı kırsal bölgelerde tıbbi doğum kontrol yönteminin kullanılamaması, bazı annelerin örneğin daha fazlasına sahip olmasına neden oluyor.

Annelerin tıbbi bakım almaması, 400.000 hamile kadının ve yeni doğan çocuğunun hayatını tehlikeye atıyor; 53.000 kadın doğum sırasında ani komplikasyon yaşıyor¹⁸⁹.

Ekonomik sistemin bozulması ve kamu sektörü maaşlarının uzun süredir askıya alınması, insanların sağlık hizmetleri, ilaç alma ve hatta ücretsiz hizmet sunan tıbbi tesislere ulaşım imkanını önemli ölçüde sınırladı. Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF), yerel halkın erişimini iyileştirmek amacıyla seçilmiş bölgelerde modern sağlık merkezleri kurarak bu zorluğun üstesinden geldi. Ancak, yeterli yatırım ve fon sağlanmadığı ve sağlık tesisleri ile personelin daha iyi korunmadığı takdirde, kamu sağlık sisteminin tamamen çökmesi kaçınılmaz görünmektedir. Böyle bir çöküşün, ulusal sağlık sisteminin halk sağlığı programlarının ve hizmetlerinin tam kontrolünü yeniden ele geçirme becerisi üzerinde uzun vadeli etkileri olacaktır¹⁹⁰.

Yemen'deki çatışmanın tarafları, Sana'ya gidiş-dönüş ticari uçuşların yeniden başlamasına izin vererek ve destekleyerek, ayrıca uluslararası insancıl hukuka uyumu güçlendirerek ve bölgedeki tıbbi personel ve tesislerle koordinasyonu geliştirerek sivillerin sağlık hizmetlerine erişimini iyileştirme potansiyeline sahip. bölge. Uluslararası tıbbi tahliye sistemlerine hızlı erişim birçok kişi için ölüm kalım meselesi olabilir ancak mevcut koşullar, iniş ve kalkışın fizibilitesinin ötesinde hızlı ve etkili bir sisteme izin vermiyor.

5.5. Yemen'e yapılan yardımlar

Yemen ablukası, Suudi Arabistan'ın 2015 yılında Yemen'e hava, kara ve deniz olmak üzere üç farklı yerden müdahale etmesiyle başlamıştır. ABD, bu abluka'ya bir yıl sonra katılmıştır. Mevcut abluka, Husiler tarafından 2017 yılında Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'ı hedef alan füze saldırılarıyla

¹⁸⁹ OCHA, a.g.e, s.15

¹⁹⁰ OCHA, a.g.e, s.25

daha büyük bir krize dönüşmüştür. Abluka sonucunda Yemen halkı büyük bir kıtlıkla karşı karşıya kalmıştır. Bu kıtlık Birleşmiş Milletler tarafından « dünyanın en yönetici kıtlığı » olarak yorumlanmıştır. Kıtlık, temiz suya erişim, ablukanın ardından kolera salgınının çıkması ve salgını durdurma çabaları yetersiz kalmaktadır. 2016'dan itibaren, DSÖ tartışmalarının Yemen'de koleraya karşı genel olarak binden fazla insanı olduğu görülmektedir¹⁹¹.

Yemen'deki çatışmanın tarafları, Sana'ya gidiş-dönüş ticari uçuşların yeniden başlamasına izin vererek ve destekleyerek, ayrıca uluslararası insancıl hukuka uyumu güçlendirerek ve bölgedeki tıbbi personel ve tesislerle koordinasyonu geliştirerek sivillerin sağlık hizmetlerine erişimini iyileştirme potansiyeline sahip. bölge. Uluslararası tıbbi tahliye sistemlerine hızlı erişim birçok kişi için ölüm kalım meselesi olabilir ancak mevcut koşullar, iniş ve kalkışın fizibilitesinin ötesinde hızlı ve etkili bir sisteme izin vermiyor.

“Yemen’e yapılan yardımların önemi, ülkedeki acil beslenme sorunları ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliğiyle birlikte daha da anlaşılır hale gelmektedir. 30 milyon 500 bin nüfuslu Yemen’de akut beslenme hastası sayısı 2017’de 5 milyon 500 bin iken, bu sayı 2018’de 7 milyona ve 2019’da 10 milyon 400 bine yükselmiştir. Bu sorun, günümüzde hala devam etmektedir. Beslenme sorunu yaşayanların 2 milyonunu 5 yaş altı çocuklar, 1 milyon 400 binini ise hamile ve emziren anneler oluşturmaktadır. Yemen’de sağlık hizmetlerinin sadece yüzde 51’i hizmet verebildiği için yaklaşık 19 milyon 700 bin kişi temel sağlık ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bununla birlikte, daha da endişe verici olan, 8 milyon 800 bin insanın sağlık hizmetlerinden tamamen yoksun olmasıdır. Bu durum, acil tıbbi yardıma ve sağlık altyapısının yeniden inşasına olan ihtiyacı vurgulamaktadır¹⁹².”

¹⁹¹ YYD. Yemen Krizi. <https://www.yyd.org.tr/tr/projeler/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

¹⁹² YYD. Yemen Krizi. <https://www.yyd.org.tr/tr/projeler/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan bu yana, çeşitli acil durumlar ve ihtiyaç sahibi gruplar, özellikle savaşla ilgili olarak BM müdahalesini gerektirmiştir. Birleşmiş Milletler'in insani yardım çalışmaları, dil, din ve mezhepten bağımsız olarak tüm insanların ihtiyaçlarına odaklanabilmesini sağlamıştır. Ruanda, Bosna, Suriye, Rakhine, Ukrayna ve Yemen gibi çatışma bölgeleri farklı kıtalarda her zaman öncelik taşıyor. Yemen, dünyanın en büyük insani krizi olarak kabul ediliyor ve başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok insani kuruluş, bu sorunun çözülmesi ve durumun aciliyetinin tüm dünyaya duyurulması için çaba sarf ediyor. Ancak tam bir başarı sağlanamadı ve Yemen yeterli desteği sağlayamadı. Bu durumda ablukanın etkisi büyük oluyor çünkü abluka nedeniyle yardım ya da gıda ürünleri varış noktalarına ulaştırılamıyor.

BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UNOCHA), Yemen'de büyük bir kıtlık riskini önlemek için 2021'de 3,85 milyar dolar harcanması gerektiğini söyledi. Ancak Kovid-19 salgını nedeniyle yalnızca 1,9 milyar dolarlık insani yardım toplanabildi. Kaynak sıkıntısı nedeniyle 2020 yılında Yemen'e yapılacak yardımların hayati önem taşıdığı vurgulandı¹⁹³.

“Yemen ’de kaynak hizmetlerinde yaşanan sürekli kesintiler, ülkenin yaklaşan bir felakete doğru ilerlediği konusunda sürekli uyarılar yapmaktayız. Özellikle su ve elektrik kesintileri, pandemi döneminde krizi derinleştirmekte olup, üç milyonu çocuk olmak üzere altı milyon kişinin temiz suya ve temel bakım hizmetlerine erişim sağlayamadığı bildirilmektedir”.

Çatışmaların aileleri yok etmesi, sivillerin güvenliğini tehdit etmesi ve ölüm, yaralanma, yerinden edilme gibi sonuçlarla sonuçlanması kaçınılmazdır. Küreselleşen çatışmalar milyonlarca insanı etkiliyor. İnsani kriz, artan çatışmalar, Kovid-19 salgını, koruyucu önlemler, doğal afetler, ekonomik gerileme, akaryakıt krizi, insani yardım ve finansmanın azalması gibi faktörler göz önüne alındığında, gıda güvensizliği ve yetersiz beslenme sorunu her geçen gün daha da endişe verici hale geliyor. Çatışmalar

¹⁹³ UNOCHA (2022). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023).

nedeniyle sınırlı kaynak ve sınırlı yardım gibi zorluklarla karşı karşıya kalsak da yardım sağlama çabaları devam ediyor.

“2021 Ocak ayının sonunda 1,9 milyar ABD Doları toplanmış olup, 2020 yılı için gereken 3,38 milyar ABD Dolarının %56’sı gıda temin etmek için kullanılmıştır. Bağışçıların yıllık katkıları Yemen’deki insani yardımı önemli ölçüde artırmış ve gıda güvensizliği, kolera ve diğer felaketlerin yükselişini engellemiştir. Ancak, 2021 verileri artan çatışmalar, kötüleşen ekonomik durum ve zorlaşan kullanım koşullarıyla birlikte ihtiyaçların katlanarak artacağını göstermektedir. Önceki yıllarda yaşanan beslenme sorunları ve kısıtlı kaynaklar gibi zorluklar mevcuttur. Çatışma ve sınırlı kaynaklara rağmen, 2020 yılında aylık olarak 10,7 milyona kadar kişiye yardım ve koruma sağlanmıştır. Uzun süredir ertelenen önemli değerlendirmelerden bazıları tamamlanmıştır” (UNHCR, 2021).

Save The Children adlı kuruluşa göre, Mart 2021’de Yemen’deki okullara düzenlenen beş saldırı, yaklaşık 30.600 çocuğun eğitim olanaklarından mahrum kalmasına neden oldu ve eğitim krizini daha da ağırlaştırdı. Toplamda iki milyondan fazla çocuğa eğitim hakkı tanınmadı ve en az 2.500 eğitim kurumu savaşın etkilerine maruz kaldı. Mart ayından sonra Taiz’de dört okula düzenlenen bombalı saldırıda dördü çocuk 11 sivil hayatını kaybetti. Aynı dönemde başkent Sana’da bir başka okula da hava saldırısı düzenlendi. Bu okullara yapılan saldırılar bölge halkının eğitime engel oluyor, hatta onların gelecek yaşamlarını da olumsuz etkiliyor. Kamplarda ve toplum merkezlerinde eğitim de çeşitli nedenlerle aksıyor ve Yemen’deki Avrupalıların büyük çoğunluğuna eğitim olanakları sağlanamıyor¹⁹⁴.

Yemen şu anda dünyanın en büyük insani krizini yaşıyor. Açlığın önlenmesine yönelik yardımların yetersiz kalması ve artan gıda güvensizliği nedeniyle yerel koşullar ve gıda fiyatları karşılanamayacak seviyelere ulaşarak durum kötüleşmeye devam ediyor.

¹⁹⁴ UNOCHA (2021). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023).

Düşen döviz rezervleri ve döviz dalgalanmaları milyonlarca insanı gıda veya diğer temel ihtiyaçları satın alamayacak hale getiriyor¹⁹⁵.

İç savaşın başladığı 2015 yılından bu yana, Birleşmiş Milletler öncülüğünde birçok insani yardım kuruluşu, Yemen'e kamp içi ve kamp dışı yardım sağlamak amacıyla bölgeyle sürekli temas halinde bulunuyor. Çatışmaların sona ermesiyle birlikte Yemen, özellikle 2018 yılında uzun süre kıtlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ancak yardım finansmanının öngörülemez düzeyi bu durumun devam etmesini engellemiş ve yardım hizmetlerinin bu krize mümkün olduğunca hızlı ve kapsamlı bir şekilde müdahale etmesini sağlamıştır.

“Kıtlığı önlemek için gereken 3,85 milyar doların sadece yüzde 34’ü, yani 1,326 milyar doları sağlanmıştır. Yardım kuruluşları, her ay hedeflenen 16 milyon kişiye gıda yardımı yapmak yerine sadece yarısına ulaşabilmektedir. Finansman acilen sağlanmazsa, akut ihtiyaçları olan milyonlarca insan daha büyük ihtiyaç seviyelerine düşebilir¹⁹⁶. ”

Yemen’de, çatışmaların başladığı 2015 öncesine göre gıda fiyatları yüzde 200 daha yüksektir.

“2021 Yemen İnsani Müdahale Planı (YHRP) çerçevesinde, Gıda güvenliği ortakları, 16 milyon kişiyi insani yardım kapsamında gıda yardımıyla desteklemeyi ve yarım milyon kişiyi yıl boyunca acil gıda yardımından şartlı nakit transferlerine ve geçim programlarına geçiş yapmayı planlamaktadır¹⁹⁷ ”

¹⁹⁵ UNOCHA (2022). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023).

¹⁹⁶ UNOCHA (2022). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

¹⁹⁷ UNOCHA (2022). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

Yemen'de insani yardım koordinasyon sistemi çerçevesinde çeşitli amaçlara yönelik faaliyetler yürütülüyor. Birleşmiş Milletler (UNOCHA), yerinden edilmiş insanlara temel ihtiyaçlarını karşılamak için gıda, ilaç, acil barınma ve nakit sağlıyor. Çatışmalardan etkilenen tüm illerdeki ihtiyaç sahiplerine yardım sağlanıyor. Acil durum barınakları, evlerini onarmalarına ve geçici barınma sağlamalarına olanak tanır. Birleşmiş Milletler ve diğer kuruluşlar, sağlık tesislerinin iyileştirilmesi ve salgınla mücadele çabalarına destek veriyor. Hijyen kitleri dağıtılarak, sağlık önlemleri anlatılarak ve üreticilere COVID-19 hakkında bilgi verilerek koruma sağlanıyor. Yasal ve mali yardımın yanı sıra toplumsal cinsiyet eğitimi ve psikososyal destek yoluyla savaşın etkileri hafifletiliyor. Savunmasız mültecileri ve sığınmacıları korumak ve desteklemek için de çaba gösteriliyor. Ancak tüm bu çabalara rağmen insani kriz devam ediyor ve bunun temel nedeni finansman yetersizliği¹⁹⁸.

Çeşitli ulusal ve uluslararası kurum ve kriz kuruluşları, Yemen'deki insani krize irili ufaklı yardımlarla destek veriyor. Bölgedeki çatışmalar, sivillerin ve gönüllülerin hedef alınması gibi zorluklara rağmen insani yardım kuruluşlarının sayısı hâlâ inanılmaz derecede yüksek. Her şey bu örgütlerin varlığını sürdürmesine, hatta daha fazla kaynak sağlanmasına, ablukanın kaldırılmasına, hava-deniz yollarının tamamen açılmasına bağlı.

“BM ve bağlı kuruluşlarının yanı sıra çeşitli insani yardım örgütleri, sivil halka yardım etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülen çalışmalara yönelik saldırıların tamamen durdurulması ve bir an önce ateşkesin tam anlamıyla uygulanması için çağrıda bulunmaktadır. Ancak, bu çağrılar genellikle sonuçsuz kalmaktadır.”

Yemen'in gıda arzının büyük bir kısmı Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından sağlanıyor. Yemen'in beslenmesinin büyük bir kısmının bu program kapsamında karşılanması nedeniyle WFP'nin açlıkla mücadelesi son derece önemlidir. Ancak WFP, kaynak yetersizliği nedeniyle 2022 yılında ilk koruma yardımını kesmek

¹⁹⁸ UNHCR. (2021). Yemen emergency. <https://www.unhcr.org/yemen-emergency.html> (Erişim tarihi: 03.01.2023)

zorunda kaldı ve bunun Yemen'in açlık sorununu daha da kötüleştireceğini vurguladı. Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, gıda yardımı alan 13 milyon kişiye önümüzdeki aylarda yardım verilmeyeceğini ve fonların tükendiğini bildirdi. Ocak 2022 itibarıyla gıda kaynakları 8 milyona düşürüldü ve artık yalnızca kıtlık çeken beş milyon insanın tam olarak doyurulabileceği belirtildi. 2021 yılında fonların tükenmesinin ardından yardım miktarı azaltılarak 2,9 milyon kişiye yardım, 8 milyon kişiye ise tam gıda yardımı yapıldığı belirtildi¹⁹⁹.

Gıda yardımı için fon eksikliği, hayatta kalmak için gıda yardımına muhtaç olan Yemen nüfusunun torunları için felakettir. Geçtiğimiz üç ay boyunca gıda kıtlığı aileler için önemli bir bütçe kalemi haline geldi. Kurdaki devalüasyon ve hiperenflasyon ekonomiyi olumsuz etkilerken, ülke genelinde gıda fiyatlarının hızla artması ailelerin gıdaya erişimini zorlaştırdı. Ayrıca ciddi yakıt kıtlıkları, zaten azaltılmış olan gıda yardımının yaygın dağıtımını da önemli ölçüde etkiledi.

Dünya Gıda Programı (WFP), Yemen'deki krizin felakete dönüşmesinin önlenmesinde önemli bir rol oynuyor. WFP gıda, nakit, beslenme, yönetim, eğitim, geçim kaynakları ve lojistik yardım alanlarında büyük çaba göstermektedir. WFP'nin hedefi, 2022 yılında yaklaşık 13 milyon kişiye un, bakliyat, yağ, şeker, tuz veya aynı miktarda gıdayı satın alabilmeleri için nakit para sağlamak. Nakit gıdanın planlı kullanımı ekonomiye likidite sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle çocuklar arasında görülen yüksek akut, orta ve ciddi beslenme sorunlarıyla beslenme yardımı ile mücadele eden WFP, 2022 yılında 3,7 milyon hamile/emziren kadın ve 5 yaş altı çocuğa beslenme desteği sağlamayı hedefliyor. Ayrıca program, geçim desteği yoluyla sürdürülebilir bir gelecek yaratma çabalarına da devam ediyor. WFP, eğitim ve beslenme yardımlarıyla 2022 yılına kadar 1,5 milyon kişiye ulaşmayı hedefliyor ve eğitim ile yollar, tarım arazileri, sulama sistemleri, okullar ve sağlık tesisleri gibi üretken varlıkları yeniden inşa etmeyi planlıyor. WFP, çatışma bölgeleri, eğitim eksikliği ve düşük gıda güvenliği gibi en çok etkilenen bölgelere odaklanarak 2022 yılına kadar her gün 2,4 milyon öğrenciye besleyici atıştırma hizmetleri sağlamayı hedefliyor. Ayrıca, Birleşmiş

¹⁹⁹UNOCHA. (2022). *Yemen Situation Report*, Erişim tarihi: 03.01.2023, <https://reports.unocha.org/en/country/yemen>.

Milletler İnsani Havacılık Hizmetinin (UNHAS) Bölgesel Lojistik Yardım Direktörü olarak, insani yardım çalışanlarının beş ana merkez arasında taşınmasını ve düzenli ve etkili uçuş operasyonlarını kolaylaştırmak için lojistik sorununa ölçek büyütücü bir çözüm üzerinde çalışıyor. Aden ile Aden arasında.

Doctors Earth, Save the Children, Kızıl Haç, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ve diğer birçok bölgesel ve küresel kuruluş, başta yetersiz beslenme olmak üzere sağlık hizmetlerine fon sağlamak amacıyla bölgede faaliyet gösteriyor. Bu kuruluşlar, Yemen'deki krizi tam anlamıyla çözecek güce sahip olmasalar da krizin etkilerinin hafifletilmesine yardımcı oluyorlar.

DSÖ Yemen ofisinden Ekim 2021'de yapılan açıklamaya göre, Yemen'de beş yaşın altındaki her dört çocuktan üçü yetersiz besleniyor. 2021 yılında yaşanan COVID-19 salgını nedeniyle yardımlar azalmış olsa da 109 temizlik ve hijyen malzemesinin yer aldığı TFC'ler (Tedavi ve Beslenme Merkezleri) varlığını sürdürüyor. Bu TFC'ler aracılığıyla yaklaşık 21.000 bebek ve çocuğa beslenme hizmeti sağlandı; bunların %94'ü hayatta kaldı ve yalnızca %2'si iyileşti. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Nisan 2022'den itibaren Yemen'de yaklaşık 18.000 yetersiz beslenen çocuğun tedavisi için yeni bir destek programı duyurdu. KSrelief'in desteğiyle sekiz veli, beş yaş civarındaki çocukları şiddetli akut yetersiz beslenmeyi tedavi etmek için gereken ilaç ve ekipmanlarla tedavi ediyor. Ayrıca program 9 aylık sürede 192 adet PED/SAM kiti dağıttı. Program, sağlık çalışanlarına akut yetersiz beslenmeyi önlemek için eğitim veriyor ve çocuk bakımı sağlayıcılarını enfeksiyonlar ve önlemler hakkında bilgilendiriyor.

DSÖ, acil müdahale için 300'den fazla sağlık tesisi ve tıbbi malzeme konuşlandırarak, Kovid-19 İzolasyon Merkezleri ve Acil Durum Operasyon Merkezleri (EOCS) aracılığıyla yakıt, oksijen, su, tıbbi malzeme ve ekipman gibi temel ihtiyaçları karşıladı. DSÖ, bu hayati bakım ekipmanının sağlanmasının yanı sıra, hayati önem taşıyan ilaçların ve diğer destek hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması için de çalışmalarını sürdürüyor. DSÖ'nün başarıları sayesinde temel sağlık hizmetleri mümkün hale geldi. Örgüt aynı zamanda bu hizmetlerin yayılmasını sınırlamak ve

sivilleri, sağlık çalışanlarını ve sağlık tesislerini korumak için tüm taraflarla görüşmelerde bulunuyor. DSÖ, tüm bu çabalara rağmen Yemen'deki krizi tamamen nleyemese de etkisinin oldukça etkili olduğu görülüyor. Yeterli finansmanın sağlanamaması nedeniyle uzun vadeli çözümlerin sağlanması ne yazık ki mümkün olmuyor ve Kovid-19 salgını nedeniyle yapılan finansman kesintilerinin durumu da halen belirsizliğini koruyor.

5.5.1. Uluslararası Kuruluşların Yemen'e İnsani Yardımaları

2017 yılında sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının Yemen'deki varlığı giderek arttı. Bu büyüme, 2015'te çatışmaların artmasıyla birlikte yüzde 90 civarında önemli bir büyümenin ardından geldi. Bu artışın nedeni, ani şiddet patlamaları nedeniyle insani yardım kuruluşlarının varlığındaki geçici azalmaydı; bu durum, çoğu küresel aktörün operasyonlarını başka yere taşımasına veya operasyonları için yerel personele güvenmesine neden oldu. Ekim 2017 itibarıyla BM kümelenme sistemi, Yemen'de faaliyet gösteren 143 farklı insani yardım kuruluşunun katılımını belgeledi. Bu kuruluşlar arasında ulusal ve uluslararası STK'ların yanı sıra BM kuruluşları da yer alıyor. Bunlardan 100' ulusal STK'ydı. Aynı dönemde, Birleşmiş Milletler tarafından koordine edilen sağlık kümesi, Aralık 2016'da kaydedilen 33 kuruluşa kıyasla bir artışla 43 kuruluşun aktif olarak ortaklık yaptığını bildirdi²⁰⁰.

Temmuz 2015'ten bu yana, OCHA merkezli insani yardım koordinasyon sistemi tüm ülkeyi kapsayan altı merkezi noktada organize ediliyor: Aden, Al-Mukalla, Al-Hudaydah, Ibb, Saada ve Sana'a. Merkezin Aden ve Sana'dan faaliyet gösterdiği el-Mukalla hariç, beş merkezin tamamı Mart 2017 itibarıyla faaliyettedir. Bunlar arasında Aden, Taiz ve Hacca faaliyetin en yüksek olduğu merkezlerdir. Ülkede en fazla uygulayıcı kuruluş gıda güvenliği ve tarım olup, bunu sağlık sektörü takip etmektedir²⁰¹.

²⁰⁰ OCHA, "Yemen: Organizations 3W Operational Presence," Erişim tarihi: 31 mayıs 2017, <https://ochayemen.org/hrp-2017/en/3w> ; "Yemen: Organizations 3W Operational Presence.

²⁰¹ OCHA 2021, a.g.e

ICRC, Uluslararası Tıp Komitesi ve Sınır Tanımayan Doktorlar, mevcut başarısız sağlık sisteminin normalde sağlayacağı acil olmayan birçok hizmeti, normalin ötesine geçen bir dereceye kadar devralıyor. Bunlar arasında insülin sağlanması ve diyaliz, kan bankalarının işletilmesi ve sevk sisteminin yönetimi gibi hizmetler yer almaktadır. Bu faaliyetler hayatların korunması açısından kritik öneme sahip olsa da, kuruluşların kendileri bu tür bir ikamenin sürdürülemez olduğunu ve acil müdahale için uluslararası kaynakların en etkili tahsisini temsil etmediğini vurgulamaktadır²⁰².

Dünya Bankası, 22 ilin tamamındaki en savunmasız insanlara acil geçim, sağlık ve beslenme yardımı sağlamayı amaçlayan 500 milyon dolarlık finansman açıkladı. BM kuruluşları 2016 yılında bu toplamın 50 milyon dolarını sosyal refah ve sağlık projelerine ayırdı. Geriye kalan 450 milyon doların 250 milyon doları gelir fırsatları yaratmak ve Kalkınma Sosyal Fonu ile Bayındırlık Projesini güçlendirmek için tahsis edilecek. Bu tür çabalar geleneksel olarak insani yardım olarak sınıflandırılmasa da, halkın tıbbi tedavi de dahil olmak üzere temel ihtiyaçlara erişiminin sağlanması açısından kritik önem taşıyor. Geriye kalan 200 milyon dolar, BM Kalkınma Programı (UNDP), UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yaklaşık 7 milyon Yemenliye acil ve temel sağlık ve beslenme hizmetlerinin sağlanması amacıyla yerel sağlık sistemini güçlendirmek için kullanılacak²⁰³.

Bu çabaların ayrıntıları belirsizliğini koruyor, ancak asıl amaçlarının, kötüleşen yerel halk sağlığı sistemine önemli bir destek sağlayarak temel hizmetlerin tamamen çökmesini önlemek olması muhtemel. Küresel toplum için en önemli ve önemli eylem, kamu sağlık sektöründeki doktorlara, hemşirelere ve diğer önemli pozisyonlara ödeme yapılmasını sağlamaktır.

Kasım 2017'de Dünya Bankası, ülke çapında savaştan etkilenen on dokuz şehre odaklanan 150 milyon dolarlık yeni bir girişimi açıkladı. Bu projenin uygulaması BM

²⁰² OCHA 2021, a.g.e

²⁰³ World Bank, "New US\$150 Million Project to Focus on Yemen's Conflict- Affected Cities," Erişim tarihi: 2 ekim 2017, www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/11/02/new-us150-million-project-to-focus-on-yemens-conflict-affected-cities.

Proje Hizmetleri Ofisi (UNOPS) tarafından Bayındırlık Projesi, Yol Bakım Fonu ve Kentsel Su Proje Yönetim Birimi (Yemen'in krizden kurtulmayı başaran üç köklü kurumu) ile işbirliği içinde yürütülüyor²⁰⁴.

OCHA'nın Yemen'de faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarına ilişkin derlemesi, bazı kuruluşların resmi olarak koordinasyon sistemine entegre olmaması veya resmi katılım için gerekli koşulları karşılamaması nedeniyle muhtemelen yetersiz bir ifadedir. Bu aktörler, BM çerçevesinden tamamen bağımsız olarak faaliyet göstermektedir ve ICRC ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi diğer dış kuruluşların aksine, BM tarafından koordine edilen verilere dahil edilmemektedir. Bu durum, Yemen'deki insani yardım sağlayıcılarının rolleri ve faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir genel bakış sunmayı zorlaştırmaktadır²⁰⁵.

Pek çok uzman, fon açığı göz önüne alındığında, BM liderliğindeki insani sistemin gerçek ihtiyaçları yeterince karşılayabilme becerisine ilişkin endişelerini dile getiriyor. 2017 yılının son çeyreği itibarıyla Yemen'in BM insani planı için gereken fonun yalnızca yüzde 56'sı tahsis edilmişti. Geleneksel olarak Yemen'e yönelik insani müdahale planının yapısına ana katkıyı sağlayan ABD'nin, mevcut yönetim nedeniyle Yemen'e yönelik yaklaşımını değiştirmesi bekleniyor. ABD desteği azalır, boşluğu doldurmak ve insani yardım operasyonlarının kesintisiz devam etmesini sağlamak için diğer bağışçıların devreye girmesi gerekecek²⁰⁶.

Ancak yerel gözlemciler önerilen miktarın gerçek ihtiyaçları tam olarak yansıtmadığını vurguladı. 2016 için talep edilen 1,8 milyar doların, 13,6 milyon kişinin ihtiyaçlarını karşılaması amaçlanıyor; kişi başına ayda ortalama 11 dolar, yani günde yaklaşık 30 sent. Ayrıca yeterli fona sahip olmak yeterli olmayabilir. Bir STK, fiziksel nakit eksikliği nedeniyle banka hesaplarındaki fonların kullanılamaz hale geldiği, bu fonlara erişilemez hale geldiği ve projeleri riske attığı bir örneği hatırlattı. Sanaa'daki

²⁰⁴ Hill, G. Salisbury, P. Northedge, L. and Kinninmon, J. (2013). "Yemen: Corruption, Capital Flight and Global Drivers of Conflict," Chatham House.

<https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/194239>

²⁰⁵ OCHA 2021, a.g.e

²⁰⁶ Yemen Data Project. (2019). Yemen Data project. <https://www.yemendataproject.org/data.html>

insani yardım ortaklarının Ekim 2015 itibarıyla bankalardan günde 400.000 riyalden (yaklaşık 1.300 ABD doları) fazla para çekemedikleri bildiriliyor; Hudeyde'de limit 200.000 riyaldir²⁰⁷.

5.5.2. Uzman Kuruluşların Yemene'e İnsani Yardımları

Her ne kadar Yemen uzun bir siyasi ve ekonomik istikrarsızlık geçmişine ve zayıflamış bir mevcut mali sisteme sahip olsa da, ülke gelişen bir özel sektör için sağlam bir temele sahip. Yemen, önemli petrol ve doğalgaz rezervleri nedeniyle henüz kullanılmamış enerji potansiyeline sahip ancak bu kaynaklardan henüz tam anlamıyla yararlanamadı. Ayrıca ülke, bölgedeki önemli bir ticaret merkezinde stratejik bir konuma sahiptir. Yemenliler ticarete karşı güçlü bir eğilim gösteriyor ve yetenekli zanaatkarlar ve girişimciler olarak uzmanlıklarıyla tanınıyorlar.

Ancak çatışmalar ve uygulanan kısıtlamalar yerel altyapının, tedarik ağlarının ve ticaret fırsatlarının çoğunu önemli ölçüde etkiledi. UNDP'nin 2015 tarihli araştırmasına göre işletmelerin en çok zarar gördüğü yerler Aden, Taiz ve Saada oldu. Ancak son gelişmeler göz önüne alındığında, kayıpların Hudeyde ile batı ve güney illerinin çoğunda işletmeleri de etkilemiş olması muhtemel. Yemen'in özel sektörü şu ana kadar dikkate değer bir dayanıklılık sergiledi. Ancak gerekli ekonomik koşullar mümkün olan en kısa sürede oluşturulmazsa, uzun vadeli önemli kayıplar riski neredeyse kaçınılmazdır.

Eldeki sınırlı verilere göre, halihazırda ülkede faaliyet gösteren şirketlerin çoğunluğu insani yardım çalışmalarına çeşitli şekillerde katılmaktadır. Bu çabalar, hayırseverlik bölümleri aracılığıyla yardım sağlamak, insani yardım kuruluşlarıyla işbirliği yapmak veya ücretsiz veya uygun fiyatlı sağlık hizmetleri sağlamak gibi doğrudan olabilir. Gıda fiyatlarının düzenlenmesi veya sağlık hizmetlerinin lojistik yönlerinin desteklenmesi gibi faaliyetler de dahil olmak üzere dolaylı çabalar da olabilir. Oxfam,

²⁰⁷ OCHA, Yemen Humanitarian Needs Overview 2017, Erişim tarihi: 26 ocak 2017
<https://reliefweb.int/report/yemen/yemen-2017-humanitarian-needs-overview-enar>.

Kızıl Haç Hareketi, UNDP gibi kuruluşlar ve hatta Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID) gibi bazı bağışçılar, hizmet sağlamak veya yardım ve desteğe erişimi kolaylaştırmak için dirençli Yemenli şirketlerle ortaklık kurdu²⁰⁸.

Ülke çapındaki en aktif katılımcılar arasında el-Saeed Bilim ve Kültür Vakfı (HSA Grubu) ve el-Kuraimi İslami Mikrofinans Bankası yer alıyor. İnsani yardım sektöründeki özel kuruluşlar arasında düzenleme, gözetim veya koordinasyon eksikliği nedeniyle gerçek etkileri belirsiz kalsa da, özel kuruluşların krizin çözümüne yardımcı olacağı açıktır²⁰⁹.

Al-Omgı Kardeşler Para Borsası örneği temsili bir örnek teşkil ediyor. Yemen genelinde 95 şubeden oluşan ağıyla şirket, bankacılık hizmetleri sunuyor, hesap tutuyor ve düşük maliyetli para transferlerini kolaylaştırıyor. AQAP militanları 2015 yılında güney Yemen'in kontrolünü ele geçirdiğinde merkez bankasından milyonlarca dolar yağmaladılar ve birçok bankayı faaliyetlerini durdurmaya zorladılar. Ancak Al-Omgı Kardeşler Para Borsası, ulusal petrol şirketinin hesaplarını yöneterek, Yemen hükümetine maaş dağıtarak ve temel hizmetleri sağladığı için yerel yetkililerden övgü toplayarak faaliyetlerine devam etti²¹⁰.

Ancak 2016 yılında ABD Hazine Bakanlığı ve Birleşik Arap Emirlikleri, şirketi Yemen'deki operasyonları finanse etmek ve şirketlerden ve girişimcilerden vergi toplamak için kullanılan bir AQAP hesabını desteklemekle suçladı. Kapatılması Yemen'e olan mali akışı daha da azaltacak olan Al-Omgı, o sırada kontrol kendisinde olduğundan AQAP'ın taleplerine uymaktan başka seçeneği olmadığını iddia etti. Bununla birlikte hem ABD hem de Birleşik Arap Emirlikleri, El-Omgı'yı terörist grupları finanse eden veya destekleyen örgütler listesine ekledi. Bu eylem, Şirketin uluslararası kaynaklardan fon alma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyebilir. Al-Omgı davası, temel işlevlerin bir güç boşluğunda özel şirketler tarafından devralınmasının içerdiği karmaşıklıkları net bir şekilde hatırlatıyor.

²⁰⁸ Yemen Data Project., a.g.e

²⁰⁹ Yemen Data Project., a.g.e

²¹⁰ Ben Hubbardnov and Saeed Al-Batati, "Yemeni Bankers Get in Trouble over a Customer, Al Qaeda," New York Times, Erişim tarihi: 15 Eylül 2016, www.nytimes.com/2016/11/16/world/middleeast/yemen-al-qaeda-bank.htm

İnsani kriz, insanların emirlerini, kısıtlamalarını veya refahını ciddi şekilde tehdit eden bir olay veya olaylar dizisi olarak tanımlanır. Yemen, geçtiğimiz on yılda olduğu gibi bu yıl da dünyanın en büyük insani krizlerinden biri haline geldi. Bölgedeki kaynakların yetersiz olması durumunda küresel ölçekte yapılan insani müdahaleler tek çözüm olarak görülüyor. Yemen de bu müdahalelere ihtiyaç duyan ülkeler arasında yer alıyor.

2014 yılında kurulan bağımsız bir düşünce kuruluşu olan Sana'a Stratejik Araştırmalar Merkezi, bilgi üretimi yoluyla bölgede değişim yaratmayı hedefliyor. Bu makale, Sana'a Stratejik Araştırmalar Merkezi İnsani Yardım Raporu'na dayanarak bir analiz yapmakta ve eksiklikleri ve engelleri değerlendirmektedir. Veri toplama ve sağlama gibi sorunlar tartışılıyor ve bu konuların siyasi arka planı inceleniyor. Ayrıca bölgede ve diğer bölgelerde yaşanan insani krize yönelik yeni çözümlerden de bahsediliyor²¹¹.

“İnsani yardım” kavramı birkaç temel prensibe dayanmaktadır: ihtiyaçlara zamanında ve uygun şekilde cevap vermek, çatışma ve doğal afetlerden etkilenen sivillere odaklanmak, çatışma ortamlarında sivilleri korumak ve yerinden edilmiş kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak. Her ne kadar bu tanım kabul edilse de insani müdahalenin tek tip bir tanımı bulunmamaktadır. Tanımın genel olarak kabul edilmesi yoruma yer bırakabilir ve kesinlik ilkesi konusunda şüphe uyandırabilir. Ayrıca güvenlik durumu, destek personelinin gözlem ve değerlendirme personelinin güvenilir ve bilgili beklentileri karşılamasına engel teşkil etmektedir. 2015 yılında bir BM doktoruna göre, kendisi de dahil olmak üzere yardım çalışanlarından hiçbirinin, merkezi çatışma bölgelerinde ve çevre bölgelerde olup bitenler hakkında herhangi bir bilgisi yoktu. Yardımın devam edip etmediği ve kime yönelik olduğu konusunda güven yoktu. Rapora göre 2015-2016 ihtiyaç değerlendirme sistemi olmadan yapılan analizler bu nedenle değerlendirmelere ve diğer veri setlerine dayanıyor. 2018 yılında Yemen'in çoğu bölgesinde kullanım kısıtlamalarının aşılması için ortak çalışmalar yapılmış olsa da 2019 yılında bu değerlendirmelerde %60'lık bir düşüş yaşandı. Ülke genelinde önemli bir değerlendirme araştırması olan MCLA (Çoklu Küme Konum Değerlendirmesi), Husi yetkililerinin engellemesi nedeniyle 2019 yılında

²¹¹ Mabrouk, a.g.e. s.41

tamamlanamadı. Bu nedenle 2020 ve 2021 yılına ait verilerin bulunabilirliği ve geçerliliği de sorgulanabilir. Bu durum aynı zamanda veri setlerindeki “veri yok” durumunu da açıklamaktadır²¹².

Bölgenin ana aktörleri eylem planlarını belirli bir bölgeye dayandırıyor. Bu nedenle durumu yerinde dikkatle gözlemleyen ve değerlendiren güvenilir verilere ihtiyaçları var. Bölgede erişilebilen tek bilgi, bu önemli veriye dayalı güvenlik ve yapısal uygulama planlarına ilişkindir.

Örneğin 2019 IIO (Uluslararası İnsani Ortaklık) yıllık raporunda 13,7 milyon kişinin yardım aldığı belirtiliyor. Bu sayı, yıl içinde en çok kullanılan ve yaygın olarak kullanılan hizmet olan yemek dağıtımını alan kullanıcılara dayanmaktadır. Yıllık raporda, gruplar arası erişim dikkate alındığında toplam 13,7 milyon kişinin erişimiyle 2019 yılında 13,3 milyon kişinin acil gıda yardımı alacağı belirtiliyor. Gıda yardımı almayan ancak diğer yardımları alan 400 bin kişinin nasıl tespit edileceği bilinmiyor. Üstelik Dünya Gıda Programı (WFP) verileri bu rakamlarla çelişiyor ve Kasım 2019'da 12,73 milyon kişinin bir ay içinde gıda yardımı alan en yüksek sayıya ulaştığını gösteriyor. Buna ek olarak, 2018'in sonlarından bu yana gıda yardımının böceklerle ve hayvanlara yoğun bir şekilde yönlendirilmesi için düzenlemeler yapıldı ve bu durum, güvenlik endişeleri nedeniyle Haziran 2019'da Sana'daki gıda yönetiminin kapatılmasıyla sonuçlandı²¹³.

Bölgedeki siyasi durum dikkate alındığında bu şüpheli beklentiler şaşırtıcı değil. Husilerin kontrolündeki yerleşim birimlerinin etrafındaki aktif alanlar ve bazı bakanlıkların koruması altındaki alanlar, planlanan yardımların tamamının veya büyük bir kısmının hedef bölgeye ulaşmasını oldukça zorlaştırıyor. Aslında yardımın doğru şekilde ulaştırılıp ulaştırılmadığına dair güvenilir bir veri bulunmuyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2020) raporuna göre yardımın yönlendirildiği bölgede takibin mümkün olduğu düşünüldüğünde bu durum daha da anlaşılır hale geliyor²¹⁴.

²¹² WFP., a.g.e

²¹³ Mabrouk, a.g.e. s38

²¹⁴ Erel, G. (2020). *Koalisyon'un Yemen Müdahalesi 2020'de Sonlanacak mı ?*. ORSAM, No: 112

Yemen'deki yapılar genellikle Husi hareketi ve uluslararası kapasiteye sahip Yemen hükümeti tarafından bir araya getiriliyor. Bu kurumların tüm ihtiyaç değerlendirmeleri ve veri toplama süreçleri üzerinde kontrolü bulunmaktadır. Ancak yapılan değerlendirmeler ve hatalı listelerin kontrol edilmesi süreci çoğu zaman müdahalelerin gölgesinde kalıyor ve hatalar göz ardı ediliyor. Rapor (2021), insani yardım departmanlarının değerlendirme gerekliliklerinin yerine getirilmesinde de bölgesel departmanların varlığını vurgulamaktadır. Bu durum bağımsız veri toplamayı son derece zorlaştırdı. Husi güçleri hangi verilerin çıkarılabileceğine ve ne kadar veri paylaşılacağına sınırlamalar getiriyor. Bu belirsizlik, verilerin nasıl, kim tarafından ve hangi kısıtlamalar altında toplandığı konusunda yanılgılara yol açmakta ve yardım hızını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, şeffaflığın sağlanması ve müdahale için eyleme dönüştürülebilir bir şekilde bilgi sağlanması, yardımın etkili bir şekilde ilerlemesine engel olmak zordur²¹⁵.

İnsani yardım genellikle hayat kurtaran acil yardımı içerir ve uzun vadeli çözümler sunma yeteneği sınırlıdır. Yemen gibi birçok zorlu koşulun yaşandığı bölgelerde sel, kuraklık veya gıda güvenliği gibi durumlar insani müdahaleyi gerektirebiliyor. Bu ihtiyaçlar genellikle acil müdahale yoluyla karşılanır. Ne yazık ki, mevcut savaştan önce bile Yemen, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi'nde (UNDP, 2011) 187 ülke arasında 154'üncü sırada yer alıyordu ve bu da uzun vadeli eylemlere ve stratejik hamlelere olan ihtiyacın altını çiziyordu. Bu uzun vadeli değişiklikler daha kalıcı, etkili ve sürdürülebilir müdahaleleri gerektirmektedir. Ancak Husi hareketi başta olmak üzere birçok faktör bu müdahalelere ciddi engel teşkil etmektedir. Husi hareketinin kısıtlayıcı ve kontrolcü müdahaleleri veri şeffaflığını ve güvenilirliğini azaltarak bölge ile yardım hizmetleri arasında sağlıklı ve açık iletişimi engellemektedir. Bu eksik ve hatalı veriler, finansman veya yatırımlarda kısıtlamaya ve geliştirme sürecinde kısıtlamaya yol açmaktadır. Yemen'deki mevcut durum ve sorunların çoğunun siyasi kökenli olduğu göz önüne alındığında, ne kadar az ya da çok olursa olsun insani yardımların bu krize kesin olarak çözüm getirmeyeceği ve

²¹⁵ Ereli, G., a.g.e. s25

getireceğinin de hiçbir garantisinin olmadığı açıkça ortaya çıkıyor. gelecek nesiller için de geçerli olacaktır²¹⁶.

Mısır merkezli Al-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırma Merkezi'nin araştırmalarına göre, İkinci Körfez Girişimi ile Yemen'de çözüm yaratmanın mümkün olduğu tespit ediliyor. Birinci Körfez Girişimi'nin Nisan 2011'de hayata geçirilmesi, Yemen Cumhurbaşkanı ile ortak bir süreci başlatmış ve daha istikrarlı bir siyasi ortam yaratmıştır. Ancak Yemen hükümetinin yeni hatalar ve sorunlar yaratması çözümün başarısız olmasına neden oldu. Seçilen cumhurbaşkanının görevden ayrılmasının ardından oluşan siyasi boşluk, Husi hareketinin güç ve kontrol kazanmasına yol açtı. Bu geçmiş olayları hatırlamak önemli çünkü üzerinden on yıl geçmesine rağmen Yemen'de pek bir ilerleme kaydedilemedi. Bu durum, Yemen'deki krizin çözümü için başta Mısır olmak üzere çevre aktörlerin bir araya gelmesine neden oldu. Körfez Konseyi ikinci bir Körfez girişimi planladığını açıklarken, Husi hareketinin bu çağrıya katılmayı reddetmediği bilgisinin ortaya çıkması halinde iş birliğinin hayata geçirilebileceğini gösterecek²¹⁷.

Yeni bir Körfez girişiminin başarılı olabilmesi için sadece siyasi reform sürecine odaklanmaması, aynı zamanda Yemen'i birleştirmeyi amaçlayan bir formülü de içermesi gerekiyor. Körfez Girişimi'nin amacı, bölgeleri Husi güçlerinin kontrolünde tutarak, askeri yapının ve profesyonel siyasi grupların ağırlığını güçlendirerek kalkınma sürecini başlatmaktır. Bu sonuçlar Yemen'deki güç dengesini değiştirecek, Husi hareketini zayıflatacak ve onu gerçek bir çıkmaza sürükleyecektir.

Bu durum Yemen'deki insani krizi açıkça yansıtıyor. Sorunu çözmek için öncelikle sorunun tanımlanması gerekir. Siyasi alanın karmaşıklığı ve yıpranması, sosyal ve ekonomik kriz alanlarını etkiliyor ve çıkmaza yol açıyor. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi gıda güvenliği gibi politik olmayan bir konu bile politik nedenlerden dolayı

²¹⁶ <http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016OverviewWeb.pdf> (03.01.2023).

²¹⁷ UNHCR. (2021). *Yemen emergency*, Erişim tarihi: 03.01.2023, <https://www.unhcr.org/yemen-emergency.html>.

özömsüz kalabilmektedir. Yemen'deki güvenlik kaygılarının giderilmesi için siyasi unsurların kullanılması müdahaleleri engelliyor²¹⁸.

Sonuç olarak Yemen uzun vadeli bir kriz içerisinde. Bu makalede bu zamanın arka planı ve ortaya çıkan engeller hakkında bilgi verilmekte ve bir analiz yapılmaktadır. Veri toplamanın zorlu koşullarda yapılması güvenilirliği zayıflatır. Ancak bu koşulların çoğunun siyasi ağırlık taşıması şaşırtıcı değil. Şu anda yürütölen müdahalelerin siyasi bağlamı bulanıklaştırması, bölgedeki birçok konunun ertelenmesine yol açarak Yemen'in kalkınmasını sekteye uğratabilir. Bu nedenle Körfez Girişimi, Yemen'deki insani krize umut verici bir çözüm olarak görülüyor.

²¹⁸ UNHCR (2021)., a.g.e.

6. SONUÇ

Ortadoğu'da bölgesel güç olma yarışı ve arayışı büyük bir yoğunlukla devam ediyor. Arap dünyasını tam olarak birleştirememesi, bölge devletlerinin eksiklikleri ve güçlerini sürdürme arzuları dış politikalarının belirleyici unsurlarıdır. Genellikle statükocu politikalar izleyen Orta Doğu ülkeleri, her zaman bölgesel güçlerin yükselişinden endişe duymuş ve önlem almaya çalışmıştır. Bu nedenle güç dengelerinin değişmesini önlemek amacıyla doğrudan veya sınırlı müdahaleleri sınırlayan politikalar izliyorlar.

Dış müdahalenin iç savaşın dinamikleri üzerindeki etkisini incelediğimizde bu durumun geçmişte de bugün de Yemen'de yaşandığını görüyoruz. Siyasi, askeri ve ekonomik yapısı zayıf devletlerin iç savaşlarda ön sıralarda yer alması, Yemen'de bunu görmenin şaşırtıcı olmadığını gösteriyor. Bu tür devletlere yönelik en büyük tehdit iç faktörlerdir; dış faktörlere göre daha az etkilidirler. Devlet kurumlarının zayıf olduğu, ekonominin sınırlı bir eliten kontrolü altında olduğu, baskıcı rejimlerin ve isyanların varlığının kışkırtıldığı bir yapı sunuyor. Her iki iç savaşta da güç ve zenginlik belirli bir kesimde yoğunlaşmış ancak halkın temel ihtiyaçları ve yaşam koşulları bu bölgelerdeki aşiretler ve siyasi elitler tarafından yeterince karşılanamamıştır. Yardımlar sayesinde halk ayaklanmaların yayılmasının ana nedeni haline geldi. Kurumsal kapasite eksikliği ve kabile normlarının aşılmasındaki zorluklar, Yemen'in zayıflığının diğer nedenleridir. Öte yandan yalnızca seçkinlerin erişebildiği bir devlet, toplumun bir arada kalmasını zorlaştırıyor. Bu durum meşruiyetin kaybolmasına ve devlete olan bağlılığın azalmasına yol açmaktadır. Milli birliğin sağlanamadığı bölgelerde ideolojik bölünmeler böyle ortaya çıkıyor ve dış aktörlerin desteğiyle bölünme başlıyor. Birden fazla aktörün yer aldığı iç savaşlar diğer çözümlere göre daha karmaşıktır. Tarafların tüm kabul koşullarını yerine getirip anlaşmaya varmaları zor bir süreçtir. Sahada güçlü olan tarafın masada daha fazla pazarlık gücü vardır ve bu da daha şiddetli çatışmalara yol açar. Güç ve yetki paylaşımını sağlayamayan meşru iktidar, dış müdahaleyi isteyen bir taraf haline geliyor. Doğrudan veya kısıtlayıcı dış müdahalelerin devam etmesi, bu tür savaşların çözümü için üçüncü bir tarafın ikna edilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Yemen'deki mezhep çatışmaları, ülkede toplumsal bölünmeye ve iç savaşın çıkmasına yol açan temel bir dinamiktir. Bu çatışmanın temelinde Sünni ve Şii Müslümanlar arasındaki tarihsel ve dini farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Zeydi Şii imamlar ve diğer Şii gruplar Sünni egemenliğine karşı çıkarak eşit haklar ve haklarının korunmasını talep etti. Mezhepçilik Yemen toplumunu derinden böldü ve siyasi gerginliklerin önünü açtı. Bu çatışma, Yemen'deki tarihi dinamiklerle de birleşince iç savaşın kapısını araladı.

Vekalet savaşları da Yemen'deki çatışmayı daha da karmaşık hale getiren bir diğer önemli faktör. Başta İran, ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere bölgesel ve uluslararası aktörler, kendi çıkarlarını korumak ve bölgesel nüfuzlarını artırmak amacıyla Yemen'deki çatışmada taraf oldular. Bu ülkeler yerel grupları destekleyerek savaşı daha da tırmandırdılar. Bu vekalet savaşları Yemen'in sorunlarının çözümünü daha da karmaşık hale getirdi. Özellikle Suudi liderliğindeki koalisyonun Husi isyancılara yönelik askeri müdahalesi çatışmayı daha da şiddetlendirmiş ve insani krizi daha da kötüleştirmiştir.

Yemen'deki sorunların çözümünde ulusal ve uluslararası aktörler arasındaki işbirliği ve çözüm odaklı politikalar büyük önem taşıyor. Çeşitli mezhep ve grupların temsilcilerinin katılımıyla ulusal düzeyde bir uzlaşma süreci başlatılmalıdır. Amaç toplumsal uzlaş ve adil bir liderlik modeli oluşturmaktır.

Uluslararası düzeyde bölgesel ve uluslararası aktörlerin Yemen'den çekilmesi ve Yemen'in egemenliğine saygı duyulması gerekiyor. Bölgedeki çatışmaların etkisinin Yemen'de çözülmemesi gerekiyor. Uluslararası toplum, Yemen'deki insani faaliyetleri desteklemeli ve insani krizin sona ermesine yardımcı olmalıdır.

Ayrıca Yemen'deki insan hakları ihlalleriyle mücadele edilmeli ve sorumlulardan hesap sorulmalıdır. Sivil halkın korunması için gerekli tedbirler alınmalı, yardım kuruluşlarının çalışmaları aksatılmamalıdır.

İran, Yemen'deki Husi isyancılarını destekleyerek bölgesel nüfuzunu artırmak ve Suudi Arabistan gibi rakip bir güce karşı denge oluşturmak istiyor. İran, Husilere silah, lojistik destek ve ideolojik destek sağlayarak Yemen'deki çatışmayı daha da şiddetlendirdi. İran'ın bu müdahalesi mezhep çatışmasını daha da alevlendirdi ve iç savaşı yoğunlaştırdı.

ABD, Yemen'deki çatışmada Suudi liderliğindeki koalisyona askeri ve istihbarat desteği sağladı. ABD'nin Yemen politikası terörle mücadele, bölgesel güvenlik, enerji kaynaklarının korunması gibi çıkarlara dayanıyor. Ancak bu destek çatışmanın tırmanmasına, insani krizin ağırlaşmasına ve sivil kayıpların artmasına katkıda bulundu.

Suudi Arabistan, Husilere karşı askeri koalisyona öncülük etti ve Yemen'deki meşru hükümeti destekledi. Suudi Arabistan'ın Yemen politikası bölgesel nüfuzunu korumayı, İran'ın nüfuzunu dengelemeyi ve Yemen'deki istikrarsızlığa son vermeyi amaçlıyor. Ancak bu askeri müdahale çatışmanın büyümesine ve insani krizin daha da kötüleşmesine yol açtı.

Yemen'deki çatışmada diğer bölgesel ve uluslararası aktörler de farklı şekillerde rol oynadı. Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Türkiye gibi ülkeler de değişen derecelerde katkıda bulunarak kendi çıkarlarını korumaya çalıştılar.

Bu ülkelerin Yemen politikaları bölgesel güç mücadeleleri ve çıkar-sonuç ilişkileriyle yakından bağlantılıdır. Her ülke, Yemen'deki çatışmanın sonucundan nasıl etkileneceğini ve kendi çıkarlarını nasıl koruyabileceğini düşünüyor. Bu nedenle çözüm arayışlarında uluslararası aktörlerin etkisi çok önemlidir. Uluslararası toplumun iş birliği ve diplomatik çözüm çabaları, Yemen'deki krizin sona erdirilmesinde temel bir rol oynamalıdır. Ancak bu süreçteki uluslararası aktörlerin kendi çıkarlarını tartması ve Yemen'in kendi geleceğini belirleme hakkına saygı duyması gerekiyor.

Yemen'deki çatışmalara yakından bakıldığında özellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanan yoksulluk göze çarpıyor. O zaman geleneksel çizgilerin hakim olduğu ülkenin merkezi hükümetinin zayıflığı ortaya çıkıyor. Ancak Yemen'in mevcut

merkezi hakkında yorum yapmak gerekirse, idari merkezin zayıflığı devam ettiği sürece bölgede istikrarın sağlanması pek mümkün değil. Bu aynı zamanda sadece merkezi hükümeti kısıtlayan, olumsuz yönlerini güçlendiren bir yönetim oluşması ihtimalini de beraberinde getirecektir. Böyle bir durum istikrardan ziyade çatışma ve çatışmayla karakterize edilir. Çevre için koşullar yaratabilir veya mevcut istikrarsızlığı şiddetlendirebilir.

Yemen'deki iç savaş ülkenin ekonomik altyapısını tahrip etti, tarım ve sanayiye olumsuz etkiledi. İnsanlar temel gıda maddelerine ulaşmakta zorluk yaşıyor. Ayrıca işsizlik oranları arttı, gelir kaynakları azaldı ve yoksulluk hızla yayıldı. Yemen'deki açlık krizi başta çocuklar ve yaşlılar olmak üzere sivil nüfusu etkiliyor.

Yemen'in sağlık altyapısı, iç savaşın yol açtığı yıkımdan büyük zarar gördü. Sağlık hizmetlerine erişim zorlaştı, hastane ve kliniklere saldırı düzenlendi, tıbbi malzeme sıkıntısı yaşandı. Bu durum kolera, difteri ve diğer bulaşıcı hastalıkların yayılmasına zemin hazırladı. Sağlık sisteminin hasar görmesi ölümlerin artmasına ve hastalık kontrolünün kaybedilmesine yol açtı.

Uluslararası yardım kuruluşları, Yemen'deki insani krizin hafifletilmesi için büyük çaba harcıyor. Bu kuruluşlar gıda, temiz su, tıbbi malzeme ve diğer insani yardımları dağıtarak sivillerin yaşam koşullarını iyileştirmek için çalışıyor. Ancak çatışma ortamı yardımların sivillere dağıtılmasını ve ulaştırılmasını zorlaştırıyor. Ayrıca yardım kuruluşlarının siyaseti, çatışmanın tarafları arasındaki müzakereler ve güvenlik konuları nedeniyle karmaşık hale geliyor. Bu kuruluşlar tarafsızlık ve etkinlik ilkelerine bağlı kalarak insani yardım sağlamayı amaçlamaktadır.

Yemen'deki iç savaş ülkede büyük bir insani krize yol açtı. Açlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve yardım kuruluşlarının politikaları Yemen'de sivillerin karşı karşıya olduğu acı gerçektir. Bu krizin son bulması ve insani yardımın daha etkin sağlanması için çatışmanın sona ermesi, taraflar arasında diplomatik çözüm bulunması ve uluslararası toplumun daha fazla destek vermesi gerekiyor. Yemen'deki sivil halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve insanlık dışı acılara son verilmesi için acilen harekete geçilmesi gerekiyor.

Yani genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, her savaşta olduğu gibi Yemen İç Savaşı'nda da bir kazananın olduğu söylenemez. Savaşın kazananı yoktur sözünü tekrarlarırken, savaşın kaybedeni bir kez daha insanlıktır. İnsanlar temel haklarından mahrum bırakılırken hem geçmiş nesillere hem de gelecek nesillere ciddi zararlar veriliyor. Sebep ne olursa olsun, savaşın sözde kazanımları kayıplardan çok daha fazladır. Dünya çapındaki savaşlarda olduğu gibi Yemen iç savaşında da insan hakları ihlal edilse de birçok insan hakkının ihlal edildiği, hatta gelecek nesillerin haklarının da gasp edildiği söylenebilir. Oluşan hasarlar kısa sürede onarılması zor sonuçlara yol açmakla kalmayıp aynı zamanda doğrudan insanlara da zarar vermektedir. Doğaya verilen zararın yanı sıra günümüzde ve gelecekte kayıplara ve ihlallere de yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

- ‘Saudi-led coalition sends thousands of troops towards Hodeidah’, al-Jazeera, 31 October 2018.
- ‘Yemen “worst humanitarian crisis in the world”: EU’, Al Jazeera News, 5 August 2018; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR), Yemen: an ‘entirely man-made catastrophe’—UN human rights report urges international investigation, media release, United Nations, 5 September 2017.
- ‘Yemen crisis: President Hadi flees as Houthi rebels advance’, BBC News, 25 March 2015.
- “Iran's Khamenei meets Yemen Rebels after Blow for Saudi Coalition,” Agence France Presse, August 14, 2019.
- “Yemen: Press Conference to Discuss the Health Situation in Taiz,” Arab24, June 25, 2016.
- A Eshaq, A Fothan, E Jensen, T Khan and A Al Amodi, ‘Malnutrition in Yemen: an invisible crisis’, The Lancet, 389, 7 January 2017, pp. 31–32.
- Abdulhamid, İ. (1994). *İslamda İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, (Çev. M. Saim Yeprem), Marifet Yayınları İstanbul.
- Abdulwahab Al-Qassab, “Strategic Considerations of the UAE Role in Yemen,” The Arab Center, March 9, 2018, 2.
- Adel Mahmoud Al-Rashidi, M., ve Mahmoud, Husi saldırganlığı ile Suudi Arabistan'ın konumu arasındaki Yemen devleti, Süveyş Kanalı Üniversitesi Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Dergisi, Mısır 2020, 3 (34) : 162-188.
- Adid Davişa, Arap Milliyetiliği: Zaferden Umutsuzluğa, 2.Basım, Lütfi Yalçın (çev.), İstanbul: Literatür, 2016.
- Ahmad Majidyar, “Iranian Cleric Admits IRGC Provides Weapons to Houthis in Yemen,” Iran Observed, Middle East Institute, April 20, 2017.
- Akcan, N. Ve Doğan, A. (2020). *Riyad Anlaşması'nın Başarısız Olmasındaki Etkenler*, ORSAM.

- Akdoğan İ. (2016). *İran Devrimden Arap Baharına Suudi Arabistan- İran İlişkileri* Ortadoğu Analiz Dergisi. 8(73): 16-19.
- Akyurt, M. A. (2010). *Yemen 2010, Ortadoğu Yıllığı 2010*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, Küre Yayınları, İstanbul.
- AlAwlaqi, W. and Al-Madhaji, M., “Beyond the Business as Usual Approach: Local Governance in Yemen Amid Conflict and Instability”, Sana’a Center for Strategic Studies, July 2018, s.56.
- Al-Hamdani, S., Baron, A. and Al-Madhaji, M., “The Role of Local Actors in Yemen’s Current War”, July 2015, at file:///C:/Users/HP/Downloads/the_role_of_local_actors_in_yemens_current-war_en.pdf, accessed 26 August 2016.
- Al-Qarawi, H., “The Yemeni Revolution: replacing Ali Abdullah Saleh or replacing obsolete institutions?” Arab Centre for Research and Policy Studies, 29 May 2011, at <http://english.dohainstitute.org/file/get/97f1b7ab-c402-4b62-810a-ddac47637763.pdf>, accessed 25 October 2016.
- Amnesty International, “Yemen: Baha’i Community Faces Persecution at Hands of Houthi-Saleh Authorities,” Erişim tarihi : 28 nisan 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/04/yemen-bahai-community-faces-persecution-at-hands-of-huthi-saleh-authorities/.
- Anadolu Ajansı. (2022). *DSÖ Yemen’de Yeterli Beslenemeyen 18 Bin Çocuk İçin Program Başlattı.* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dso-yemende-yeterli-beslenemeyen-18-bin-cocuk-icin-program-baslatti/2563763> (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- April Longley Alley, “Breaking Point? Yemen’s Southern Question” International Crisis Group, (October 2011), s.20.
- Arı T. (2015). ‘Yemen’de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete mi?’, *SDE Bakış*, 8: 1-10.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Bursa: Dora.

- Arslan, İ. (2015). *Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi*, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1 Sayı: 1, s. 22-23.
- Asher O. (2017). *Beyond The Arab Cold War: The International History of the Yemen Civil War, 1962 - 1968*, New York: Oxford University Press.
- Banafsheh Keynough, *Saudi Arabia and Iran: Friends or Foes?*, New York: Palgrave Macmillan, 2016.
- Ben Hubbardnov and Saeed Al-Batati, “Yemeni Bankers Get in Trouble over a Customer, Al Qaeda,” New York Times, Erişim tarihi: 15 Eylül 2016, www.nytimes.com/2016/11/16/world/middleeast/yemen-al-qaeda-bank.html.
- Birleşmiş Milletler Gelişim Programı, (2019), 2019-Toplumsal Gelişim-İnsani Gelişim Raporu, Genel Bakış, s. 24.
- Black, A. (2010). *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne*, Dost Yayınları, Ankara 2010.
- Bruce Riedel, “Who are the Houthis, and Why are we at War with them?” Brookings, MARKAZ, December 18, 2017.
- C Glenn, ‘Iran, Yemen and the Houthis’, Iran Primer, 29 April 2015.
- C.J. Chivers and Eric Schmitt, “Arms Seized Off Coast of Yemen Appear to Have Been Made in Iran,” New York Times, January 10, 2017.
- Caner, M. (2021). *Yemen Krizinde Yeni Sayfa*, <https://www.orsam.org.tr/tr/yemenkrizinde-yeni-sayfa/> (Erişim Tarihi: 27.12.2022)
- Çelik, M. (1999). *19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başında Yemen*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1999.
- Cingöz, M. (2018). *Ortadoğu’da İran - Suudi Arabistan Mücadelesi Ve Yemen Sorunu: Sosyal İnşacı Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Çomarlı, E. (2020). *İran ve Suudi Arabistan Rekabetinin Ortadoğu'daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği*. Ankara Yıldırım Bayezid Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Crone, P. (2007). *Orta Çağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.
- CRS., Saudi Arabia: Background and U.S. Relations, Congressional Research Service, 2019. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>.
- Dahab, Jabr Jabr Nasser, Ali ve İbrahim Mirghani Muhammed, 2011-2016 dönemi için Yemen krizinin çözümünde Birleşmiş Milletler'in rolünün değerlendirilmesi (Doktora tezi, Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi), Yemen 2017.
- Daviş, A. (2016). *Arap Milliyetliği: Zaferden Umutsuzluğa*, 2.Basım, Lütfi Yalçın (çev.), İstanbul: Literatür.
- Demirci, K. (2006). *Çağdaş Zeydi Alimlerle Zeydiyye ve Hadis Üzerine*, Hadis Tetkikler Dergisi, IV(1).
- Dr.Zeyd Ali Hassan , MS 2011-2020 dönemi için Yemen savaşında Amerika'nın rolü. Al-Nasser Üniversitesi Dergisi, Yemen 2021, 339-374
- DW. (2021). *Yemen'de savaşın altıncı yılı: Çözümünden uzak ölüme yakın*. (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- El-Müsafir ve Muhammed Salih. Yemen'deki savaş yeni boyutlar kazanmaya başladı, Yemen 2018.
- Ereli, G. (2020). *Koalisyon'un Yemen Müdahalesi 2020'de Sonlanacak mı ?*. ORSAM, No: 112
- Esfandiary, D. and Tabatabai, A., Yemen: An Opportunity for Iran – Saudi Dialogue?, The Washington Quarterly, 39 (2), 2016.
- Eugene Rogan and Tewfik Aclimandos, (2012)ç “The Yemen War and Egypt’s War Preparedness”, Wm. Roger Louis and Avi Shlaim (Ed.), The 1967 Arab- Israeli War: Origins and Consequences içinde (149-164), New York: Cambridge University Press.

FAO Yemen situationreports (February 2017 &November 2017)
<http://www.fao.org/fileadmin/userupload/emergencies/docs/FAOYemensitrepFebruary2017.pdf%0andhttps://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FAOYemensitrepNov2017.pdf> (02.01.2023)

FAO Yemen situationreports (February 2017 &November 2017), Erişme tarihi :
02.02.2023
<http://www.fao.org/fileadmin/userupload/emergencies/docs/FAOYemensitrepFebruary2017.pdf%0andhttps://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FAOYemensitrepNov2017.pdf>.

Farzam, R. (2020). *İran Dış Politikasında Devrim Muhafızları Ordusunun Artan Etkisi*. İran Araştırmaları Merkezi.

Fawaz A. Gerges, (1995). “The Kennedy Administration and the Egyptian-Saudi Conflict in Yemen: Co-Opting Arab Nationalism”, Middle East Journal, Vol. 49, No.2.

Fred Halliday, Arabia Without Sultans, London: Saqi Books, 2002, s. 27 Aktaran: Asher Orkaby, Beyond The Arab Cold War: The International History of the Yemen Civil War, 1962-1968, New York: Oxford University Press, 2017.

Gökalp, Y. (2006). *Zeydilik ve Yemende Yayılışı*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi.

Gün, M. S. (2012). *Yemen’de Arap Baharı*, Yasama Dergisi, Sayı: 22, s. 122-123.

Hansu, H. (2004). *Mutezile ve Hadis*, Ankara.

Haydari Hu. (2018). *Shia-Sünni Conflict Over Saudi Arabia and Iran in Axis of Yemen Crisis*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi.

Hill, G. Salisbury, P. Northedge, L. and Kinninmon, J. (2013). “Yemen: Corruption, Capital Flight and Global Drivers of Conflict,” Chatham House.
<https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/194239>

<http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016OverviewWeb.pdf> (03.01 2023).

İbicioğlu, S. ve Alsharif, E. (2020). Yemen'deki savaşın 6'ncı yılında ülkenin geleceği hala belirsiz, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-savasin-6nci-yilinda-ulkeningelecegi-hala-belirsiz/1793862> (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

- Ibid, "Saudi Tribes Refuse to Leave Yemen Border Zone," France24, Erişim tarihi:15 Ağostus 2016, available at <http://observers.france24.com/en/20160815-saudi-tribes-refusing-evacuate-yemen-border>.
- IOM, "IOM in Djibouti, Erişim tarihi: 2 nisan 2015, www.iom.int/countries/djibouti.
- İvak, V. (2019). *Yemen İç Savaşı'nın Jeopolitik ve Bölgesel Etkileri*. Marmara Üniversitesi/Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- İzmirli, M. S. (2019). *Yemen İç Savaşında İran'ın Rolü*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Jahangiri, C. Ç. (2019). *İran'ın Tehdit ve Risk Halkaları Ekseninde Güvenlik Yaklaşımları: Teorik Bir Değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi/XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi.
- Juneau, 'Iran's policy towards the Houthis', op. cit., pp. 653.
- Kaya, E. S. (2002). *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fikhî İstidlal* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Knights, M. and Pfuger, C., U.S.-Saudi Security Cooperation (Part 2): Restricting Operational Support in Yemen, Washington Institute for Near East Policy, 2018. <https://www.washingtoninstitute.org/polic-analysis/view/u.s.-saudi-security-cooperation-part-2-restricting-operational-support-in-y>.
- Koca, N. (2021). Yemen'de Çatışmalı Süreç ve Dinamikleri. *Hacettepe University Journal of Economics & Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(2).
- Kurt, V. (2019). *Arap İsyamları Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği*. International Journal of Political Science and Urban Studies, 7(1), 307-326.
- Laub, Z., "Yemen in Crisis", Council on Foreign Relations, Erişim tarihi : 6 nisan 2016, <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis>.
- M Reardon, 'Saudi Arabia, Iran and the "Great Game" in Yemen', al-Jazeera, 26 March 2015.

Mabrouk, S. (2020). Dış Müdahaleler ve Bunların Yemen Krizine Etkileri. *Ortadoğu Etütleri*, 12-2 (2020): 455-479.

Mansour Rageh, Amal Nasser, and Farea Al-Muslimi, “Yemen without a Functioning Central Bank: The Loss of Basic Economic Stabilization and Accelerating Famine,” Sana’a Center for Strategic Studies, Erişim tarihi: 3 ekim 2016, available at www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/mansour-rageh-amal-nasser-farea-al-muslimi/yemen-without-functioning-central-bank-loss.

Matınjavıd, M. (2019). *İran ve Suudi Arabistan İlişkilerinde Uyuşmazlık Nedenleri*. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Mohammad, A. Q. F. (2016). *Yemen’de Suudi Arabistan-İran Rekabeti (1990-2016)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Mwatana Organization for Human Rights, “Urgent Need for International Inquiry on Yemen,” Erişim tarihi: 25 Eylül 2016, www.mwatana.org/en/2592016551

Nadwa al-Dawsari, “‘We Lived Days in Hell’: Civilian Perspectives on the Conflict in Yemen.”, Center for civilians in conflict, Yemen 2017.

OCHA, “Yemen: Organizations 3W Operational Presence,” Erişim tarihi: 31 mayıs 2017, <https://ochayemen.org/hrp-2017/en/3w> ; “Yemen: Organizations 3W Operational Presence.

OCHA, Yemen Humanitarian Needs Overview 2017, Erişim tarihi: 26 ocak 2017 <https://reliefweb.int/report/yemen/yemen-2017-humanitarian-needs-overview-enar>.

OCHA, Yemen: Humanitarian Response Plan January–December 2017, ocak 2017, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2017_HRP_YEMEN.pdf

Öke, Mim K. Ve Karaman, L. (1997). Milli Mücadele Dönemi’nde Yemen- Türkiye İlişkileri: İmam Yahya-Mustafa Kemal Paşa Yazışmaları. İstanbul: Arba Yayınları.

Paul Dresch, A History of Modern Yemen (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 149.

Paul Dresch, A History of Modern Yemen, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 89.

Qadri, F. M. A. (2016). *Yemen'de Suudi Arabistan-İran rekabeti (1990-2016)*. Sakarya Üniversitesi/Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, Sakarya.

Rania El Rajji, 'Even War Discriminates.': Yemen's minorities, exiled at home, relief web, Yemen 2016.

Rania El Rajji, 'Even War Discriminates.': Yemen's minorities, exiled at home, relief web, Yemen 2016.

Rasha Jarhum, "Opinion: The Humanitarian Response in Yemen Isn't Working," Devex, Erişim tarihi: 30 ocak 2017, www.devex.com/news/opinion-the-humanitarian-response-in-yemen-isn-t-working-89540 .

S Ludlam, 'Saudi Arabia: human rights, order for the production of documents', Senate, Debates, 29 March 2017, p. 2624.

Şahin, M. (2020). *Dış Aktörlerin İç Savaş Dinamiklerine Etkisi: Yemen Örneği*, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Said K. Aburish, Nasser: The Last Arab, New York: St. Martin's Press, 2004.

Saleh al Shaibany, "Oman Provides Sanctuary for Yemenis Fleeing Conflict," The National, Erişim tarihi: 5 nisan 2017, www.thenational.ae/world/middle-east/oman-provides-sanctuary-for-yemenis-fleeing-conflict.

Salmoni, B.A., Loidolt, and B., Wells, M., Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon, US: RAND Corporation, 2010, op. cit., pp.285–295.

Saudi Press Agency, Command of the Coalition to Restore Legitimacy in Yemen Issues Statement, November 22-2015.

Save the Children, "Millions of Yemeni Children Facing Triple Threat of Cholera, Measles and Malnutrition, Erişim tarihi: 31 ekim 2016, <http://reliefweb.int/report/yemen/millions-yemeni-children-facing-triple-threat-cholera-measles-and-malnutrition>.

See J.E. Peterson, Arabian Peninsula Background Notes APBN-006, "The al-Huthi Conflict in Yemen," published on <http://www.JEPeterson.net>, August 2008.

- Semin, A. (2015). *Yemen Krizi, Husiler ve İran – Körfez Güç Mücadelesi*, Bilgesam Analiz, Sayı 1201.
- Semin, A. (2017). Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 9(17), 85-104.
- Sheila Carapico, *Civil Society in Yemen: The Political Economy of Activism in Modern Arabia*, New York: Cambridge University Press, 1998.
- Shield, R. The Saudi air war in Yemen: A case for coercive success through battlefield denial, *Journal of Strategic Studies*, (41) 3, 2018.
- Sida, Humanitarian Crisis Analysis 2021, Aralık 2020, 10-20.
- Sinkaya, B. (2015). İran – Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi, *Ortadoğu Analiz* 7(67) 60-62.
- Sönmez, K. *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*, Otto Yayınları, Ankara 2012.
- Swietek, H., “The Yemen War: A Proxy War or a Self-Fulfilling Prophecy”, *Polish Quarterly of International Affairs*, vol. 26, no. 2, 2017. <https://www.cceol.com/research/article-detail?id=611561>.
- Taşken, C. (2015). *Husiler ve Zeydilik*, Ankara Strateji Enstitüsü.
- Telci, İ. N vd. (2020). *Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği*. ORSAM, No:9.
- Tinas, M. (2020). Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 117-136.
- Türel, Y. (2011). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Barış Kitap, Ankara.
- Ümit, M. (2010). *Zeydiyye-Mutezile Etkileşimi*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- UN General Assembly and Security Council, Report of the Secretary-General on Children and Armed Conflict, UN Doc. A/72/361–S/2017/821, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2017, <http://undocs.org/A/72/361> .
- UNHCR, “Djibouti,” Erişim tarihi: 6 mayıs 2018, www.unhcr.org/en-us/djibouti-592fde724.html.

- UNHCR, “Regional Refugee and Migrant Response Plan: Arrivals from Yemen by Country,” Erişim tarihi:30 ekim 2017, <http://data.unhcr.org/yemen/regional.php>.
- UNHCR. (2021). *Yemen emergency*. <https://www.unhcr.org/yemen-emergency.html> (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- UNOCHA. (2022). *Yemen Situation Report*. <https://reports.unocha.org/en/country/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- UNVIM, “Operational Snapshot, December 2016,” 31 aralık 2016, www.vimye.org/docs/Operational_Snapshot_December_2016.jpg.
- Veysel Kurt, “Ortadoğu’da Güvenliğin Dönüşümü”, Ortadoğu’da UlusalGvenlik Stratejileri, Veysel Kurt (drl.), İstanbul: SETA, 2018.
- Veysel, A. (2009). *Yemen’de İç Savaş: Aktörler, Amaçlar Ve Bölgesel Etkiler Bağlamında Bir Analiz*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 1, Sayı: 10.
- WFP. (2022). *Yemen Interim Country Strategic Plan (2019- 2022)*. <https://www.wfp.org/operations/ye01-yemen-interim-country-strategic-plan-2019-2022> (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- World Bank, “New US\$150 Million Project to Focus on Yemen’s Conflict- Affected Cities,” Erişim tarihi: 2 ekim 2017, www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/11/02/new-us150-million-project-to-focus-on-yemens-conflict-affected-cities .
- World Bank, “Yemen's Economic Outlook: October 2017,” Erişim tarihi:11 eyl 2017, <http://pubdocs.worldbank.org/en/592801507055198056/MEM-Oct2017-Yemen-ENG.pdf>.
- World Food Program, World Food Program / Yemen, World Food Program, 2019. <https://www.wfp.org/countries/yemen>.
- Yyd, *Yemen Krizi*. <https://www.yyd.org.tr/tr/projeler/yemen> (Erişim tarihi: 03.01.2023)
- Zeyd Ali Hassan , MS 2011-2020 dönemi için Yemen savaşında Amerika’nın rolü. Al-Nasser Üniversitesi Dergisi, Yemen 2021, 339-374.

ÖZGEÇMİŞ

ORCID	
Adı Soyadı	Mayassa Fahim ALI
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	
E- posta	

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	Eğitim Derecesi	Bölüm	Yıl
Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2020-2023
Cibuti Üniversitesi	Lisans	Medya	2017-2019
Cibuti Lisesi	Lise diploması	Bilimsel	2011-2014

YABANCI DİL BİLGİSİ

Türkçe	
İngilizce	